

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ**

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

НАЗАРЧУК ОКСАНА МИХАЙЛІВНА

УДК [342.97:347.72](043.3)

**ДИСЕРТАЦІЯ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ АКЦІОНЕРНИХ
ТОВАРИСТВ**

Спеціальність 081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. М. Назарчук

Науковий керівник – ОМЕЛЬЧЕНКО Андрій Володимирович, доктор юридичних наук, професор

Київ – 2020

АНОТАЦІЯ

Назарчук О. М. Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Державний вищий навчальний заклад «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2020.

У дисертації здійснено комплексне дослідження адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств. Обґрунтована актуальність теми; визначений зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; охарактеризовані мета, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження; розкриті наукова новизна, теоретичне та практичне значення одержаних результатів; наведені відомості про їх апробацію і впровадження, а також про публікації, у яких відображено основні результати дослідження.

Розкрито сутність прав акціонерних товариств як предмета правового регулювання, досліджено історію розвитку законодавства України про акціонерні товариства. Визначено ключові ознаки, що відображають сутність правової природи прав акціонерних товариств. Представлено визначення поняття «права акціонерних товариств».

Проаналізовано законодавство України про захист прав акціонерних товариств. Досліджено поняття, зміст, суб'єкти та форми адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств; особливості механізму та способів адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств; охарактеризовано юридичну відповідальність за порушення прав акціонерних товариств; проаналізовано актуальні проблеми державного регулювання діяльності та захисту прав акціонерних товариств в Україні; здійснено порівняльно-правовий аналіз захисту прав акціонерних товариств в Україні та в зарубіжних країнах.

В дисертації охарактеризовано систему сучасного законодавства України у сфері захисту прав акціонерних товариств, яка складається з

Конституції України, Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, законів України у сфері діяльності та захисту прав акціонерних товариств, указів та розпоряджень Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів національних регуляторів та центральних органів виконавчої влади. Зроблено висновок про те, що законодавство України у сфері правового регулювання діяльності акціонерних товариств має міжгалузевий, комплексний характер як у відношенні системи права, так і у відношенні системи законодавства.

Окрему роль у захисті прав акціонерних товариств відіграють відповідні постанови Пленуму Верховного Суду України (Верховного Суду) та постанови Пленуму Вищого Господарського Суду України, оскільки в них даються керівні роз'яснення судам з питань застосування чинного законодавства у сфері захисту прав акціонерних товариств.

Акцентовано увагу на тому, що захист прав акціонерних товариств як елемент механізму правового регулювання є системою правових засобів, за допомогою яких здійснюється результативний захист господарських відносин, задовольняються права та інтереси суб'єктів права – учасників цих відносин.

Окрім того, запропоновано визначення поняття «адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств», охарактеризовано основні ознаки захисту прав акціонерних товариств.

Зазначено, що порівняльно-правовий аналіз особливостей захисту прав акціонерних товариств в Україні та в зарубіжних країнах (Австралія, Польща, Німеччина, Об'єднані Арабські Емірати, Казахстан, Франція, Швеція) є доцільним і застосовним у вітчизняній юридичній науці. З урахуванням здійсненої автором характеристики нормативно-правових актів, що регулюють питання адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств, зроблено висновок про необхідність гармонізації національного законодавства

України, приведення його у відповідність до норм міжнародних договорів України з метою усунення правових прогалин та колізій.

Результати аналізу вітчизняної та зарубіжної наукової літератури свідчать про те, що захист прав акціонерних товариств є доволі складним явищем. Правовідносини, що виникають у зв'язку із захистом прав акціонерних товариств і надають змістовної характеристики відповідним правовим категоріям, виходять за межі чіткого галузевого поділу як в системі права, так і в системі законодавства. У роботі встановлено, що захист прав є складовою правового статусу суб'єкта права. Він використовується для відновлення порушуваних прав або припинення їх порушення і реалізується у певних формах.

Наукова новизна одержаних результатів зумовлена тим, що за своїм характером і змістом дисертація є однією з перших в Україні праць, присвячених комплексному дослідженню адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств. Конкретний внесок у наукове розроблення положень адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств полягає в обґрунтуванні пропозицій та рекомендацій, що містять елементи наукової новизни й мають теоретичне та практичне значення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції впроваджені та використовуються у:

- *правотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавства у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств;
- *правозастосовній діяльності* – для практичної діяльності суб'єктів публічного управління у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств;
- *науково-дослідній роботі* – для розвитку наукових досліджень у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств;
- *навчальному процесі* – для підготовки навчальних програм, підручників, курсів лекцій, навчально-методичних матеріалів; при викладанні

відповідних навчальних дисциплін у сфері адміністративного та господарського права.

Наукові результати дисертаційної роботи впроваджено в навчальний процес ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Ключові слова: акціонерне товариство, права акціонерних товариств, захист прав акціонерних товариств, адміністративно-правовий захист, форми захисту прав акціонерних товариств, механізм захисту прав акціонерних товариств, способи захисту прав акціонерних товариств, порушення прав акціонерних товариств, юридична відповідальність.

ANNOTATION

O. M. Nazarchuk. Administrative and legal protection of the rights of joint-stock companies. — Qualification scientific work on the rights of a manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy Degree in specialty 081 – Law. – State Higher Educational Institution “Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman”, Kyiv, 2020.

The author carried out a comprehensive and systematic study on administrative and legal protection of shareholder's rights of joint-stock companies in the dissertation. The relevance of the research topic is justified; the connection between this work and scientific programs, plans and topics is determined; the goal, subject, objective, methodology and tasks are described properly; the scientific novelty and practical significance of the results are revealed; information on testing, implementation and the number of publications is given here as well.

The dissertation deals with the essence of the rights of joint-stock companies as a subject of legal regulation and with the history of development of Ukrainian legislation on joint-stock companies. The key features and theories, reflecting the essence of legal nature of the rights of joint-stock companies are revealed. The definition of “the rights of joint-stock companies” was granted.

Ukrainian legislation on protection of the rights of joint-stock companies was analyzed. The concept, content, subjects and forms of protection of the rights of joint-stock companies were examined, as well as peculiarities of mechanism and methods of administrative and legal protection of the rights of joint-stock companies. Legal liabilities for violation of the rights of joint-stock companies were determined. Up-to-date problems concerning implementing programs of administrative and legal protection of the rights of joint-stock companies in Ukraine were analyzed. A comparative legal analysis of protection of the rights of joint-stock companies in Ukraine and in a few foreign countries was carried out.

It was determined that the system of administrative acts protecting the rights of joint stock companies consists of the Constitution of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, the Commercial Code of Ukraine, the Commercial Procedural Code of Ukraine, general and special (specialized) Laws of Ukraine in the field of protection of joint-stock companies, regulations and decrees of the President of Ukraine, especially those aimed at regulating relations in the field of protection of joint-stock companies, edicts of the President of Ukraine, resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine, legal and regulatory acts on the national level and concerning local authorities. The author came to a conclusion that Ukrainian legislation on protection of the rights of joint-stock companies is intersectoral and complex, concerning both the law and legislation.

The regulations of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine and the regulations of the Presidium of the Supreme Economic Court of Ukraine are a huge part of the protection of the rights of joint-stock companies, as they are extremely helpful with giving explanations to the courts concerning using effective legislation for protection of the rights of joint-stock companies.

The thesis places emphasis on the fact that protection of the rights of joint-stock companies as an element of legal regulation mechanism is a system of legal means by which effective protection of economic relations is carried out and interests of legal entities, who are the participants in such relations, are met properly.

The definition of “protection of the rights of joint-stock companies” was offered as well. The main features of protection of the rights of joint-stock companies were described.

The paper outlines that a comparative legal analysis of protection of the rights of joint-stock companies in Ukraine and in foreign countries (Australia, Poland, the United Arab Emirates, Kazakhstan, France and Sweden) is reasonable and it is applied in domestic legislation. Based on characteristics of regulatory legal acts managing issues of administrative and legal protection of the rights of joint-stock companies the author focuses on the need to achieve harmony in the national

legislation of Ukraine in accordance with the standards of International Agreements of Ukraine in order to eliminate gaps and conflicts in legal regulation.

The research shows that as a result of the analysis of Ukrainian and foreign scientific literature, protection of the rights of joint-stock companies appears to be a rather complicated issue. Therefore, the legal relations that arise in connection with protection of the rights of joint-stock companies will provide a great description of categories and will go beyond the branches of such legal relations. It was established that protection is a part of the rights of a certain holder, which is used to restore or terminate certain rights and is mediated by certain forms.

The scientific novelty of the obtained results is ensuing from this dissertation being one of the first works in Ukraine devoted to a comprehensive and systematic study of the issue of administrative and legal protection of the rights of joint-stock companies. A real contribution to the scientific development of certain provisions of administrative and legal protection of the rights of joint-stock companies comes out of substantiating offers and recommendations containing elements of scientific novelty and having values in theory and practice.

The practical significance of the obtained results lies in the fact that conclusions and suggestions that can be found in the dissertation are implemented and used in:

- law-making (improving legislation that determines administrative and legal protection of the rights of joint-stock companies);
- law enforcement (unification of public administration entities practice in the field of protection of the rights of joint-stock companies);
- research work (evolution of scientific research in the field of administrative and legal protection of the rights of joint-stock companies);
- educational purposes (preparation of curricula, textbooks, lectures, teaching/learning materials, giving lectures and teaching administrative and commercial law).

The scientific results of the research have been introduced into the educational process of State Higher Educational Institution “Kyiv National Economic University named after Vadim Hetman”.

Keywords: joint-stock companies, rights of joint-stock companies, protection of the rights of joint-stock companies, administrative and legal protection, forms of protection of the rights of joint-stock companies, mechanism of protection of the rights of joint-stock companies, methods of protection of the rights of joint-stock companies, violation of the rights of joint-stock companies, legal liability.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

У наукових фахових виданнях:

1. Назарчук О. М. Історичний екскурс розвитку акціонерних товариств. *Регіональна економіка та управління*. 2017. № 3. С. 67–72. URL: [sisee.zp.ua/images/journal/2017/3\(16\)2017.pdf](http://sisee.zp.ua/images/journal/2017/3(16)2017.pdf)
2. Назарчук О. М. Розвиток інвестиційної діяльності акціонерних товариств в умовах валютної лібералізації. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 133–137. URL: http://kul.kiev.ua/doc/CHAS17_3.pdf
3. Назарчук О. М. Правовий аналіз акціонерної угоди акціонерних товариств в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 6. Том 2. С. 44–47. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2017/6/tom_2/10.pdf
4. Nazarchuk O. M. Strategy of protection of financial security of joint stock companies. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 2. С. 34–41. URL: <https://doi.org/10.17721/2227-796X.2018.2.04>
5. Назарчук О. М. Природа правового регулювання права акціонерних товариств. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 8. С. 213–220. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/8_2018/32.pdf

У зарубіжних виданнях:

6. Назарчук О. М. Особливості юридичної відповідальності за порушення прав акціонерних товариств. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6. Р. 130–135. (Словацька Республіка). URL: http://vjhr.sk/archive/2019_6/part_2/23.pdf
7. Назарчук О. М. Защита прав акционерных обществ в Украине и опыт зарубежных стран. *Legea si Viata*. 2020. № 4-5. С. 64–69. (Республіка Молдова). URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2020/4-5/11.pdf>

В інших наукових виданнях:

8. Назарчук О. М. Вплив глобалізаційних викликів на акціонерне право Німеччини. *Globalization. Development and Perspectives: proceedings and scientific essays*. (Lviv, 14–15th of September, 2015). NGO Society Initiatives Institute. Lviv. 2015. P. 60–61.

9. Назарчук О. М. Сучасна система інформаційної безпеки акціонерних товариств. *Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень»*. Київ, 17–18 листопада 2016 р. С. 95–97.

10. Назарчук О. М. Концепція дуалізму правового статусу акціонерних товариств. *The concept of dualizm in the legal status of the joint stock companies. «Human rights: theory and practice»*. (Poland, January 23–28, 2017). С. 18–21. URL: <http://docplayer.net/66817341-Human-rights-theory-and-practice-collection-of-scientific-papers.html>

11. Назарчук О. М. Дуальна природа правового статусу акціонерних товариств. *International Scientific-Practical Conference: Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine: Conference proceedings January 27–28, 2017*. Sandomierz: Humanities and Natural Sciences University in Sandomierz, 2017. P. 124–127.

12. Назарчук О. М. Формування інвестиційної моделі привабливості акціонерних товариств. *Міжнародна науково-практична конференція: «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення»*. Запоріжжя, 28–29 липня 2017. С. 59–62.

13. Назарчук О. М. Акціонерні товариства: сучасні проблеми та глобальні тренди корпоративного управління. *Міжнародно науково-практична конференція: «Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні»*. Львів, 18–19 серпня 2017. С. 69–71.

14. Назарчук О. М. Векторная стратегия развития акционерных обществ. *Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 20-річчю юридичного факультету і 50-річчю Полоцького державного університету*.

Новополоцк, том 2. 6–7 октября 2017 г. С. 91–92. URL: <http://elib.psu.by:8080/handle/123456789/21150>

15. Назарчук О. М. Порівняльний аналіз моделі акціонерних товариств між Україною та Францією. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави»*. Одеса, 2–3 березня 2018 р. С. 74–77.

16. Назарчук О. М. Захист прав акціонерів при процедурі squeeze-out: удосконалення законодавства про акціонерні товариства. *Міжнародно-наукова конференція: «Верховенство права та правова держава»*. Ужгород 14–15 вересня 2018 р. С. 96–98.

17. Назарчук О. М. Новели законодавства України про акціонерні товариства. *Наближення законодавства України до права Європейського Союзу в контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції*. К.: Видавничий центр «Кафедра», 9 грудня 2019 року. С. 78-82.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	14
РОЗДІЛ 1. ПРАВА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ.....	23
1.1. Права акціонерних товариств як предмет правового регулювання...	23
1.2. Історія розвитку законодавства України про акціонерні товариства.	44
1.3. Законодавство України про захист прав акціонерних товариств.....	59
Висновки до розділу 1.....	70
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ.....	72
2.1. Поняття, зміст, суб'єкти та форми адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств.....	72
2.2. Особливості механізму та способів адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств.....	96
2.3. Юридична відповідальність за порушення прав акціонерних товариств.....	120
Висновки до розділу 2.....	133
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАХИСТУ ПРАВ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ	137
3.1. Актуальні проблеми державного регулювання діяльності та захисту прав акціонерних товариств в Україні.....	137
3.2. Порівняльно-правовий аналіз захисту прав акціонерних товариств в Україні та в зарубіжних країнах.....	152
Висновки до розділу 3.....	169
ВИСНОВКИ.....	172
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	178

ВСТУП

Актуальність теми. Необхідність запровадження максимально результативного державного управління, ефективної системи охорони прав акціонерних товариств потребує системного аналізу та невідкладного вирішення.

Проблеми, що виникають в Україні в період соціально-економічної трансформації, свідчать про те, що майнові та організаційні права та інтереси акціонерних товариств потребують захисту не лише теоретично, але й на практиці.

Сучасне українське законодавство містить розбіжності і протиріччя, які спричиняють неузгодженість при регулюванні відносин різними нормативними актами, тож актуальною й досі залишається проблема адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств.

Ретельне теоретичне осмислення, комплексний аналіз нормативно-правової бази вимагає розгляду проблеми визначення адміністративно-правових засад захисту прав акціонерних товариств.

Комплексному вирішенню цієї проблеми сприятиме детальне дослідження адміністративно-правового забезпечення діяльності органів публічної влади у сфері захисту прав акціонерних товариств. Такий шлях дозволить проаналізувати законодавство України про захист прав акціонерних товариств, визначити форми захисту прав акціонерних товариств, вивчити особливості механізму та способів адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств, охарактеризувати юридичну відповідальність за порушення прав акціонерних товариств, проблеми реалізації захисту прав, а також провести правовий аналіз захисту прав акціонерних товариств в Україні та в зарубіжних країнах.

На захист прав акціонерних товариств спрямовані не лише норми Господарського кодексу України та Цивільного кодексу України, а й окремі

Закони України, зокрема «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства» та ін.

Велика кількість нормативно-правових актів у досліджуваній сфері сприяє виникненню нових способів порушення прав акціонерів. Тож, пошук правових шляхів захисту прав акціонерних товариств повинен забезпечувати доповнення законодавства ефективними засобами такого захисту.

Вдосконалення адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств має забезпечити створення ефективної законодавчої системи захисту цих прав. Захист прав акціонерів має сприяти дієвості та результативності захисту прав акціонерних товариств в цілому.

Теоретичну основу дисертаційної роботи становлять наукові праці представників вітчизняної та зарубіжної юридичної науки в галузі адміністративного права і процесу, теорії держави і права, теорії управління. Зокрема, у галузі теорії адміністративного права це роботи: В. Б. Авер'янова, С. С. Алексєєва, Д. М. Бахраха, Ю. П. Битяка, Р. А. Калюжного, С. В. Ківалова, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, О. В. Кузьменко, В. І. Курила, Д. М. Лук'янця, Р. С. Мельник, В. К. Шкарупи та ін. При виконанні даного наукового дослідження були використані праці таких представників науки господарського права, як: О. А. Беляневич, О. М. Вінник, О. П. Віхров, О. В. Гарагонич, С. М. Грудницька, Б. В. Деревянко, Д. В. Задихайло, Г. Л. Знаменський, В. М. Кравчук, В. В. Лаптев, В. К. Мамутов, О. П. Подцерковний, В. В. Резнікова, Б. Г. Розовський, І. В. Труш, М. Л. Шелухін, В. С. Щербина, О. Х. Юлдашев та ін. Протидія порушенням прав акціонерів висвітлена такими вченими, як М. Л. Белкіна, О. Р. Кібенко та ін.

До вітчизняних вчених, що досліджували теоретичні та практичні питання діяльності та прав акціонерних товариств, відносяться: О. Ю. Клементьєва, Д. А. Дяковський, О. А. Зоріна, А. О. Білик, В. М. Суторміна, Ю. О. Лупенко, П. І. Гайдуцький, Г. І. Башнянін, Г. Шершеневич та ін.

Особливості функціонування акціонерних товариств досліджували й зарубіжні вчені: Ф. Модільяні, М. Міллер, Я. І. Функ та ін.

Правове регулювання відносин, що виникають при заснуванні акціонерних товариств, окремі аспекти захисту корпоративних прав досліджувались у працях В. М. Коссака, І. М. Кучеренко, В. В. Луця, Р. А. Майданика, І. Б. Саракун, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової.

Однак у згаданих працях увага приділяється переважно захисту корпоративних прав акціонерів та акціонерних товариств. За таких умов постає нагальна потреба у доктринальному розробленні адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств, що вимагає окремого комплексного дослідження.

Водночас зазначимо, що питання адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств висвітлено фрагментарно, у межах ширших правових проблем. Таким чином, недостатність комплексних наукових розробок, недовершеність адміністративно-правового регулювання в досліджуваній сфері обумовлюють актуальність та новизну дисертації з огляду на необхідність комплексного дослідження адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств, обґрунтування нових науково-практичних пропозицій щодо доповнення законодавства положеннями, які сприятимуть вдосконаленню правових норм та практики їх застосування.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень та науково-технічних розробок на період 2020 р., затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України 03.03.2016; комплексної науково-дослідної теми Юридичного інституту Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» «Угода про асоціацію

України з ЄС як основа розвитку її національного законодавства (державний реєстраційний № 0115 У 003418). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради юридичного факультету Державного вищого навчального закладу «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» від 17 листопада 2016 року, протокол № 10.

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у дослідженні правового змісту адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств, розробленні науково обґрунтованих висновків і пропозицій щодо удосконалення захисту прав акціонерних товариств.

Реалізація цієї мети зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- розкрити сутність прав акціонерних товариств як предмета правового регулювання;
- окреслити історію розвитку законодавства України про акціонерні товариства;
- проаналізувати законодавство України про захист прав акціонерних товариств;
- визначити поняття, зміст, суб'єкти та форми адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств;
- охарактеризувати особливості механізму та способів адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств;
- дослідити юридичну відповідальність за порушення прав акціонерних товариств;
- проаналізувати актуальні проблеми державного регулювання діяльності та захисту прав акціонерних товариств в Україні;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз захисту прав акціонерних товариств в Україні та в зарубіжних країнах.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств.

Предмет дослідження – адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи. *Історико-правовий* метод дозволив визначити особливості формування законодавства України щодо захисту прав акціонерних товариств, дослідити історію розвитку законодавства України про акціонерні товариства; *логіко-семантичний метод* застосовувався для визначення й уточнення сутності прав акціонерних товариств як предмета правового регулювання (підрозділ 1.1); *діалектичний* – у процесі пізнання сутності поняття, змісту, суб'єктів та форм захисту прав акціонерних товариств, юридичної відповідальності за порушення прав акціонерних товариств (підрозділи 2.1, 2.3); *порівняльно-правовий* – для порівняння правового регулювання, інституційних, матеріальних і процедурних аспектів адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств (підрозділи 1.3, 3.2); *структурно-функціональний* – для визначення особливостей механізму та способів адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств (підрозділ 2.2); *метод класифікації* – для групування завдань, форм та способів захисту адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств (підрозділи 2.1, 2.2); *статистичний, порівняльно-правовий, структурно-логічний, структурно-функціональний та компаративний методи* застосовано для вироблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства про адміністративно-правовий захист акціонерних товариств (підрозділи 3.1, 3.2).

Нормативну основу дослідження становлять Конституція України, закони та підзаконні нормативно-правові акти України та інших країн, що визначають правові засади адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств, міжнародні договори.

Емпіричну основу дослідження складають Конституція України та закони України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, інші нормативно-правові акти, законопроекти щодо вдосконалення законодавства

про захист прав акціонерних товариств, економічну конкуренцію, довідкові і статистичні дані, нормативні акти зарубіжних країн.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці із загальної теорії права, теорії державного управління, конституційного, адміністративного, цивільного, господарського права та інших галузей права, міжнародно-правові акти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних досліджень адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств. Конкретний внесок у наукове розроблення теорії адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств реалізується низкою положень, що містять елементи наукової новизни та відображають основні результати дисертації, які виносяться на захист.

Уперше:

- з урахуванням дослідження наукових джерел та нормативно-правових актів запропоновано визначення поняття «права акціонерних товариств»;
- виділено вісім історичних періодів розвитку законодавства стосовно діяльності акціонерних товариств в Україні;
- диференційовано позиції науковців щодо процесуального змісту поняття «право на захист», які об'єднано в чотири групи;
- виділено три наукові підходи стосовно розуміння поняття «захист», а саме: «юридичний», «охоронно-правовий», «охоронно-дозвільний»;
- запропоновано визначення поняття «адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств»;
- акцентовано увагу на тому, що захист прав акціонерних товариств, як елемент механізму правового регулювання в цілому, є системою правових засобів, за допомогою яких здійснюється результативний захист

господарських відносин, задовольняються інтереси суб'єктів права – учасників цих відносин;

– проведено порівняльно-правовий аналіз захисту прав акціонерних товариств в Україні та в зарубіжних країнах (Австралія, Польща, Німеччина, Об'єднані Арабські Емірати, Казахстан, Франція, Швеція).

Удосконалено:

– розуміння правового змісту суспільних відносин у сфері виникнення, реалізації, захисту та припинення прав акціонерних товариств;

– розуміння правового змісту суспільних відносин у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств;

– розроблено ряд пропозицій щодо внесення змін і доповнень до законодавства України у сфері захисту прав акціонерів та акціонерних товариств.

Обґрунтовано:

– необхідність гармонізації національного законодавства України із нормами міжнародних договорів України з метою усунення правових прогалин та колізій у сфері захисту прав акціонерних товариств;

– положення про те, що здійснення адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств полягає, серед іншого, в розробленні та впровадженні сучасних економіко-правових моделей їх діяльності, має офіційне закріплення в нормативно-правових актах різної галузевої належності;

– положення про те, що адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств відіграє важливу роль у створенні ефективної правової системи захисту прав акціонерних товариств в цілому, та є одним з найважливіших засобів, що визначає дієвість та результативність захисту прав акціонерних товариств.

Практичне значення одержаних результатів, полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції можуть використовуватись у:

- *правотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавства у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств;
- *правозастосовній діяльності* – для практичної діяльності суб'єктів державної влади у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств;
- *науково-дослідній роботі* – для розвитку наукових досліджень у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств.

Положення дисертаційної роботи можуть використовуватися при розробленні коментарів, науково-практичних рекомендацій до нормативно-правових актів, які врегульовують адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств, у правозастосовчій практиці, науково-практичній діяльності, навчальному процесі при викладанні таких дисциплін, як «Адміністративне право», «Господарське право», «Цивільне право». Пропозиції щодо внесення змін до законодавства можуть використовуватися у нормотворчій діяльності. Положення та відповідні висновки, сформульовані в дисертації, можуть бути основою для подальших наукових досліджень.

Апробація результатів дисертації. Підсумки дослідження проблеми загалом, окремих аспектів, висновки та узагальнення оприлюднено на науково-практичних конференціях та круглих столах, серед яких: Conference NGO Society Initiatives Institute. Globalization. Development and Perspectives: proceedings and scientific essays. (Lviv, 14–15th of September, 2015); Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень» (Київ, 17–18 листопада 2016 р); Conference «Human rights: theory and practice» (Poland, January 23–28, 2017); International Scientific-Practical Conference: Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine: Conference proceedings January 27–28, 2017; Міжнародна науково-практична конференція: «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення» (Запоріжжя, 28–29 липня 2017); Міжнародно науково-практична конференція: «Проблеми та стан дотримання

захисту прав людини в Україні» (Львів, 18–19 серпня 2017); Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 20-річчю юридичного факультету і 50-річчю Полоцького державного університету (м. Новополоцьк, Білорусь, 6–7 жовтня 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави» (Одеса, 2–3 березня 2018 р.); Міжнародно-наукова конференція: «Верховенство права та правова держава» (Ужгород 14–15 вересня 2018 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Новели законодавства України про акціонерні товариства» (м. Київ, 9 грудня 2019).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в сімнадцяти наукових працях, з яких п'ять – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, дві – у міжнародних науково-практичних журналах (Словацька Республіка, Республіка Молдова), десять тез повідомлень на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 177 сторінок комп'ютерного тексту. У дисертації розміщено 2 додатки на 6 сторінках. Список використаних джерел налічує 335 найменувань та викладений на 33 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ПРАВА АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

1.1. Права акціонерних товариств як предмет правового регулювання

Розвиток правового регулювання суспільних відносин обумовлюється різноманітними процесами, що відбуваються в окремих сферах людської діяльності. Трансформація соціально-економічних відносин потребує пошуку законодавчого балансу для регулювання відносин між державою та окремими суб'єктами таких відносин. Виходячи з цього адміністративно-правове регулювання значної частини суспільних відносин, зокрема щодо захисту прав юридичних осіб, потребує як теоретичного аналізу, так і практичного удосконалення та приведення у відповідність до сучасних вимог.

Особливого значення в правовій науці набуло етимологічне тлумачення понять, адже інтерпретація та вірне розуміння особливостей правових категорій сприяє формуванню комплексного розуміння відповідного явища правової дійсності, відображаючи його призначення в науковій і практичній сферах. Ми погоджуємось із С. С. Алексєєвим, який досліджує безпосередню юридичну природу саме через «юридичні характеристики правового явища, які дозволяють прослідкувати структуру, місце і роль серед інших правових явищ відповідно до його соціальної природи» [12].

Права юридичних осіб та, зокрема, права акціонерних товариств неодноразово були предметом дослідження вчених. Так, векторний розгляд суб'єктивного права здійснювали С. Н. Братусь, О. С. Іоффе [34; 106]; права на захист – А. Н. Оленева, О. А. Туркот, Т. О. Чернадук [188; 279; 297]; права акціонерів – О. В. Гарагонич, І. Т. Тарасов [60; 268]. Поняття правового регулювання досліджувалося О. М. Мельником, В. Ю. Петровою [164; 194]; поняття адміністративно-правового регулювання – В. І. Темерецьким, В. В. Галунько [272; 58].

Юридична наука має свою систему категорій, понять, термінів, визначення яких сприяє створенню належних умов для розвитку науки загалом. Дослідники справедливо зазначають, що «у юридичній літературі протягом багатьох років висловлювалися сумніви у доцільності спеціального вивчення правових категорій і самостійної розробки понятійної системи права. Правова категорія – наукове поняття, яке виступає інструментом наукового мислення та служить для відображення об'єктивної суті правових явищ» [97].

Тож, аби визначити конкретне поняття, необхідно дослідити його сутність, загальне визначення. Юридична термінологія, яка використовується в нормативно-правових актах, має бути чіткою, однозначною, зрозумілою для всіх, а тому від вірного з'ясування змісту термінів, які використовуються у законодавстві, залежатиме успішний захист прав суб'єктів господарювання, зокрема акціонерних товариств.

Погоджуємось із Д. М. Лук'янцем, який зазначає, що існування будь-якого правового інституту завжди було і наразі пов'язане зі змістом того «надзавдання», яке він покликаний вирішувати, тож на перший план виходитимуть проблеми концептуального характеру, розуміння яких має сприяти вдосконаленню цього інституту [158, с. 333]. Отже, під «концепцією» розуміють: 1) систему поглядів на певне явище, предмет; 2) спосіб розуміння, тлумачення яких-небудь явищ, основну ідею будь-якої теорії.

Розглянемо сутність поняття «правове регулювання». В академічному «Тлумачному словнику української мови» подається таке визначення слова *регулювати* – «Впорядковувати що-небудь, керувати чимось, підкорювати його відповідним правилам, певній системі» [45, с. 480]. Юридична енциклопедія надає таке визначення: «Правове регулювання являє собою форму направлення суспільних відносин, для забезпечення відповідності поведінки їхніх учасників вимогам і дозволам, які містяться у нормі права» [313].

У юридичній літературі, правове регулювання визначають як один із головних засобів впливу держави на суспільні відносини, метою яких є правове

упорядкування в інтересах людини, суспільства й держави. Таке тлумачення, на нашу думку, є більш змістовним, оскільки окреслює мету правового регулювання – систематизацію правовідносин для захисту інтересів людини, суспільства, держави.

Об'єктом адміністративно-правового регулювання забезпечення прав і свобод особи є адміністративно-правові відносини, що виникають між суб'єктами з приводу реалізації, охорони, захисту та відновлення їхніх порушених прав і свобод.

Варто підкреслити, що правові відносини – це особливий вид суспільних відносин, які мають особливе самостійне значення і водночас є формою фактичних життєвих відносин, що виникають і здійснюються в процесі економічного, політичного, соціального та іншого виду діяльності людей.

Безумовно, правове регулювання є складним та найважливішим поняттям у правовій дійсності, де адміністративно-правове регулювання виступатиме видовим поняттям стосовно правового регулювання.

Тож, погоджуємося із В. Д. Ткаченком та Є. Б. Ручкіним, які вважають, що правове регулювання – це здійснюваний за допомогою юридичних засобів процес упорядкування суспільних відносин з метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагатимуть правових гарантій [98, с. 207–208].

Цікавою є думка О. М. Мельника, який зазначає, що правове регулювання – це здійснювана система юридичних засобів державно-владного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування, закріплення, охорони та розвитку [164, с. 4].

Маємо також погодитися із В. Ю. Петровим та А. А. Семеновим, які під аправовим регулюванням розуміють виконавчо-розпорядчу діяльність державних організацій, наділених державно-владними повноваженнями, спрямовану на стабілізацію суспільних відносин шляхом прийняття нормативно-правових актів та забезпечення їх виконання. Так, центральним призначенням правового регулювання виступатиме забезпечення конкретного

відповідного юридичного результату, передбачуваного матеріальною нормою права. Тому юридичний результат і є врегульованою величиною, яка просувається шляхом застосування різноманітних методів та приводиться у співвідношення із «заданою» нормою права [194, с. 31].

Розкриваючи суть поняття «норма права», слід зазначити, що воно належить до центральних категорій правової науки, яка має універсальний характер, поширюючись не тільки на загальну теорію права, але й на галузеві правові науки.

Зокрема, М. І. Байтін визначає правову норму, як первинну клітину права, частину відповідного змісту, структурну змістовність його системи, відносно самостійне явище, яке має певні особливості, що поглиблюються, конкретизуються відповідно до наших уявлень про право, тобто саме поняття, змісту, сутності та механізму правового впливу на відповідні суспільні відносини [14, с. 313].

У свою чергу науковець М. Н. Марченко, зазначає, що «норма права має первинний, основний елемент змісту права, у якому виражені, головні риси змісту права загалом» [163, с. 213]. Таким чином, правова норма підкреслює обов'язковість правил соціальної поведінки, встановлених чи санкціонованих державою. Будучи виразом публічності у формально-визначених приписах, як правило в письмовій формі, воно охороняється органом держави шляхом контролю за його дотриманням і застосуванням заходів примусу за здійснення правопорушення.

На думку А. М. Васильєва, норма права – це класична композиція нормативного припису, тобто момент державного розпорядження, основної категорії права. Отже, норми права встановлюються державою, є обов'язковими та забезпечується заходами державного примусу [42, с. 163].

Заслуговує на увагу визначення Н. С. Малєїна, який вважає, що норма права – це відповідне правило поведінки, офіційно встановлене державою, дотримання якого потенційно забезпечується силою державного примусу [162, с. 12–19].

Д. О. Сумський зазначає, що норма права використовується як встановлене чи санкціоноване загальнообов'язкове державою своєрідне правило поведінки, яке формулюється у вигляді визначених прав, обов'язків, гарантується примусовою силою держави [265, с. 22].

Отже, дослідивши та проаналізувавши наведені вище визначення, можна стверджувати, що норма права є особливим видом соціальних правил поведінки загального характеру, які встановлені, визнані чи санкціоновані компетентним органом держави в тому чи тому передбаченому нею порядку, мають загальнообов'язкову силу, врегульовують суспільні відносини в інтересах громадян і суспільства, знаходячи своє відображення у формально визначених приписах.

Таким чином, особливий стан для суб'єктів (у нашому випадку для акціонерних товариств) – коли правовий режим захисту встановлюється не для об'єктів правовідносин, а для пов'язаної з ними поведінки суб'єктів. Така позиція, на думку правників, значно звужує зміст досліджуваної категорії, позбавляючи можливості комплексного вивчення її змісту.

Зважаючи на те, що предметом нашого дослідження є адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств, публічне управління являє собою процес реалізації повноважень органами публічної влади та іншими державними органами, організаціями, установами і посадовцями, які наділені відповідними повноваженнями і належать до публічно-владної сфери. Тож, реалізація повноважень виконавчої влади, управлінський вплив з боку держави в рамках реалізації законодавчих і інших правових норм, і є змістом державного управління.

Тому, на нашу думку, діяльністю органів державного (публічного) управління є вчинення юридично значущих дій на підставі законів та підзаконних нормативно-правових актів, спрямованих на виникнення певних юридичних наслідків.

Ми погоджуємося з думкою М. І. Данилькевича про те, що в широкому розумінні під *державним управлінням* слід розуміти управління державними

справами, яке здійснюється всіма органами держави та в усіх гілках влади [76, с. 20]

В. Б. Авер'янов також звертає увагу на те, що *державне управління* за сучасних умов слід тлумачити як самостійний специфічний вид державної діяльності, який у цілісному вигляді або у вигляді своїх окремих функцій, форм, методів та інших елементів змісту в тому чи іншому обсязі здійснюється практично всіма державними органами, що належать до різних гілок державної влади [1, с. 11–12]. Тобто всі органи державної влади, незалежно від виконуваних ними функцій, діючи від імені держави та маючи можливість впливати на поведінку та діяльність приватних осіб, є водночас і суб'єктами державного управління.

Роль адміністративного права не є «управлінською», а переважно «обслуговуючою», «публічно-сервісною». Суспільна цінність адміністративного права в європейському праворозумінні є основою (ядром) гармонійних взаємовідносин між публічною адміністрацією, суб'єктами (органами і посадовими особами) виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадянами [3, с. 86–88].

Значним кроком уперед у визначенні та розумінні соціального призначення адміністративного права стали публікації професора В. Б. Авер'янова кінця 1990-х – початку 2000-х років, у яких проголошується пріоритет людини у взаєминах із державою, необхідність розвитку «людиноцентристської» спрямованості дій самої держави. Відповідно до цього зазнавав змін і предмет адміністративного права, адже, як підкреслює науковець, «необхідність перегляду оцінки характеру предмета адміністративного права об'єктивно підтверджується закономірностями суспільного розвитку і, зокрема, тим, що в сучасних умовах має поступово змінитися сама ідеологія виконавчої влади – від керування держави людиною і суспільством до служіння держави інтересам людини і суспільства» [5].

Цікавою є позиція А. І. Єлістратова щодо предмета адміністративного права. Він зазначає, що адміністративне право передусім вибудовує відносини

між виконавчою владою і обивателем щодо справ державного управління [92, с. 22].

За останні майже сто років таке розуміння предмета адміністративного права значною мірою не втратило своєї актуальності, незважаючи на значні зміни в соціально-політичному, економічному та правовому житті суспільства, хоча значно розширило межі за змістом і наповнилося багатограними відтінками у трактуванні різних наукових шкіл.

Погоджуємося з Ю. П. Битяком, який характеризує предмет адміністративного права через комплекс широких дій правовідносин, які виникають у зв'язку з безпосередньою функціональною реалізацією державного управління, щодо здійснення широкої виконавчої, розпорядчої діяльності [24, с. 19].

На думку С. В. Ківалова, предметом адміністративного права є сукупність правовідносин, які виникають в організаційному процесі функціонування органів державного управління, при реалізації державного управління всіма сферами суспільного життя, становленні адміністративної юстиції та притягненні винних осіб до відповідальності [120, с. 9].

Вирізняється позиція В. К. Колпакова, який вважає, що предмет адміністративного права – безпосередні правовідносини, які виникають у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності органів виконавчої влади щодо виконання адміністративних зобов'язань та є поліструктурним складним утворенням, що включає відносини державного управління, інші управлінські відносини, які об'єднуються, та мають назву «відносини публічного управління»; відносини відповідальності за порушення встановлених правил – «відносини адміністративної відповідальності»; відносини, які виникають за ініціативою об'єктів державної влади при зверненні до публічної адміністрації, – так звані «сервісні відносини» [130, с. 33–38].

Отже, на слушну думку науковця, з якою ми погоджуємося, предметом адміністративного права є відносини, складовими яких є: органи публічного управління; надання послуг адміністративного змісту; визначена

відповідальність органів публічної адміністрації за неправомірні дії або бездіяльність; відповідальність, яка виникає за порушення встановлених публічною адміністрацією установлених правил та порядку [129, с. 26-38].

Також варто згадати французького адміністративіста Г. Бребана, який зазначає, що предметом адміністративного права є певна частина норм у сфері державного управління. Він не відносить до їх числа управлінські юридичні норми, які не можуть бути притаманними адміністративному праву. При цьому Г. Бребан включає до складу такі норми права: а) відносини, які врегульовуються між приватними особами; б) правові відносини, де норма права відображатиме політичну сферу та сферу правосуддя; в) норми, які регулюють відносини в господарській діяльності, а також в діяльності державних підприємств [35, с. 15].

На думку італійських адміністративістів, предметом адміністративного права є управлінська підзаконна діяльність державних органів з упорядкування покладених на них публічних інтересів [6].

Є. В. Курінний до змісту предмета адміністративного права включає регулятивний та охоронний напрямок системи суспільних відносин, де реалізуються права, свободи й обов'язки осіб владно-управлінської діяльності або адміністративно-правового захисту. Таким чином, учений залишає за межами предмету адміністративного права безпосередньо регулятивні, матеріальні та управлінсько-владні, суспільні відносини, пов'язані із земельними або фінансовими ресурсами [148, с. 30].

Ми поділяємо думку адміністративіста Д. М. Бахраха, який підкреслює, що предмет адміністративного права можна визначити як комплекс суспільних відносин, які виникають уже при формуванні державної адміністрації та здійсненні нею владної діяльності. На думку ученого, предмет адміністративного права складається з сукупності правових відносин, пов'язаних із діяльністю органів публічної виконавчої влади задля виконання законів правосуддя, які не стали предметом регулювання інших галузей права в процесі укладення та виконання адміністративних договорів, а також

адміністративного судочинства, задля захисту, контролю функцій реалізації прав громадян, функціонування правового суспільства [17, с. 31–38].

Зважимо, що практично в кожній науковій роботі не лише розв’язується певна проблема, усувається недостатність в знаннях, але й досить часто ставляться нові завдання, які потребують свого вирішення шляхом пошуку нових знань або з’ясування специфіки чи спростування вже існуючих уявлень.

Цей процес не може відбуватися рівномірно, і тому окремі напрями правової науки мають різні ступені розвитку: серед них є такі (попри закладений у них колосальний потенціал для дослідження), що не тільки відстають у своїй розробці, а й стають тягарем у нових пошуках та практиці нормативно-правового застосування.

Вивчаючи проблему визначення поняття адміністративно-правового регулювання захисту прав акціонерних товариств, необхідно враховувати наявні надбання науковців та існуючі в правовій науці дефініції.

Так, В. Й. Разводовський розглядає адміністративно-правове регулювання як сукупність способів правового регулювання, де переважають зобов’язання та відповідні заборони. Їхня комбінація має формуватися шляхом надання учасникам правовідносин юридичних прав й обов’язків, визначених та зафіксованих у нормативно-правових актах внаслідок законодавчої діяльності уповноважених органів влади [239, с. 167-174].

Адміністративно-правове регулювання В. І. Теремецьким розглядається як потужний вплив юридичних норм, прийнятих державою, який виступає у вигляді адміністративних засобів забезпечення прав та законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави у правовідносинах з метою підпорядкування їх у встановленому правопорядку, а також охорони, взаєморозвитку в інтересах суспільства та держави [272, с. 50-54].

Безумовно, розглядаючи зміст та головні риси адміністративно-правового регулювання, маємо погодитись з В. В. Галунько, який виділив такі його характерні ознаки:

- цілеспрямованість впливу – виступає відповідним стрижнем правовідносин, впорядковуючи їх правом в суспільстві;
- планово-організаційний напрям правовідносин – здійснюється відповідними засобами; спрямоване на досягнення мети, характеризується регулятивністю;
- має предмет та сферу нормативно-правового впливу, що усвідомлюються суспільством;
- втілюється в методах, які координують діяльність суб'єктів права або реалізуються через їхню підлеглість у процесі використання норм права;
- наявність визначених стадій – передбачає регламентацію правовідносин, виникнення суб'єктивних прав, юридичних обов'язків та їх безпосередню реалізацію [58, с. 116–118].

Таким чином, ***предмет адміністративного права*** відображає багатогранність та комплексність основ адміністративно-правового регулювання. Висвітлення його аспектів, на нашу думку, не повинне бути пов'язаним із визначенням дефініції поняття. Отже, використання адміністративно-правових засобів є основою для розуміння того, що відносини регулювання посідають чільне місце у предметі адміністративного права.

Слід підкреслити, що кожен з учених-адміністративістів пропонує своє власне твердження, не схоже на твердження інших. Завдання полягає в тому, щоб на підставі юридичного аналізу нормативного матеріалу виявити, які саме правові форми, інститути та конструкції забезпечують функціонування досліджуваного правового явища. Тому виявлення найбільш загальних закономірностей кожного із запропонованих підходів сприятиме ефективному вирішенню конкретних завдань як в нормативно-юридичному, інституційному, діяльнісному, інструментальному, телеологічному, соціальному, так і в інших аспектах правового суспільства.

Для досягнення мети дисертаційного дослідження слід охарактеризувати зміст правовідносин, тож для аналізу поняття «права акціонерних товариств» необхідно з'ясувати сутність даного поняття.

Підвищена увага до прав, законних інтересів, детального правового регулювання та посилення гарантій їх захисту є загальносвітовою тенденцією на теренах розвитку захисту прав акціонерів, тож у юридичній літературі відбувається дискусія щодо змісту прав акціонерних товариств.

Так, одним із обов'язкових суб'єктів акціонерних правовідносин виступає акціонер. Це у свою чергу підкреслює його значення як економічного власника, опосередкованого учасника господарських відносин. Слід розрізняти права акціонерних товариств та права акціонерів акціонерного товариства, тому що права і обов'язки акціонерів можуть встановлюються як законодавством, так і внутрішньокорпоративними актами самих акціонерних товариств.

Таким чином, правове регулювання діяльності акціонерних товариств набуває вагомого значення в механізмі адміністративно-правового функціонування держави і суспільства загалом. Безперешкодна реалізація, цінність будь-якого суб'єктивного права полягає не стільки в його проголошенні, скільки в можливості здійснення. Отже, здійснення прав розглядається як вчинення відповідних дій, можливість яких передбачається змістом відповідних суб'єктивних прав, тобто при цьому реалізується зміст суб'єктивного права. Таким чином, уповноважений суб'єкт може здійснювати своє право будь-якими способами, що не суперечать закону і, насамперед, залежать від призначення цього права.

Так, правовідносини власності та зобов'язальні правовідносини відображають, серед іншого, загальні правила, які регулюють здійснення правочинів власними діями уповноваженого суб'єкта щодо володіння, користування і розпорядження майном при утриманні третіх осіб від вчинення дій, що перешкоджають здійсненню власником своїх правомочностей. Отже, в зазначених правовідносинах зацікавленість уповноваженої особи забезпечується здійсненням певних дій зобов'язаною особою, наприклад: передача товарів, виконання робіт, надання послуги [201, с. 16–19].

Господарські відносини є бінарними, тобто такими, що обумовлені двома взаємодіючими і взаємозалежними елементами – майновими та організаційними. За своєю юридичною природою правовідносини акціонерного товариства взаємопов'язані і взаємообумовлені з організаційно-господарськими та майново-господарськими відносинами. Тож, на підставі цього вони є предметом регулювання різних галузей права – цивільного, господарського, адміністративного, тощо.

Підкреслюючи вищезазначене, погоджуємося з думкою О. В. Гарагонича, який зазначає, що правовідносини, у тому числі ті, які виникають між акціонерами та акціонерним товариством, мають господарсько-правову природу. В сучасних умовах такі відносини постійно розвиваються і відповідно розширюються [60, с. 47–53]. Отже, реалії сьогодення вимагають постійного вдосконалення правовідносин між акціонерами та акціонерними товариствами.

Таким чином, огляд господарсько-правової природи взаємин між акціонерами та акціонерним товариством дав змогу визначити важливість системності врегулювання відповідних правовідносин, яке здійснюється в рамках актів законодавства і, насамперед, відносин між акціонерами та акціонерними товариствами.

В Україні основними нормативно-правовими джерелами, які закріплюють правовий статус акціонерів та їх права є: Конституція України, Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Закон України «Про господарські товариства» Закон України «Про акціонерні товариства» [133; 68; 293; 69; 202].

Слід зазначити, що необхідним є більш детальне врегулювання правових відносин за участю акціонерного товариства і акціонерів як його учасників.

У юридичній літературі зустрічаються різні варіанти визначення суб'єктивного права. Наприклад, «суб'єктивне право – це надана і охоронювана державою можливість (свобода) суб'єкта на свій розсуд задовольняти ті інтереси, які передбачені об'єктивним правом. Так,

найбільшого поширення набула позиція С. Н. Братуся, відповідно до якої суб'єктивне право являє собою міру можливої поведінки уповноваженої особи» [34].

Чинне законодавство України пов'язує специфіку правового статусу акціонерних товариств за участю держави не з тим фактом, що держава – це єдиний засновник товариства, а акцентуючи увагу на тому, яким чином держава регулює господарську діяльність акціонерних товариств. Держава може бути і не єдиним засновником, але при цьому мати вирішальний вплив на діяльність товариства. Залежно від наявності або відсутності такого впливу акціонерні товариства за участю держави поділяється на два види – суб'єкти державного сектору та суб'єкти недержавного сектору економіки.

Між тим, розуміння, які акціонерні товариства належать до першої групи, витікає із змісту ч. 2 ст. 22 Господарського кодексу України, де визначені суб'єкти державного сектору, до яких відносять суб'єктів, що діють на основі державної власності, а також суб'єкти, державна частка у статутному капіталі яких перевищує п'ятдесят відсотків або становить величину, що забезпечує державі право вирішального впливу на господарську діяльність цих суб'єктів [68].

Закон України «Про акціонерні товариства» (ст. 1, п. 8) визначає, що корпоративні права складають спільні майнові та немайнові права акціонера-власника акцій товариства, які виходять з права власності на такі акції, включаючи право на участь в управлінні акціонерним товариством, отримання дивідендів, активів акціонерного товариства, а в разі його ліквідації, також й інші правомочності, передбачені законом чи статутними документами [202].

У юридичній літературі, присвяченій проблемам акціонерних товариств, висвітлюються різноманітні правові теорії, зокрема договірна теорія (Саварі, Савіньї, Патье, Тель та ін.), відповідно до якої акціонерне товариство – це об'єднання осіб, групи осіб на підставі договору для досягнення спільної господарської мети [84, с. 743]. Учені визнають, що на відміну від товариства, акціонерне товариство має більше число членів, засновується з дозволу

державної влади, має особливі установчі акти, але при цьому воно є одним з різновидів товариств. При цьому захищаються права меншості при управлінні акціонерним товариством, оскільки всі рішення в акціонерному суспільстві мають прийматися одноголосно. Відлуння цієї доктрини можна виявити і на сьогодні. Наприклад, як зазначає В. В. Долинська, про такий захист свідчать випадки наділення правом голосу на загальних зборах акціонерів-власників привілейованих акцій.

Проте ця концепція не позбавлена недоліків. По-перше, правовідносини в акціонерному товаристві не будуються цілком на автономії волі і рівності сторін, більшість рішень приймаються більшістю голосів. По-друге, вільне відчуження акцій акціонером не відповідає наявності договірних відносин між акціонерами за відсутності їх волі на вступ у нові правовідносини. По-третє, теорія виключає можливість створення та існування акціонерного товариства з одним засновником, з одним акціонером, оскільки договір не може бути укладений однією особою [86, с. 320-321].

Теорія дуальної природи дає підстави для висновку, що акціонерне товариство є юридичною особою з елементами договору (А. І. Камінка, І. Т. Тарасов, Г. Ф. Шершеневич) [115; 268; 303]. Акцентується увага на тому, що акціонерне товариство, будучи юридичною особою, не може прийняти деякі рішення самостійно, без акціонерів.

Теорія виділеного (об'єданого) майна (Маарбах, Беккер, Кунтц та ін.) свідчить про те, що акціонерне товариство має майновий елемент первинним і тому його можна розглядати як форму майнової спільності, безсуб'єктного, цільового майна [163].

Ця теорія найбільш відповідає реальності, адже акціонерне товариство – це передусім об'єднання капіталів. Усі законодавчо визначені права акціонерів, органів акціонерних товариств спрямовані на отримання прибутку, на приріст майна.

Проаналізувавши ключові ознаки акціонерних товариств, а також теорії, які відображають сутність їхньої правової природи, ми дійшли висновку, що

акціонерне товариство – це стійка форма господарювання, що не має обмежень для залучення капіталу, але при цьому характеризується необмеженим строком існування, що сприятиме у разі докладання певних зусиль розвитку, впровадженню заходів захисту, вирішенню головних проблем функціонування акціонерних товариств.

Відповідно до ст. 4 Закону України «Про акціонерні товариства», акціонерами товариства можуть бути як фізичні, юридичні особи, так і держава в особі органу, уповноваженого управляти державним майном, або територіальна громада в особі органу, уповноваженого управляти комунальним майном, які є власниками акцій такого товариства [202].

Аналізуючи вітчизняне законодавство, ми дійшли висновку, що права акціонерів характеризують загальні взаємини у правовідносинах між акціонерним товариством і його учасниками. Найважливішими серед них, відповідно до ст. 88 Господарського кодексу України, ст. 116 Цивільного кодексу України, ст.ст. 10, 21, 38, 39 Закону України «Про господарські товариства», Закону України «Про акціонерні товариства» є:

- 1) у порядку, визначеному в установчих документах, право брати участь в управлінні справами товариства;
- 2) право на розподіл прибутку товариства та одержання його частини (дивідендів) пропорційно частці кожного з учасників, де загальними зборами акціонерів ухвалено рішення про їх виплату;
- 3) в установленому порядку право на вихід з товариства;
- 4) при виході або виключенні учасника зі складу товариства передбачається право на виділ частини майна, а також безпосереднє право одержувати повну інформацію про діяльність товариства;
- 5) відчуження часток у статутному капіталі товариства, цінних паперів;
- 6) безумовне право на відшкодування збитків, які зумовили зміну статутного (складеного) капіталу товариства;

7) у разі ліквідації товариства, передбачається право отримати частину майна акціонерного товариства, яке лишилося після розрахунків з кредиторами, а також придбання додатково випущених акцій [68; 293; 217].

Права акціонера на управління закріплені також в ч. 3 ст. 53 Закону України «Про акціонерні товариства», згідно з яким обрання члена наглядової ради публічного акціонерного товариства виконується шляхом виключно кумулятивного голосування (коли загальна кількість голосів акціонера помножується на кількість членів органу акціонерного товариства). Акціонер має право всі підраховані голоси віддати за одного кандидата або розподілити між кількома кандидатами (ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства»). Щодо обрання членів наглядової ради приватного акціонерного товариства, то воно здійснюється безпосередньо за принципом пропорційності представництва в самому складі представників акціонерів згідно з кількісним складом належних акціонерам голосуючих акцій або кумулятивним голосуванням [202].

Отже, як нам убачається, такі правові заходи спрямовані на охорону права міноритарних акціонерів та на формування наглядової ради, другого за важливістю органу в акціонерному товаристві, що дозволить уникати порушень з боку мажоритарних акціонерів, зловживання останніми своїми правами.

Отже, всі права акціонерів безпосередньо або опосередковано пов'язані з майном. Учасники акціонерного товариства формують за рахунок своїх вкладів, що мають вартісну оцінку (за загальним правилом майнових внесків), його статутний капітал – майнову базу його діяльності, у тому числі з метою отримання прибутку: через отримання дивідендів, за рахунок курсових різниць при відчуженні акцій на вторинному фондовому ринку та в інших формах.

Детальний аналіз Закону України «Про акціонерні товариства» свідчить про необхідність включення до нього окремої глави, присвяченої правам акціонерів, адже вони пов'язані з економічними правами і свободами, зі створенням або діяльністю акціонерного товариства. Їх природу ми бачимо не

стільки у володінні акціями, скільки в участі акціонера в акціонерному товаристві [202].

Право на участь в управлінні акціонерним товариством є цінним для акціонера не саме по собі, а через наявність можливості регулювання його діяльності та отримання в кінцевому підсумку більшого прибутку. Те саме можна сказати про право на інформацію: акціонера цікавлять напрямки його інвестицій, організація і результати інвестиційного процесу стосовно його капіталу. Що стосується немайнових відносин, то вони в акціонерному праві традиційно не є самостійними і не мають певної специфіки, що видно вже з одного переліку об'єктів – нематеріальних благ.

Нормативні інтереси та очікування акціонерів від діяльності акціонерного товариства відображають прагнення зберегти життєздатність та забезпечити зростання потенціалу акціонерного товариства з метою збереження інвестованого капіталу, підвищення його ринкової вартості та одержання відповідних дивідендів.

Таким чином, правове регулювання діяльності акціонерних товариств набуває істотного значення у процесі функціонування господарської системи держави і суспільства загалом. Організаційно-правовий статус акціонерного товариства, обумовлений правовим механізмом його формування, вимагає звернення до проблеми реалізації прав акціонерів, яка вирішується у вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях, у нормотворчій та правозастосовній діяльності. Безперешкодне здійснення будь-якого суб'єктивного права полягає не стільки в його проголошенні, скільки в можливості реалізації такого права.

Під *здійсненням прав* розуміється вчинення дій, можливість яких передбачається змістом відповідних суб'єктивних прав, тобто це є реалізація змісту суб'єктивного права. Уповноважений суб'єкт може здійснювати своє право будь-якими способами, що не суперечать закону і передусім залежать від призначення права.

Отже, досліджуючи проблеми правового статусу акціонерного товариства, слід враховувати, що в науці існує поняття «дуалізм» (від латин. *dualis* – «двоїстість»), суть якого полягає у праворозумінні «двох самостійних начал», притаманних, зокрема, правовому статусу суб'єкта акціонерних відносин, і який з своїм змістом виконує подвійну функцію, зокрема:

- у правовому регулюванні відносин всередині самого господарського товариства, які складаються між його суб'єктами; ці відносини і утворюють основний предмет корпоративного права;

- у правовому регулюванні механізму відносин господарського товариства з іншими суб'єктами права, що не пов'язані з відносинами участі у господарському товаристві (тобто відносин товариства з третіми особами) [305].

Якщо розглядати права акціонерних товариств як один із елементів змісту правовідносин, то в таких правовідносинах загальним правилом є здійснення правочинів власними діями уповноваженого суб'єкта щодо володіння, користування і розпорядження майном при утриманні третіх осіб від вчинення дій, що перешкоджають здійсненню власником своїх правомочностей.

Можна погодитися з думкою А. Н. Оленевої, що без отримання акціонером інформації, здійснення деяких його прав буде досить важким або взагалі неможливим. Дослідниця зазначає, що для прикладу, можна поставити під сумнів можливість участі акціонера у загальних зборах, якщо він не був повідомлений ні про місце, ні про дату їх проведення [188].

Праву акціонера на отримання інформації з боку акціонерного товариства або інших осіб відповідає обов'язок щодо надання інформації. Виділяють випадки надання інформації конкретним особам і випадки надання так званої безадресної невідомої інформації, розрахованої на широке коло осіб (класифікація за суб'єктами інформації). Дослідниця вважає, що з практичної точки зору, найбільш важливою є класифікація інформації за характером дій

акціонера, спрямованих на її отримання. Тож, відповідно до цього слід розрізняти дві ситуації:

- по-перше, акціонер буде виступати як пасивна особа, оскільки реалізація його права на інформацію залежить насамперед від дій самого акціонерного товариства;
- по-друге, для здійснення права акціонера на інформацію, недостатньо дій лише акціонерного товариства, потрібні відповідні дії самого акціонера, наприклад, з підготовки та оформлення запиту про надання інформації.

Таким чином, у першому випадку акціонер має право вимагати від товариства вчинення відповідних дій з надання інформації, а в другому – право виникає тільки після здійснення необхідних дій самим акціонером.

Держава

Фактичні способи реалізації прав акціонерних товариств (володіння і користування власником своїм майном)	Юридичні способи реалізації прав акціонерних товариств (вчинення особою угод щодо свого майна)
---	---

(Табл. № 1)

В Табл. № 1 відображено способи реалізації (здійснення) права. Як фактичні, так і юридичні способи реалізації (здійснення) права спричиняють певні правові наслідки, які можуть носити характер встановлення права, визнання права, правозмінюючий і правоприпиняючий характер таких наслідків.

Отже, від характеру суб'єктивного права залежить, чи вичерпується здійснення права будь-якою однією дією або вимагає тривалих, повторюваних дій. Незважаючи на триваючий характер таких відносин, в акціонерному товаристві превалюють одномоментні дії акціонерів: вимога про внесення запису до реєстру власників іменних цінних паперів, пропозиція акції щодо покупки третьою особою (особами) та ін. Звісно ж, усе це пов'язане з активним

та системним характером взаємодії акціонера і акціонерного товариства у правовідносинах.

Тож, реалізація суб'єктивного права може здійснюватися як безпосередньо, так і опосередковано – діями уповноваженої особи або через представників та (або) посередників. Режими реалізації права на здійснення певної діяльності як системи методів і способів правового регулювання поведінки особи включають особливий порядок виникнення і формування змісту прав та обов'язків, процедури їх реалізації та виконання, специфіку способів їх захисту та санкцій за їх порушення.

Правовий режим діяльності суб'єктів права може бути класифікований за окремими видами об'єктів правового регулювання залежно від застосування та структурований за його елементами та зв'язками між ними. Тож, ми виділяємо:

- *нормативно-правовий;*
- *організаційно-правовий;*
- *договірно-правовий;*
- *правоохоронний* режими діяльності.

Відносно предмету даного дослідження насамперед ідеться про допуск акціонерних товариств до деяких видів професійної діяльності на ринку цінних паперів, про створення кредитних, страхових та інших організацій в організаційно-правовій формі акціонерних товариств. В даному випадку, на наш погляд, специфіка полягає не тільки і не стільки в підпорядкуванні режимам ліцензування та сертифікації, а в легальному встановленні спеціальних вимог до створення і діяльності виключного емітента акцій і в участі в ньому інвесторів акціонерних товариств, адже більшість прав акціонерів за умовами їх реалізації є складноструктурованими.

Отже, загальносвітовою тенденцією наразі є підвищення уваги до прав, законних інтересів акціонерів, деталізація їх правового регулювання, посилення гарантій здійснення їх захисту.

Одними із основних суб'єктів у сфері господарювання є акціонерні товариства, які постійно вимагають виконання державою відповідних гарантій їх діяльності та надання відповідного захисту їх прав. Загальна правова природа поняття «права акціонерних товариств» полягає в тому, що правовідносини між державою та акціонерними товариствами визначають зміст правового зв'язку між учасниками цих правовідносин і регулюються нормами права.

Право як важливий інструмент держави для вироблення і втілення в життя політики за всіма напрямками враховує відповідні тенденції та забезпечує систему правового регулювання. Феномен права полягає в тому, що воно регулює відносини не тільки між інститутами держави, а й між суспільством та державою. Здатність чинити реальний вплив на діяльність і поведінку стає головною ознакою права, таким чином визначаються засади цивілізованості та соціального партнерства [14].

На слушну думку Н. В. Теремцової, основна мета правового регулювання полягає в реалізації суспільних відносин у порядку, приписаному державою, в узгодженні інтересів суспільства, що сприяють розвитку основних сфер суспільних відносин [273, с 23–27], у тому числі адміністративно-правовому захисті прав акціонерних товариств.

Правове регулювання – складний та багатоаспектний феномен, одним з видів якого є нормативне регулювання. Реалізація нормативного регулювання відбувається за допомогою норм права, відображених у законах та інших нормативно-правових актах [264, с. 8–17].

Таким чином, правове регулювання є результативною діяльністю держави, має організований характер та виступає гарантом реалізації правових норм. Воно здійснюється за допомогою правових засобів, специфічних методів, способів, його основною метою є упорядкування суспільних відносин.

На основі аналізу юридичної літератури, нормативно-правових актів, пропонується таке визначення поняття прав акціонерних товариств як предмету правового регулювання: *права акціонерних товариств – це міра*

юридично можливих дій акціонерних товариств, що визначається законодавством та сукупністю взаємопов'язаних та взаємообумовлених господарських правовідносин акціонерних товариств із їх учасниками (акціонерами) та третіми юридичними і фізичними особами, державою та територіальними громадами, захист яких гарантується державою шляхом встановлення юридичної відповідальності за їх порушення.

Враховуючи те, що українське законодавство у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств активно розвивається, пропонуємо внести визначення поняття «права акціонерних товариств» у ст. 152 Цивільного кодексу України, ст. 24 Закону України «Про господарські товариства», ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства».

1.2. Історія розвитку законодавства України про акціонерні товариства

Упродовж тривалого часу не існувало єдиного погляду щодо історії виникнення акціонерних товариств. Акціонерні товариства виникли не одразу. Деякі науковці вважають, що деякі ознаки господарських товариств можна виявити у діяльності пайових товариств періоду середньовіччя (Німеччина та Франція).

В історико-правових дослідженнях важливу роль відіграють емпіричний та теоретичний рівні наукового пізнання, що знаходяться в нерозривному зв'язку. Емпіричний рівень пов'язаний із накопиченням фактичного матеріалу, який належить до досліджуваної теми, а також з його описом. Збір і вивчення фактів є першим і необхідним етапом у розвитку історико-правової науки, який створює можливість переходу до теоретичного осмислення та узагальнення.

На теоретичному рівні дослідження відбувається оцінка, осмислення, пояснення історичних чинників, розкривається сутність досліджуваної події, а також закономірності та тенденції її розвитку.

Так, *акціонерне товариство* – самостійна організаційно-правова форма підприємницької діяльності, що через свою своєрідність не має правових попередників, тож дослідження історії її розвитку має унікальне значення для подальшого розгляду діяльності акціонерних товариств.

Залежно від потреб розвитку продуктивних сил та раціонального використання факторів виробництва історія розвитку законодавства про акціонерні товариства, організація, методи їх створення поступово змінювалися. Приватизація, жорстка політика держави щодо регулювання їх діяльності, доступність придбання акцій для будь-якої особи зумовили спад розвитку акціонерних товариств в Україні.

Наявні протиріччя між зростаючим обсягом виробництва та обмеженими розмірами індивідуального капіталу змусили підприємців укладати угоди про заснування акціонерних товариств та здійснювати мобілізацію капіталів завдяки випуску (емісії) акцій, що стало нагальною умовою виникнення акціонерних товариств.

Історію розвитку акціонерних товариств в Україні досліджували О. П. Віхров, О. В. Старцев, Є. О. Харитонов, Г. Ф. Шершеневич; основи лібералізації діяльності акціонерних товариств – І. М. Кобушко, Н. В. Нікешина [52; 290; 303; 123; 183].

Серед вчених, як вітчизняних так і зарубіжних, не існує одностайної думки щодо змісту поняття «акціонерне товариство». Наприклад, Є. О. Харитонов і О. В. Старцева вважають, що акціонерне товариство – це підприємницьке товариство, що має статутний фонд, розділений на певні частини акцій рівної номінальної вартості, яке несе відповідальність за зобов'язаннями лише майном товариства [290].

Слід зазначити, що історії розвитку законодавства про діяльність акціонерних товариств в Україні присвячено не так багато наукових робіт. Проте заслуговує на увагу дослідження тенденції та динаміки становлення акціонерних товариств в Україні за останні роки А. О. Бершадського та Л. В. Юрчишеної [22, с. 95–102].

Відповідно до нього можемо виділити вісім етапів розвитку акціонерних товариств в Україні.

Перший етап розвитку став підґрунтям для створення нормативної бази, оскільки офіційно в Україні термін «акціонерне товариство» був введений у 1991 р. Законом України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-XII у якому зазначалося, що акціонерним визнається товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе відповідальність за зобов'язаннями тільки своїм майном [217].

Із здобуттям Україною незалежності перед новоствореною державою постало важке завдання переходу від одного економічного устрою до іншого. Значною мірою це стосувалося і акціонерних товариств, тому на порядку денному законодавчого органу постало питання про забезпечення належного правового підґрунтя для розвитку акціонерних відносин на нових суспільно-економічних засадах та про розроблення оновленого законодавства.

На початку 1990-х рр. було прийнято низку нормативно-правових актів, які і стали підґрунтям для розвитку законодавства України про акціонерні товариства, а саме: Закону України «Про підприємництво» від 7.02.1991 р.; Закону України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р.; Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р.; Закону України «Про цінні папери та фондову біржу» від 18.06.1991 р.; Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів» від 30.10.1996 р. та ін. – це і є перший історичний етап у розвитку акціонерних товариств в Україні [50].

Після прийняття Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» від 18.06.1991 р. № 1201-XII (який було змінено на Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.06 р. №3480-IV), Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-XII акціонерні товариства отримали законодавчу базу своєї діяльності, що й визначило їхній подальший розвиток [50].

Варто зазначити, що в Україні було проведено роздержавлення власності, унаслідок чого майже 20 млн. громадян стали власниками цінних паперів. Інвестори підтримували розроблення корпораціями власних кодексів корпоративного управління для розмежування сфер діяльності та відповідальності, розподілу виконавчих і контрольних функцій, закріплення правил і процедур, забезпечення акціонерам доступу до інформації про діяльність. Недосконалі законодавчі норми спричинили свого часу чимало порушень прав акціонерів, що у свою чергу призвело до захоплення функції контролю над підприємствами шляхом посередництва із залученням нецивілізованих та непрозорих «схем».

Таким чином, формування капіталу підприємств приватного сектору України здійснювалось за рахунок масштабного за своїми обсягами процесу роздержавлення та приватизації державного сектору економіки.

Окрім того, загальна кількість об'єктів, що змінила свою форму власності, починаючи з 1992 р., становила майже 125 тис., в тому числі державних – понад 29 тис. Проте в результаті приватизації протягом 1992–2001 р.р. змінили форму власності 76 721 об'єкт, у тому числі 21 672 об'єкти державної власності і 55 049 об'єктів комунальної власності. Майже 30% акціонерних товариств (10 400) сформувались у процесі приватизації майна державних підприємств. У результаті виник вагомий недержавний сектор, який включав понад 11,5 тис. акціонерних товариств [103].

Для прикладу, за даними Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку в Україні, на кінець 2017 р. вже нараховувалось 14,8 тис. акціонерних товариств [181].

Відповідно до Рисунку 1 за даними дослідників О. І. Мельника, К. В. Сироїжка та О. М. Дмитрієвої, кількість акціонерних товариств зменшилася досить різко у 2016 р. Порівняно з 2015 р. коефіцієнт становив 32,62% та продовжував зменшуватися з кожним наступним роком [165].

Головними причинами цього стали: недосконалі законодавчі зміни; зміна форм власності акціонерних товариств на товариства з обмеженою відповідальністю; економічна криза.

У 2018–2019 рр. вже не відбувалось такої відчутної зміни кількості товариств, адже у 2018 р. кількість акціонерних товариств порівняно з 2017 р. зменшились на 3,26%, а у 2019 р. порівняно з 2018 р. – на 2,72%. На думку О. І. Мельника, К. В. Сироїжка та О. М. Дмитрієвої, це може бути пов'язано із збитковістю деяких акціонерних товариств, зокрема через зміну форми власності [165].

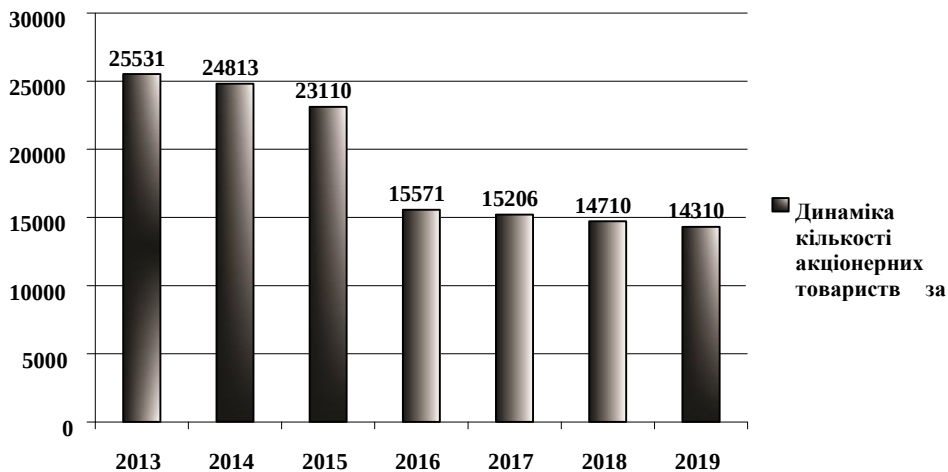

Рисунок 1. Кількість акціонерних товариств за 2013-2019 рр.

Другий етап розвитку характеризується поступовим збільшенням кількості державних акціонерних товариств. У зв'язку з цим періодом слід згадати Указ Президента України від 15.06.1993 р. № 210/93 «Про корпоратизацію підприємств», який регламентував утворення акціонерних товариств (корпорацій) на базі державних підприємств і став поштовхом для їх створення та початком масової приватизації. Як наслідок, на базі майна колишніх державних підприємств було утворено акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю [226].

Багато середніх і великих державних підприємств було перетворено на відкриті акціонерні товариства, акції яких належали державі й засновником яких виступав орган, уповноважений управляти державним майном, з їх

подальшою приватизацією шляхом використання приватизаційних паперів. В умовах ринкової трансформації цей сектор економіки став основним серед нових організаційно-правових форм господарювання.

Узагальнюючи процеси становлення та розвитку законодавства про акціонерні товариства у першій половині 90-х р.р. XX століття, слід відзначити нерозвинутість традицій вітчизняної підприємницької діяльності. Нові корпоративні структури виникали не лише завдяки створенню нових підприємств, але й у результаті приватизації та корпоратизації раніше діючих підприємств. Цей період також характеризується численними зловживаннями у сфері корпоративного управління; недосконалістю правового регулювання, що виявлялося в наявності законодавчих прогалин та неповноті окремих законодавчих положень.

Як справедливо зазначається в юридичній літературі, під час формування законодавства про акціонерні товариства в Україні не було враховано досвід зарубіжних країн, наслідком чого стали традиційні хвороби підприємницьких корпорацій (шахрайство, зловживання, розорення дрібних акціонерів тощо), які повною мірою мали місце і в Україні [165].

Третій етап розвитку ознаменувався розвитком законодавства про акціонерні товариства, започаткованим Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок створення відкритих акціонерних товариств на базі майна об'єктів незавершеного будівництва» № 270 від 29.02.1996 р. Положення характеризує порядок створення відкритих акціонерних товариств на базі майна об'єктів незавершеного будівництва, що перебувають у державній власності, з ініціативи органів приватизації або потенційних інвесторів чи забудовників за погодженням з органами, уповноваженими управляти відповідним майном.

Зокрема, були внесені суттєві зміни до Закону України «Про підприємництво», Закону України «Про господарські товариства», Закону України «Про цінні папери та фондову біржу». Так, Законом України від 23.12.1997 р. «Про внесення змін до Закону України «Про господарські

товариства» було скасовано положення, відповідно до якого в статуті акціонерного товариства могла бути встановлена мінімальна кількість акцій, що надає право голосу, або обмеження кількості голосів, які надаються одному акціонеру, а також внесено низку інших істотних змін до зазначеного закону.

Четвертий етап розвитку правового регулювання акціонерних товариств настав із прийняттям нових Цивільного та Господарського кодексів України. Із набранням чинності 1 січня 2004 р. Господарським кодексом України втратили чинність Закон України «Про підприємництво» та Закон України «Про підприємства в Україні» [293; 68].

Слід зазначити, що прийняті одночасно два кодифікаційних акти мають спільний предмет правового регулювання в частині відносин приватноправового характеру. Водночас у кодексах в ряді випадків пропонуються протилежні правові підходи до вирішення схожих між собою питань, у зв'язку з чим виникають колізії правового регулювання у сфері підприємництва.

Поміж інших неузгодженостей між нормами Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України можна відзначити такі:

- різні підходи до визначення системи класифікації суб'єктів (юридичних осіб), їх організаційно-правових форм, порядку їх утворення: за Господарським кодексом України основною організаційно-правовою формою суб'єкта господарювання визнано підприємство, за Цивільним кодексом України – товариство;
- різне бачення концепції підприємства: як суб'єкт права за Господарським кодексом України та об'єкт права за Цивільним кодексом України;
- розбіжності у формулюванні обов'язкового змісту установчих документів юридичних осіб;
- неузгодженість понятійного апарату, використання різних термінів для позначення тотожних понять: «статутний фонд» за Господарським кодексом України та «статутний капітал» за Цивільним кодексом України;

право участі в товаристві за Цивільним кодексом України та корпоративні права за Господарським кодексом України тощо.

Як видно зі змісту положень про господарські товариства і виробничі кооперативи, закріплених у Цивільному кодексі України і Господарському кодексу України, вони переважно дублюють одне одного. У статті 92 Господарського кодексу зазначено, що порядок створення та діяльності окремих видів господарських товариств регулюється Господарським кодексом України, Цивільним кодексом України та іншими законами [68].

Важливим нормативно-правовим актом стала Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Положення про порядок створення відкритих акціонерних товариств на базі майна об'єктів незавершеного будівництва» від 25.08.2004 р., де визначено процедуру створення відкритих акціонерних товариств, відповідно до п. 2 якої рішення про створення відкритих акціонерних товариств приймається їх засновниками з ініціативи органів приватизації. Вартість майна об'єктів незавершеного будівництва визначається згідно з методикою за результатами незалежної оцінки. У разі прийняття рішення про збереження передбаченого проектом профілю використання об'єкта, орган приватизації проводить розрахунок коштів, необхідних для завершення відповідного будівництва [216].

Пункт 5 зазначеного Положення розширює коло суб'єктів, які можуть стати засновниками відкритих акціонерних товариств. Це можуть бути: органи приватизації, недержавні юридичні особи, громадяни України та громадяни іноземних держав, іноземні юридичні особи, крім випадків, передбачених законодавчими актами України. Отже, основоположним стало те, що засновники мають укласти між собою договір, який визначатиме порядок провадження спільної діяльності, пов'язаної із створенням такого товариства.

Тож, зазначені новели Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України та відповідних постанов Кабінету Міністрів України створили передумови для розвитку законодавства про акціонерні товариства до 2008 р.

та стали основоположними нормативними документами, що регламентували діяльність акціонерних товариств в Україні.

П'ятий етап розвитку ознаменувався знаковою подією для розвитку системи вітчизняного законодавства – був прийнятий профільний Закон України «Про акціонерні товариства» від 19.09.2008 р. (29.04.2009 року набув чинності), що визначає порядок створення, здійснення і припинення діяльності акціонерних товариств, їхній правовий статус, права та обов'язки акціонерів [202].

Необхідність прийняття вищезазначеного закону назріла задовго до його появи, оскільки норми Закону України «Про господарські товариства» перестали відповідати тогочасним вимогам і тенденціям регулювання відповідних господарських відносин. Основним завданням удосконалення інституту акціонерних товариств було створення такого суб'єкта прав і обов'язків, що існував би і діяв незалежно від зміни його професійно-персонального (людського) складу.

Г. Ф. Шершеневич запропонував своє визначення поняття акціонерного товариства – це товариство, засноване на договорі об'єднання осіб для спільного виробництва торгівельного промислу за допомогою капіталу, розподіленого на рівні частки, межами яких й обмежується відповідальність кожного учасника [303].

Сучасне поняття акціонерного товариства сформульовано на законодавчому рівні в Цивільному кодексі України, Господарському кодексі України, Законі України «Про акціонерні товариства».

Так, відповідно до ч. 1 ст. 152 Цивільного кодексу України, *акціонерне товариство* – господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [293].

Згідно із ч. 2 ст. 80 Господарського кодексу України *акціонерним товариством* є господарське товариство, яке має статутний капітал, поділений на визначену кількість акцій однакової номінальної вартості, і несе

відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства, а акціонери несуть ризик збитків, пов'язаних із діяльністю товариства, в межах вартості належних їм акцій, крім випадків, визначених законом [68].

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства» *акціонерне товариство* – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [202].

У Законі України «Про акціонерні товариства» впроваджено низку позитивних нововведень:

- змінилися вимоги щодо формування резервного капіталу;
- публічні акціонерні товариства мають проходити обов'язковий лістинг, для того щоб і надалі залишатись у біржовому реєстрі чи на певній фондовій біржі. Така вимога надала змогу покращити ситуацію на ринку акцій, сприяє підвищенню його ліквідності, а також прозорості й відкритості банківської діяльності як для акціонерів, так і для вкладників;
- врегульовано питання про повноваження наглядової ради та визначено її ключову роль у системі органів товариства, встановлено вимогу про обрання наглядової ради кумулятивним голосуванням, що дало змогу міноритарним акціонерам отримати там представництво;
- запроваджені механізми контролю над виконавчим органом, виписана процедура скликання та проведення зборів;
- врегульовано питання захисту акціонерів від розмивання їхньої частки в статутному фонді, оскільки чітко визначений порядок реалізації ними переважного права на придбання додаткової емісії акцій (пропорційно частці в капіталі товариства);
- розширено коло питань, які відносяться до компетенції загальних зборів, що надасть акціонерам ширші можливості для прийняття важливих для діяльності товариства рішень;
- перехід до електронного обігу акцій, що унеможливить маніпулювання реєстром акціонерів;

- заборона на утворення акціонерних товариств однією юридичною особою, якщо таку юридичну особу створив один учасник;
- поява додаткових прав: наприклад, ті, хто володіє більш ніж 5% акцій (раніше було 10%), мають право на обов'язкове включення своїх пропозицій до порядку денного на загальних зборах [202].

Прикінцевими та перехідними положеннями Закону України «Про акціонерні товариства» визначено, що низка статей Закону України «Про господарські товариства» втрачають чинність у частині, що стосується акціонерних товариств, через два роки з дня набрання Законом чинності, тобто з 29 квітня 2011 р. Самі акціонерні товариства до цієї дати мали привести у відповідність до вимог Закону статuti та інші внутрішні положення [217].

Прийняття спеціального закону, який задовольняє потреби врегулювання організаційної діяльності акціонерних товариств стало важливим кроком на шляху адаптації вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу.

Шостий етап розвитку почався з підписанням Угоди про асоціацію між Україною з одного боку та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами з іншого (надалі – Угода про асоціацію між Україною та ЄС) [284]. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС проходило у два етапи: перший датується 21 березня 2014 р., коли під час позачергового саміту Україна – ЄС було підписано політичну частину Угоди та Заключний акт саміту. Другий – 27 червня 2014 р., коли в ході засідання Ради ЄС було підписано економічну частину Угоди – розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля й питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством» [284].

Зазначена Угода ознаменувала перехід від партнерства і співробітництва між Україною та ЄС до політичної асоціації та економічної інтеграції України до ЄС. Ці процеси потребують значного оновлення законодавчої бази та

прийняття змін до наявних нормативно-правових актів, що повною мірою стосується і сфери корпоративних відносин.

Ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 12.02.2015 р., спрямованого на ліквідацію багатьох бюрократичних перешкод, які раніше, на жаль, були одним з основних чинників відмови від зайняття комерційною діяльністю в Україні, є вагомим кроком на шляху до позитивних змін у правовому регулюванні діяльності акціонерних товариств [210].

Ми поділяємо думку О. П. Віхрова, який підкреслює, що діяльність акціонерних товариств має на меті цілеспрямоване створення безперешкодних умов ефективного господарювання згідно з вимогами законодавчого господарського порядку та виконується на усіх рівнях національної системи влади, наділеними правовою компетенцією, а також громадянами, громадськими організаціями, які висуваються засновниками суб'єктів господарювання або розподіляють організаційно-господарські повноваження на основі своїх відносин власності [52, с. 30].

Сьомий етап розвитку законодавства про акціонерні товариства в Україні починається з набуттям чинності 4.06.2017 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 23.03.2017 року № 1983-VIII [209]. Слід звернути увагу на те, що відповідно до цього закону, акціонер (група акціонерів), які набули права власності на певну кількість акцій, мають право примусово «витіснити» решту акціонерів, з іншого боку – зобов'язані придбати в таких акціонерів за їх вимогою акції за ринковою вартістю. Тому застосування вищезазначеного Закону допоможе вирішити проблему «сплячих» акціонерів та надасть контролюючим акціонерам можливість раціонально використовувати кошти товариств, активно залучати інвестиції, а дрібним акціонерам – нарешті достойно вийти з товариств, отримавши гідні кошти за належні їм акції.

Восьмий етап припав на розвиток інвестиційної діяльності акціонерних товариств в умовах валютної лібералізації. Це період вирішення проблем розподілу акціонерних товариств в Україні на публічні і приватні за формальними ознаками, усунення недоліків в законодавстві, запровадження європейських принципів у питанні визначення та регулювання публічних компаній.

Дослідження суті лібералізації слід почати з визначення: *лібералізація* (від лат. *liberalis* – «вільний») – розширення можливостей для економічних дій суб'єктів підприємницької діяльності, зняття обмежень на фінансово-економічну діяльність. Таке розширення визначає принцип реалізації найбільш ефективних форм вкладання капіталу, у свою чергу спрямованих на розширення економічного потенціалу, що особливо актуально в умовах дефіциту фінансових ресурсів в державі. Для зменшення фінансових ризиків інвестиційної діяльності впроваджується ефективна інвестиційна політика, суть якої полягає в реалізації максимально дієвих шляхів фінансування активів задля забезпечення основних темпів зростання у довгостроковій перспективі акціонерних товариств [197]. Нині інвестиції – це вкладання капіталу з метою подальшого його збільшення, а приріст капіталу в результаті його інвестування є компенсацією за ризик втрат від інфляції та неодержання відсотків від банківських вкладень капіталу.

Н. В. Нікешина розглядає фінансову лібералізацію як частину структурних реформ, типових для неоліберального суспільного порядку. Це найважливіший аспект фінансіалізації, що сприяє розширенню національних економік до глобальної фінансової системи [183]. Ліберальний підхід сприяє фінансовій відкритості, збільшенню надходжень іноземних інвестицій у країни з недостатнім обсягом фінансових ресурсів; зменшує ризики внутрішніх та зовнішніх інвесторів через можливість диверсифікації активів. Фінансова відкритість також сприяє подоланню проблем платіжного балансу в результаті коригування внутрішнього попиту.

Як зазначає І. М. Кобушко, інтенсифікація глобалізаційних процесів зумовила лібералізацію відносин на товарних і фінансових ринках, що активізувало транскордонний рух різних форм капіталу. Відповідно, результат лібералізації розглядається як комплексне явище, тож можна зазначити, що при лібералізації будь-яка юридична і фізична особа має право без будь-яких обмежень і дозволів перевести валюту за кордон і купити цінні папери і інвестувати в бізнес або помістити гроші в банк на депозит. І ці дії можуть виконувати як українці за кордоном, так і нерезиденти в Україні [123, с. 114–122].

Передбачається, що такого роду лібералізація повинна сприяти зростанню іноземних інвестицій в Україну і тим самим забезпечити створення нових підприємств, появу нових робочих місць і зростання доходів населення, що, власне, і є зростанням економіки країни. На сьогодні був зроблений вагомий крок на шляху до інтеграції в європейський та світовий фінансовий простір, що є одним із пріоритетних завдань розвитку інвестиційної діяльності та захисту прав акціонерних товариств в умовах валютної лібералізації в Україні.

Так, новоприйнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів» № 2210, від 16.11.2017 р., (набув чинності з 6.01.2018 р.) вирішує основну болючу проблему обтяжливого «публічного» статусу акціонерних товариств, який вони «успадкували» в результаті приватизації і який не приніс доданої вартості їх бізнесу. Тепер акціонерні товариства мають право самі обирати, бути публічними чи ні. [212].

Підсумовуючи вищезазначене, маємо констатувати *вісім історичних етапів* розвитку законодавства про акціонерні товариства в Україні, які формувалися під впливом таких чинників:

- приватизація державної власності;
- утворення нових акціонерних товариств юридичними та фізичними особами;

– реорганізація недержавних юридичних осіб.

Раніше законодавство України не містило законодавчих актів, які б регулювали діяльність акціонерних товариств належним чином, сприяли адміністративно-правовому захисту прав акціонерних товариств. Акціонерна форма почала формуватися лише після проголошення незалежності України. Кожен історичний період характеризується певною системою правових цінностей, в основі яких лежать поняття і категорії, визначені й визнані суспільством на певному історичному етапі розвитку, які стають основою для системи нормативного контролю, відповідних суспільних інститутів.

Прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» надало можливості певною мірою вирішувати колізійні питання застосування законодавства, адже наявність спеціального профільного закону створила умови для мінімізації правових конфліктів. Безумовно, цей Закон кардинально реформував систему правової організації регулювання акціонерних товариств із урахуванням набутого вже досвіду минулих років у цій сфері [202].

Перехід до нового виду відносин активізував ряд процесів, які вже відбувалися в Україні. Зміна форм власності супроводжувалася неминучим переходом більшості підприємств народного господарства на ринкову економіку. При цьому головним досягненням стала зміна монопольної, державної форми власності на більш прогресивну приватну власність. Акціонерні товариства здобули більше свободи, зокрема у прийнятті управлінських рішень, пов'язаних з їхньою діяльністю, використанням коштів, отриманих як фінансовий результат, а також ряд інших переваг. Саме тому процес розвитку акціонерних товариств є дуже важливим для України, оскільки здійснюється правовий вплив на формування товариств і фінансових ринків, підвищується результативність їх діяльності, покращується інвестиційний клімат у державі.

1.3. Законодавство України про захист прав акціонерних товариств

Право має особливі ознаки, які виділяють його серед інших соціальних норм. Право – це сукупність загальнообов’язкових та взаємопов’язаних норм, характеризується нормативністю та формальною визначеністю, виражає як загальносуспільні, так й індивідуальні інтереси, гарантується та забезпечується державою. Іншими словами, право – це сукупність загальнообов’язкових, формально визначених, гарантованих державою норм, які регулюють суспільні відносини.

Найбільш важливим критерієм у доктрині права є юридична сила нормативно-правових актів, відповідно до якої вони поділяються на:

- міжнародні акти, ратифіковані Верховною Радою України,
- конституційні закони,
- звичайні закони,
- підзаконні нормативно-правові акти
- локальні нормативно-правові акти.

Для дослідження змісту правових актів, якими регулюються питання захисту прав акціонерних товариств, передусім слід враховувати їхню юридичну силу.

Систему сучасного законодавства України у сфері захисту прав акціонерних товариств складають Конституція України, відповідні кодекси та закони, підзаконні нормативно-правові акти, мова про які йде нижче.

Як зазначено в частинах 1 і 3–5 статті 41 Конституції України, право приватної власності набувається у порядку, зазначеному в законодавстві. Звісно, протиправно ніхто не може бути позбавлений права власності, тому приватна власність є непорушною, а Конституція України гарантує кожному право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом. Водночас установлюється, що державою забезпечується захист конкуренції у підприємницькій діяльності, захищаються права споживачів, здійснюється

функція контролю за якістю та безпечністю продукції та всіх видів послуг і робіт (ст. 42) [133].

У главі 3 Цивільного кодексу України перелічені суб'єкти, уповноважені здійснювати захист цивільних прав та інтересів, визначені способи такого захисту [293], а у ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України зазначено, що кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів [294].

Господарський кодекс України визначає гарантії забезпечення прав суб'єктів господарювання. Так, щодо захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління у ст. 20 Господарського кодексу України визначено, що держава забезпечує захист прав і законних інтересів суб'єктів господарювання та споживачів. Таким чином суб'єкт господарювання та споживач має невід'ємне право на захист прав і законних інтересів.

Також, відповідно до статей 5, 47, 66, 133, 147 Господарського кодексу України, держава захищає права всіх суб'єктів господарювання, не допускаючи протиправного позбавлення власності. Державою гарантуються недоторканність майна та врегулювання захисту майнових прав. Законом захищаються майнові права суб'єктів господарювання. Отже, у Господарському кодексі України містяться статті, що захищають права акціонерних товариств від будь-яких посягань на їх майно та органи управління [68].

Господарський процесуальний кодекс України містить статті, які визначають гарантії забезпечення захисту акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління. Відповідно до статей 1, 2, п. 2 ст. 83 Господарського процесуального кодексу України акціонерні товариства мають право звертатися із позовною заявою до господарського суду щодо захисту своїх порушених або оспорюваних прав які охороняються законом, для вжиття заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням [69].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів» від 15 грудня 2006 року [211] ч. 1 ст. 12 Господарського процесуального кодексу України доповнено пунктом 4 такого змісту: «Справи, що виникають з корпоративних відносин у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарських товариств, що пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, крім трудових спорів підвідомчі господарським судам»; ст. 16 Господарського процесуального кодексу України доповнено частиною такого змісту: «Справи у спорах між господарським товариством та його учасником (засновником, акціонером), у тому числі учасником, який вибув, а також між учасниками (засновниками, акціонерами) господарського товариства, що пов'язані із створенням, діяльністю, управлінням та припиненням діяльності цього товариства, розглядаються господарським судом за місцезнаходженням господарського товариства згідно з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» [69].

Отже, у Господарському процесуальному кодексі України містяться статті, відповідно до яких акціонерні товариства мають право звертатися до суду для захисту від посягань на їх майно та органи управління. Господарський процесуальний кодекс України визначає можливі шляхи захисту порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів акціонерних товариств.

Окрему групу загальних та спеціальних законів України у сфері захисту прав акціонерних товариств складають Закони України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», «Про управління об'єктами державної власності», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про депозитарну систему України» [202; 217; 234; 236; 218].

Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» визначає відповідальність за недобросовісну конкуренцію і є основою для захисту законних прав та інтересів при незаконному поглинанні акціонерних товариств [224].

Згідно із Законом України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» Національна Комісія з цінних паперів та фондового ринку наділена широким колом адміністративних повноважень щодо виявлення та припинення порушень на ринку цінних паперів та фондовому ринку [219].

21 жовтня 2019 р. набрав чинності Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року № 2597-VIII. Відповідно до ч. 1 ст. 7 цього Кодексу, спори, стороною в яких є боржник, розглядаються господарським судом за правилами, передбаченими Господарським процесуальним кодексом України, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею. Частина друга статті 7 Кодексу України з процедур банкрутства визначає підсудність спорів одному господарському суду, який акумулює усі майнові вимоги за участю боржника. Таким чином, з огляду на положення законодавства України, розгляд усіх майнових спорів, стороною в яких є боржник у справі про банкрутство, повинен відбуватися саме і виключно господарським судом, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, в межах цієї справи [126].

Важливе значення для правового регулювання захисту прав акціонерних товариств має Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо недопущення захоплення підприємств, установ, організацій» від 18.09.2008 р., що доповнює Закон України «Про виконавче провадження» частиною 3 статті 10, у якій передбачено, що при виконанні судових рішень, ухвал про зміну органів управління та посадових осіб підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності можуть залучатися виключно працівники органів внутрішніх справ [213]. У процесі виконання таких рішень не допускається залучення інших осіб. Варто погодитися з думкою О. Литвак

та І. Кучеренка, які зазначають, що вказані законодавчі новели мають профілактичне спрямування, а тому є слушними [155, с. 40-44].

Важливу роль у сфері захисту прав акціонерних товариств відіграє Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств» від 17.11.2009 р. [214]. Відповідно до нього Верховною Радою України внесено зміни до таких законодавчих актів України: Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», де йдеться про недопущення використання схем і методів протиправного поглинання та захоплення підприємств, що створює реальну загрозу національним та економічним інтересам нашої держави, вимагає формування ефективної системи протидії цим негативним проявам. Ці зміни повинні сприяти адміністративно-правовому захисту прав акціонерних товариств, боротьбі із різними правовими, процесуальними, технічними способами «рейдерства» [69, 294, 219].

Також заслуговує на увагу Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців». Цим нормативно-правовим актом внесено зміни до Кримінального кодексу України у частині встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації [208].

У ст.ст. 4 та 5 Закону України «Про холдингові компанії в Україні» від 15.03.2006 р. визначено механізм протидії «рейдерським» схемам, зокрема у ст. 4 зазначено, що рішення про утворення холдингової компанії приймається власниками холдингових корпоративних пакетів акцій (часток, паїв) та оформлюється відповідним договором [235]. Згідно з п. 1 ч. 2 ст. 5 цього Закону загальні збори акціонерів холдингової компанії розглядають питання про відчуження будь-яких пакетів акцій (часток, паїв) корпоративних підприємств та/або ліквідацію холдингової компанії та визначаються

правомочними за умови щодо участі у них акціонерів (їх представників), які матимуть відповідно до статуту холдингової компанії більше ніж 80 % голосів.

Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про холдингові компанії в Україні», рішення про відчуження будь-яких пакетів акцій (часток, паїв) корпоративних підприємств або ліквідацію холдингової компанії належить до виключної компетенції загальних зборів холдингової компанії; таке рішення приймається більшістю у 3/4 голосів акціонерів (їх представників), які зареєструвалися для участі в загальних зборах [235].

Можемо погодитися з думкою О. А. Туркот, яка зазначає, що ця норма законодавства є досить позитивним рішенням. Автор підкреслює, що було б краще, якби рішення про відчуження будь-яких пакетів акцій корпоративних підприємств або ліквідацію холдингової компанії належало все ж таки до компетенції загальних зборів холдингової компанії та наглядової ради. Таким чином, була б можливість створити додатковий контрольований захист за ухваленням вищезазначених рішень [280, с. 115-117]. Ми цілком погоджуємося з такою думкою, оскільки дана норма передбачає позитивний крок уперед у справі захисту прав акціонерів на законодавчому рівні.

Згідно із Законом України «Про холдингові компанії в Україні» статутом холдингової компанії встановлені обмеження щодо договорів, які мають право укладати органи управління компанії, а також щодо випуску цінних паперів. Не може мати у своїй власності цінні папери холдингової компанії господарське товариство, корпоративним підприємством якої воно є [235].

О. А. Туркот зазначену норму визнає позитивною, оскільки холдингова компанія може вводити у статут певні обмеження щодо договорів, адже такі обмеження мають право застосовувати органи управління. Майно акціонерних товариств може бути захищене, також може бути встановлене певне обмеження на проведення емісії акцій [281, с. 54-59].

Завдяки Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів» підвищується рівень захисту прав інвесторів, зокрема через впровадження похідного позову. Міноритарний

акціонер набув права подати позов у інтересах товариства про відшкодування шкоди, запровадження відповідальності посадових осіб господарських товариств у разі завдання збитків товариству їхніми неправомірними діями. Окрім того запроваджено інститут незалежних директорів, які будуть представляти інтереси міноритарних акціонерів у публічних акціонерних товариствах. Положення вищезазначеного Закону України спрямовані на дерегуляцію господарської діяльності акціонерних товариств та впровадження вимог для публічних акціонерних товариств, акції яких включені до біржового реєстру [204].

Міжнародні і міждержавні документи, ратифіковані Верховною Радою України (декларації, угоди, меморандуми), також регулюють відносини у сфері захисту прав акціонерних товариств. Відповідно до статті 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України [133]. Статтею 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року передбачено: якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [227].

Проблеми, пов'язані з організацією відносин між товариством (юридичною особою) і його акціонерами, входять до кола тих питань, які вирішуються на підставі особистого закону юридичної особи, що визначається відповідно до ст. 25 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 р. правом держави місцезнаходження юридичної особи [228].

Минуло 12 років із часу прийняття Закону України «Про акціонерні товариства». Тому з метою створення умов для виконання Україною зобов'язань відповідно до Угоди про асоціацію щодо приведення національного законодавства у відповідність до законодавства Європейського Союзу наприкінці 2019 р. Верховною Радою України було зареєстровано законопроект № 2493, який містить положення, спрямовані на підвищення

відповідальності посадових осіб акціонерного товариства. Завданням цього законопроекту є входження України у 2021 році в ТОП-10 країн в рейтингу «Захист прав міноритарних акціонерів» [10]. Таким чином, зміни, передбачені цим проектом закону, відповідають європейській практиці та стандартам. Вони сприятимуть захисту прав інвесторів та розширенню можливостей для залучення капіталу, а також врахуванню останніх змін у галузі цифрових технологій.

Наступною групою нормативно-правових актів є укази та розпорядження Президента України, спрямовані на врегулювання відносин у сфері захисту прав акціонерних товариств.

Так, відповідно до Указу Президента України «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» від 21.03.2002 р. для забезпечення необхідних умов функціонування акціонерних товариств, підвищення ефективності їхньої діяльності необхідно залучати в економіку України інвестиції. Це все визначає необхідність подальшого вдосконалення нормативно-правових засад управління акціонерними товариствами задля захисту прав та законних інтересів акціонерів [223].

У вищезазначеному нормативно-правовому акті йдеться про те, що захист прав, законних інтересів акціонерів повинен забезпечуватися через:

- представництво дрібних акціонерів у спостережній раді акціонерного товариства завдяки запровадженню кумулятивного голосування при формуванні ради;
- встановлення особливих умов підписання угод товариством, які вагомо вплинуть на фінансову стабільність, та недопущення укладання таких угод, які суперечать інтересам товариства;
- регулювання обігу власних акцій та порядку їх придбання, порядку обов'язкового викупу товариством в акціонера належних йому акцій товариства за ринковими цінами;
- захист прав акціонерів та кредиторів у процесі реорганізації товариства; обов'язкове повідомлення особою про намір придбати

контрольний пакет акцій товариства та впровадження порядку такого повідомлення; адміністративну відповідальність посадових осіб товариства за порушення прав акціонерів [223].

З метою визначення компетенцій правовідносини між органами управління акціонерного товариства повинні бути упорядковані шляхом:

- розширення кола повноважень, що відповідають виключній компетенції загальних зборів акціонерів та не можуть бути переданими іншим органам управління;
- утвердження спостережної ради як органу управління товариством, який здійснює захист інтересів акціонерів;
- делегування відповідних повноважень загальних зборів акціонерів іншим органам управління.

Указом Президента України «Про заходи щодо посилення захисту прав власності» від 12.02.2007 року № 103/2007 було надано доручення Кабінету Міністрів України за участі Верховного Суду України й Генеральної прокуратури України проаналізувати факти «рейдерства» та за результатами аналізу з урахуванням міжнародного досвіду вирішення подібних завдань внести в установленому порядку на розгляд Верховної Ради України проекти нормативно-правових актів, зокрема щодо встановлення кримінальної відповідальності за «рейдерство» [225].

Нові процедури державної реєстрації юридичних осіб почали діяти з січня 2016 року та призвели до неочікуваних негативних наслідків: спрощення реєстраційних процедур сприяло шахрайству, унаслідок чого в Україні значно збільшилась кількість випадків рейдерського захоплення підприємств та нерухомості. У жовтні 2016 р. Верховною Радою України було прийнято законопроект № 5067, яким були внесені істотні зміни в регулювання реєстраційних процедур [165].

Проблема рейдерства, на жаль, і досі залишилася невирішеною, оскільки боротьба з цим негативним явищем ведеться як на рівні окремих господарських одиниць, так і на державному рівні за умов наявності

визначених програм дій та застосування нормативно-правових механізмів. Проблеми протиправних рейдерських захоплень мають свій характер, тому виникла необхідність впровадження систематичних законодавчих змін, зокрема у сфері обігу цінних паперів, діяльності господарських (особливо акціонерних) товариств, діяльності правоохоронних і контролюючих органів аж до впровадження обов'язкової кримінальної відповідальності за силове захоплення бізнесу [283, с. 10-11].

Окремою групою нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання правовідносин у сфері захисту прав акціонерних товариств є постанови Кабінету Міністрів України.

До них, наприклад, можна віднести Постанову Кабінету Міністрів України «Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів» від 29.11.2006 року № 1673 [232] та ряд інших.

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення Міжвідомчої комісії з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств» від 21.02.2007 року № 257 [233], згадана Комісія є постійно діючим дорадчим органом Кабінету Міністрів України, завданням якого є:

- забезпечення координації дій державних органів з питань посилення протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств;
- підготовка пропозицій щодо формування і реалізації державної політики у сфері протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств;
- розроблення комплексу заходів щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств.

Ю. А. Берлач зазначає, що рішення вищезазначеної Комісії мають суто рекомендаційний характер. Цей дорадчий орган не уповноважений реалізовувати необхідні функції, які могли б сприяти протидії рейдерству [21, с. 171]. Ми погоджуємось із думкою науковця щодо необхідності надання

Комісії права приймати рішення щодо захисту акціонерних товариств від посягань на майно та органи їх управління, надання вказаним рішенням обов'язкового для виконання юридичного характеру та визначення відповідальності за їх недотримання.

Важливе значення для ефективного функціонування правової системи мають Постанови Пленуму Верховного Суду України (Верховного Суду), в яких даються керівні роз'яснення судам з питань застосування чинного законодавства у сфері захисту прав акціонерних товариств.

До них, зокрема, можна віднести Постанову Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» від 12 червня 2009 р. № 9. У п. 5 цієї постанови Пленум Верховного Суду України визначив, що, коли при розгляді справ предметом виступає оскаржуване рішення загальних зборів господарського товариства, судам необхідно мати на увазі, що заборона проводити такі збори порушує право на участь у них та в управлінні товариством тих його учасників, які не оскаржили це рішення, і суперечить змісту заходів забезпечення та меті їх застосування, оскільки завдання полягає в захисті інтересів учасника процесу, а не в порушенні прав інших осіб [230].

Суд не повинен забезпечувати позов, пов'язаний із втручанням у внутрішню господарську діяльність товариства (заборона скликання загальних зборів товариства, складання списку акціонерів, що мають право на участь у них, надання реєстру акціонерів та приміщення для проведення зборів, підбиття підсумків голосування з питань порядку денного тощо). Накладений на акції арешт не зупинить та не обмежуватиме інші права учасників товариства, зокрема право на участь в управлінні, на одержання інформації про його діяльність та дивіденди.

Висновки до розділу 1

На основі аналізу юридичної літератури, нормативно-правових актів, пропонується таке визначення поняття прав акціонерних товариств як предмету правового регулювання: права акціонерних товариств – це міра юридично можливих дій акціонерних товариств, що визначається законодавством та сукупністю взаємопов’язаних та взаємообумовлених господарських правовідносин акціонерних товариств із їх учасниками (акціонерами) та третіми юридичними і фізичними особами, державою та територіальними громадами, захист яких гарантується державою шляхом встановлення юридичної відповідальності за їх порушення.

Було з’ясовано, що впродовж тривалого часу в юридичній науці не існувало єдиної точки зору щодо періодизації правового регулювання акціонерних товариств. В даній дисертаційній роботі виділено вісім історичних періодів розвитку законодавства України про акціонерні товариства, які формувалися під впливом таких чинників, як поява законів про господарські товариства та акціонерні товариства, корпоратизація державних підприємств, приватизація державної власності, подальший розвиток законодавства про акціонерні товариства, створення нових форм акціонерних товариств та реорганізація існуючих акціонерних товариств, укладення та виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, лібералізація валютного регулювання.

Головним чинником переходу до нового виду соціально-економічних відносин та ринкової економіки для підприємств народного господарства стала зміна монопольної, державної форми власності на більш прогресивну приватну форму власності. Акціонерні товариства здобули свободу в прийнятті управлінських рішень, пов’язаних з їхньою діяльністю, використанням отриманих коштів тощо.

Охарактеризовано систему сучасного законодавства України у сфері захисту прав акціонерних товариств, яка складається з Конституції України,

Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, законів України у сфері діяльності та захисту прав акціонерних товариств, указів та розпоряджень Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів національних регуляторів та центральних органів виконавчої влади. Зроблено висновок про те, що законодавство України у сфері правового регулювання діяльності акціонерних товариств має міжгалузевий, комплексний характер як у відношенні системи права, так і у відношенні системи законодавства.

Окрему роль у захисті прав акціонерних товариств відіграють відповідні постанови Пленуму Верховного Суду України (Верховного Суду) та постанови Пленуму Вищого Господарського Суду України, оскільки в них даються керівні роз'яснення судам з питань застосування чинного законодавства у сфері захисту прав акціонерних товариств.

Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств потребує подальшого правового регулювання, вдосконалення нормативно-правових актів у цій сфері задля належного та ефективного захисту прав акціонерних товариств з урахуванням сучасного зарубіжного досвіду.

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

2.1. Поняття, зміст, суб'єкти та форми адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств

Незважаючи на те, що поняття «захист прав» увійшло до широкого наукового обігу ще в 90-х рр. ХХ ст., правова природа цього поняття залишається невизначеною. І хоча незалежною Україною було прийнято ряд відповідних законів, у тому числі Конституцію України, такі поняття, як «захист», «правовий захист», «захист прав та інтересів», «судовий захист» наразі поки що законодавчо не закріплені [189, с. 82–88].

Відповідно до сучасної доктрини права, захист прав акціонерних товариств є доволі складним явищем через недостатню соціальну активність останніх. Аналіз правовідносин, що виникають у зв'язку із захистом прав акціонерних товариств, показав, що існує потреба в перегляді усталених теорій правовідносин, оновленні категорій та виході за межі галузевого поділу правовідносин.

Так, у правових джерелах зосереджено увагу на необхідності захисту кожного суб'єкта правовідносин, оскільки захист є фундаментальною складовою права. Він характеризується науковцями по-різному:

- а) як визначена міра дозволеної поведінки;
- б) як сукупність правового врегулювання;
- в) як гарантія права, а також як примусовий захід виконання порушеного права з метою його відновлення;
- г) як погодження комплексу організаційних заходів, а також як сукупність правової міри охоронного характеру.

Тобто увага зосереджується на матеріально-правовій категорії захисту, з урахуванням її процесуальних характеристик. Деякі юристи трактують поняття «захист» ширше – як відповідні правові норми.

В жодній з галузей як матеріального, так і процесуального права, визначення інституту захисту прав не міститься. Здебільшого наукові розробки присвячені аналізу форм та способів захисту, при цьому залишається поза увагою взаємозв'язок з іншими правовими категоріями, визначення розбіжностей у предметі правового регулювання.

Проблемам визначення форм, способів та засобів захисту прав присвячені праці ряду науковців, серед яких: О. А. Беляневич, В. В. Бутнев, О. А. Ломакіна, О. Г. Хрімлі, Г. А. Свердлик, Е. Л. Страунінг та інші [20; 41; 156; 292; 248]. Формам захисту корпоративних прав присвячені роботи О. М. Вінник, І. В. Спасибо-Фатєєвої, О. Р. Кібенко, О. В. Зудіхіна [50; 257; 137; 104]. Такі вчені, як І. В. Спасибо-Фатєєва, О. О. Безпалов, З. В. Ромовська, Ю. Д. Притика також приділяли увагу питанням захисту прав [256; 187; 245; 201].

Так, у межах *«теорії функції»* захист розглядається як загальна функція, що здійснюється за допомогою компетентних органів.

«Теорія засобу» тлумачить захист як передбачену законом систему засобів для боротьби з правопорушенням.

«Теорія діяльності» здається нам найбільш життєздатною. Вона має велику кількість прихильників, оскільки визначає поняття захисту як діяльність уповноваженого органу по усуненню перешкод щодо здійснення суб'єктами своїх прав [163].

У правовій науці під захистом прав розуміють систему комплексних заходів, які застосовуються для забезпечення вільної, належної реалізації суб'єктивних прав. Сюди входить і судовий захист, і законодавчі, економічні, організаційно-технічні й інші засоби, самозахист відповідних прав [78]. Тлумачний словник української мови визначає слово *захист* як здатність «заступатися за когось, що-небудь, захищати від посягань, нападу тощо» [45].

Розглядаючи поняття «захист», правознавці трактують його по-різному. Деякі правники прослідковують матеріально-правову сторону категорії захисту, інші зосереджуються на процесуальній стороні, а деякі зважають на сукупність нормативно-правових норм. При цьому недостатньо враховується управлінський елемент господарських відносин, їх безпосередня роль щодо захисту прав акціонерних товариств [27].

Суб'єктивне право фізичної особи на відновлення порушених прав і свобод і є правом на захист. У законі закріплені правові норми щодо можливості особи вдаватися до примусу держави в разі порушення її прав. При цьому складаються правові відносини, які визначають порядок та процедуру здійснення таких захисних заходів. Право на захист необхідно здійснювати як шляхом самозахисту, так і шляхом звернення до відповідних органів влади, зокрема до судів.

Щодо змісту поняття «захист суб'єктивних прав», серед науковців також немає єдиної думки. Усі запропоновані підходи до його визначення можна об'єднати у кілька груп.

До *першої групи* науковців можна віднести І. В. Спасибо-Фатєєву, яка характеризує поняття «захист» як міру дозволеної правомочної поведінки особи, яка самостійно чи за допомогою органів влади застосовується до зобов'язаної особи у вигляді заходів державно-примусового характеру з кінцевим результатом усунення таких перешкод чи відновлення його до попереднього стану чи покарання за порушення [258].

До цієї групи відносимо і Ю. Д. Притику, який аналізує захист прав як юридичну діяльність, координування заходів для усунення будь-яких перешкод щодо здійснення суб'єктами своїх прав та припинення правопорушення, відновлення становища, що існувало до порушення [201, с. 16–19].

На думку Р. О. Стефанчука захист – це вид та міра можливого чи обов'язкового впливу на правовідносини, які зазнали відповідного

протиправного впливу. Його кінцевою метою є поновлення порушеного права, у тому числі в результаті його невизнання чи оспореності [263].

З точки зору В. Ю. Орехова, однією з визначальних особливостей захисту прав є безпосереднє виникнення його із самого моменту порушення суб'єктивних прав, що охороняються державою, та спрямування на виконання обов'язку щодо суб'єкта, чиє право порушене [191].

І. О. Дзера виділяє в системі загальноохоронних норм норми так званої активної дії, які відображають захист порушеного права (його відновлення і нормалізацію) [81].

Отже, перша група науковців у поняття «захист» включають елементи як матеріального, так і процесуального порядку, що взаємозв'язані та взаємодоповнюють один одного. Увага звертається на діяльність (визначення тільки процесуально-правової сторони), що, на жаль, звужує предмет цього явища. Тож, науковці, розглядаючи категорію «право на захист», визнають його правову природу, визнаючи її елементом загального суб'єктивного цивільного права.

Таким чином, під правом на захист, з одного боку, розуміється можливість кожної особи звернутися до органів державної влади з відповідною вимогою про захист свого порушеного права, з іншого боку – це перспективи уповноваженої особи застосувати визначені законодавством засоби власного примусового впливу на правопорушника, захищаючи надане право своїми діями фактичного порядку (самозахист) або застосовуючи юридичні засоби оперативного впливу.

До *другої групи науковців* належать Г. А. Сverdлик і Е. Л. Страунінг, які розглядають суб'єктивне право на захист як трирівневу систему правомочностей [248, с. 37]. На першому рівні уповноваженій особі надається можливість визначити спосіб і форму захисту, на другому – реалізується обраний спосіб у межах, встановлених законом; на третьому – можливість оскарження в судовому чи адміністративному порядку дій, що порушують права особи.

Цікавою є думка Т. О. Чернадук, який зауважує, що право на захист передбачається законодавчими нормами, відповідно до яких особа може самостійно використовувати дозволені чи санкціоновані юридичні засоби впливу на порушника або прийти до юрисдикційного органу з вимогою спонукати порушника до відповідної поведінки [297, с. 27].

Тож, право на захист належить до макрорівня, будучи забезпеченим системою державних органів контролю, різноманітними громадськими організаціями, а також саморегульованими організаціями, які об'єднують професійних учасників та операторів фондового ринку, які самостійно здійснюють функції контролю. До них належать такі органи, як:

- Професійна асоціація реєстраторів та депозитаріїв (ПАРД),
- Українська асоціація інвестиційного бізнесу (УАІБ),
- Південноукраїнська торгівельно-інформаційна система,
- Позабіржова фондова торгівельна система (ПФТС).

Також погоджуємося з В. П. Грибановим, який зазначає, що у разі, коли право не захищене, воно може перетворитися в декларативне право, а це у свою чергу спричинить можливість розраховувати лише на добровільну його повагу; набуваючи характеру лише морально забезпеченого права, воно буде ґрунтуватися лише на свідомості членів суспільства та авторитеті органів державної влади [72].

В. П. Грибанов характеризує захист за матеріально-правовою ознакою, відповідно до якої:

1) уповноваженій особі буде надана можливість використати дозволені законом стратегії власного впливу на правопорушника, захищати належним чином його права власними діями (самозахист цивільних прав);

2) уповноваженій особі буде надана можливість застосовувати щодо правопорушника юридичні заходи оперативного характеру;

3) уповноваженій особі буде надана можливість звернутися до органів державної влади із вимогою спонукати винну особу до певної поведінки.

Отже, проаналізувавши зміст права на захист ми з'ясували, що безпосередня дія спрямовується на усунення порушень, відновлення права через обрання відповідних способів, засобів та форм захисту. Право на захист гарантується Конституцією України, законами та міжнародно-правовими актами незалежно від того, чи є в особи бажання скористатися такою можливістю чи ні.

Так, В. Темченко розглядає вжитий в Конституції України та в юридичних конструкціях термін «захист», як:

- 1) юридичний обов'язок держави чи інших зобов'язаних суб'єктів правовідносин із захисту прав і свобод людини;
- 2) реалізацію особою власного суб'єктивного процесуального права на захист у випадку порушення такого права.

Іншими словами, науковець вважає, що термін «захист» стосується будь-якого конституційного права, незалежно від буквального вживання цього терміна у тексті Конституції [270, с. 58–65].

Таким чином, проаналізувавши особливості визначення сутності поняття «захист» *другою групою* науковців, вважаємо за потрібне звернути увагу на певні позитивні моменти, зокрема на:

- спрямованість права на захист, який вбачається у відновленні первинного стану потерпілого;
- припиненні порушення шляхом позбавлення акта (дії) сили «регулятивного» юридичного акта;
- охоронно-забезпечувальний вплив шляхом створення додаткових правових умов для безперешкодного відновлення ущемлених прав та інтересів;
- еквівалентній компенсації порушених прав.

Третя група науковців, до якої, зокрема, належить Н. В. Вітрук, вважає, що потреба в праві на захист з'являється тоді, коли має місце одна з таких обставин:

- 1) невиконання юридичного обов'язку;
- 2) зловживанням таким правом;

3) спір про наявність самого права або свободи [49].

Зважаючи на права акціонерних товариств, слід констатувати, що перелік підстав для виникнення права на захист не є вичерпним, його необхідно доповнити такою підставою, як пряме порушення або недружнє (насильницьке) поглинання. Тож, право на захист впроваджується як надана уповноваженій особі перспектива застосування засобів правоохоронного характеру для відновлення її порушеного права або права, яке може бути оспореним.

Отже, право на захист, з одного боку, передбачає можливість здійснити уповноваженою особою власні дії, з іншого – визначає можливість вимагати визначеної поведінки від зобов'язаної особи, а також можливість звернутися до компетентних державних органів з вимогою захистити порушене право.

О. О. Кот наголошує на можливості захисту, яка є гарантією суб'єктивного права [141, с. 92–96]. Він робить висновок про те, що потрібно максимально розширити розуміння зазначеної категорії за рахунок надання особам можливості захисту не лише в разі порушення, невизнання чи оспорювання їхніх прав, а також і тоді, коли є реальна загроза їх порушення. Ми цілком погоджуємось з цією думкою, оскільки акціонерні товариства потребують захисту та виконання гарантій, наданих державою, адже акціонери, які не є суб'єктами господарювання, реалізують організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності у межах акціонерних товариств.

С. А. Кузьміна зазначає, що захист як матеріально-процесуальний інститут є сукупністю норм, які визначатимуть форми, терміни, способи відновлення порушених прав та інтересів, їх захист від порушень [147].

О. А. Беяневич розуміє під захистом право на примусову діяльність держави, спрямовану на відновлення порушеного права суб'єкта правовідносин та захист виконання юридичного обов'язку зобов'язаною стороною [20, с. 62–70].

Таким чином, згадані науковці характеризують право на захист як передбачену законом можливість застосування встановлених законом або договором примусових заходів, спрямованих на припинення правопорушення та відновлення порушеного права або, в разі неможливості його відновлення, на компенсацію заподіяних правопорушенням збитків, моральної шкоди. Отже, захист прав – це дії особи, спрямовані на досягнення відповідної мети.

Четверта група науковців формулює концепцію судового захисту (її авторами є С. О. Короед та А. І. Криштоф). З процесуальної точки зору, автори визначають, що право на судовий захист не вичерпується лише правом звернення до суду; воно включає в себе: право на особисту участь у оспоруванні своїх прав і свобод, право вимагати від суду надання захисту, право на отримання юридичної допомоги для реалізації перерахованих прав. У зв'язку з цим право на захист розглядається як сукупність правових норм, що забезпечують можливість домогтися відновлення порушених прав [135, с. 21–32].

Особиста участь у відстоюванні власних інтересів – одна з гарантій ефективного судового захисту, спосіб її реалізації, а позбавлення права на особисту участь у захисті власного права буде розглядатися як обмеження права на судовий захист. Тож, більш точним є термін «право на судовий захист», а не «право на звернення за судовим захистом», яке залежить як від доступності правосуддя та безперешкодності порушення цивільної процесуальної діяльності, так і від справедливості судових процедур, що зазвичай полягає в праві на справедливий судовий розгляд упродовж строку, передбаченого п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [132].

Отже, таке розуміння «права на судовий захист», а точніше, «права на звернення за судовим захистом» визначає процесуальну мету та зумовлює самостійність процесуальної діяльності, її відокремленість від матеріально-правових правовідносин сторін (їх наслідків).

Окрім того, відсутність між сторонами спірних матеріальних правовідносин (наприклад, фіктивних позовів, коли між сторонами взагалі жодних правовідносин не існує), не є процесуальною перешкодою для провадження в тій чи тій справі та її розгляду з метою вирішення спору, виникнення якого зумовлено самим фактом пред'явлення позову та порушенням цивільної процесуальної діяльності.

О. П. Подцерковний зазначає, що захист прав суб'єктів господарювання – це «сукупність взаємообумовлених правових засобів, способів та форм, за допомогою яких за необхідності впроваджується захист законних прав суб'єктів господарювання при їх порушенні» [71].

Науково-практичний коментар до Господарського кодексу України за редакцією В. К. Мамутова розглядає захист прав суб'єктів господарювання та споживачів як дії сукупності систем правових та організаційно-технічних заходів, зосереджених на забезпечення захисту, реалізацію прав цих суб'єктів та недопущення їх порушень [179].

Однак немає єдиної точки зору щодо співвідношення аналізованих категорій в науковій літературі, унаслідок чого розрізняють вузьке і широке розуміння категорії «охорона».

Відповідно до вузького підходу, поняття «охорона» зводиться лише до нормативного закріплення. В основі цього підходу лежить розуміння того, що право саме по собі може здійснювати охорону, адже охоронні галузі права і є охоронними нормами, які містять санкції. При широкому підході до цього поняття включають діяльність державних та громадських органів з попередження правопорушень, відновлення порушених прав, що призводить до розмивання межі між захистом і охороною права.

Як слушно зазначає І. В. Спасибо-Фатєєва, за відсутності універсального, загальнотеоретичного підходу до розуміння теорії правовідносин як категорії, що має постійно розвиватися, при дослідженні правовідносин на галузевому рівні невідворотним є зіткнення різних точок

зору в арифметичній прогресії, а на рівні конкретних правових інститутів – у геометричній [256].

Отже, найважливішим моментом у захисті прав акціонерів та акціонерних товариств є закріплене в законі поняття «переважного права». Переважне право акціонера-власника простих акцій – придбати розміщувані товариством прості акції пропорційно частині належних йому простих акцій у загальній їх кількості. Тож у цьому випадку захист буде примусовим (стосовно зобов'язаної особи) заходом, який буде застосований в установленому законодавством порядку. Захист прав акціонерних товариств здійснюється лише при порушенні прав, коли охорона виконує перманентну функцію, при цьому головною метою є створення відповідних умов для реалізації цих прав. Необхідність негайного відновлення порушеного права сприяє запобіганню порушень прав у майбутньому, що і є головною метою захисту [200].

Таким чином, відповідно до позиції *четвертої групи* науковців, поняття «право на судовий захист» набуває нового змісту, особливо в контексті його співвідношення із правом на позов та іншими похідними від права на позов процесуальними і матеріальними правами. Загалом погоджуючись із такою концепцією, вважаємо, що науковцями не були чітко розмежовані право на позов та право на його пред'явлення, тобто право на звернення до суду (що, як ми вже встановили, охоплюється поняттям права на судовий захист в його теперішньому розумінні).

Отже, матеріально-правовий зміст права на захист акціонерів та акціонерних товариств має складатись з таких елементів:

- 1) дозволені законом засоби примусової дії на правопорушника з метою захисту своїх прав власними діями (самозахист);
- 2) можливість застосування відносно порушника так званих «заходів оперативної дії» або «заходів, близьких до самозахисту» (відмова від участі в засіданні зборів акціонерів; додаткова емісія);
- 3) можливість звернення акціонера до органів управління, органів державної влади;

4) можливість звернутись до міждержавних органів із захисту прав і свобод людини, якщо вичерпані усі наявні внутрішньодержавні засоби правового захисту (наприклад, до Європейського суду з прав людини). Цей елемент матеріально-правового змісту права на захист пов'язаний зі вступом України 9 листопада 1995 р. до Ради Європи та ратифікацією 17 липня 1997 року Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, визначена обов'язкова юрисдикція Європейського суду [231].

Позиції науковців щодо поняття захисту прав та законних інтересів можна поділити на два типи:

1) під «захистом» розуміється система заходів, спрямованих на боротьбу з правопорушеннями, які спираються на державний примус і спрямовані на забезпечення права та ліквідацію його порушення, або ж сукупність заходів правоохоронного характеру, спрямованих на застосування до правопорушника примусу з метою визнання чи відновлення порушеного права (увага акцентується на матеріально-правовій складовій, на системі заходів матеріально-правового порядку);

2) під «захистом прав» розуміється діяльність уповноважених органів і осіб із попередження порушення або відновлення порушених суб'єктивних прав та інтересів, що охороняються законом; виражена у примусовому способі здійснення суб'єктивного права, вживаного у встановленому порядку компетентними органами в цілях відновлення порушеного або оспорюваного права [78].

Тож, проаналізувавши різні позиції правознавців, зазначимо, що одні з них вбачають зміст права захисту у можливості правомочної особи самостійно врегулювати спір чи звернутися за захистом порушеного права. Інші – у можливості використання особою передбачених законодавством процесуальних прав, встановлених для конкретної форми захисту права, можливостей оскарження у встановленому порядку рішення по конкретній справі.

На нашу думку, слід погодитись з такими підходами, адже поняття «право на захист» характеризується сукупністю правових норм матеріального та процесуального права, які визначають:

- зміст правоохоронного засобу;
- підстави його застосування;
- коло суб'єктів, уповноважених на його виконання;
- застосування процесуального порядку;
- матеріально-правові та процесуальні права суб'єктів, по

відношенню до яких застосовується відповідний засіб захисту прав.

Так, аналіз наукових позицій дає підстави зробити висновок, що *право на захист акціонерних товариств* містить матеріальний та процесуальний елементи, які розглядаються в сукупності, проте в певних випадках діють самостійно, оскільки процесуальна форма при реалізації права на захист потрібна не завжди.

Право на захист є суб'єктивним самостійним правом, воно має матеріально-правову природу та реалізується у взаємозалежних правовідносинах. Отже, суб'єктивне право на захист складається із спроможності виконання правомочною особою власних позитивних дій; вимоги поведінки від зобов'язаної особи; застосування державно-примусових заходів стосовно осіб, які порушили юридичний обов'язок.

Наразі розкриємо зміст такого поняття, як «правовий захист», на основі різних наукових підходів, адже в Конституції України та в інших законодавчих актах ідеться про захист порушеного права, однак визначення самого поняття відсутнє.

Перший підхід умовно назвемо «*юридичним*». У зв'язку з цим згадаємо таких науковців, як М. С. Малейн, С. С. Алексєєв, З. В. Ромовська.

Так, М. С. Малейн розглядає «правовий захист» як систему юридичних норм, спрямованих на безпосереднє запобігання правопорушення, а також ліквідацію їхніх наслідків [161, с. 12–19].

С. С. Алексєєв зазначає, що «правовий захист» є державно-примусовою діяльністю, спрямованою на поновлення порушеного права, забезпечення виконання юридичного обов'язку [12].

У свою чергу З. В. Ромовська звертає увагу на сутність «правового захисту» як реалізації обраної правозастосувальним органом міри державного примусу та на необхідність розглядати правовий захист у динаміці як вагомий процес, що має свій початок (виражається пред'явленням позову) і з'шення (виконання рішення суду) [245].

Другий підхід назвемо «охоронно-правовим» (Г. А. Осетинська, І. В. Венедіктова, Г. Г. Харченко) [192; 46; 291].

Поняття «правовий захист» пов'язане із поняттям «правова охорона», на чому акцентує увагу Г. А. Осетинська, яка, досліджуючи захист прав споживачів, висловлює думку, що для більш вдалої назви для Закону України «Про захист прав споживачів» слід визнати назву «Про охорону прав споживачів» [192]. Порівнюючи ці поняття, доцільно врахувати, що «охорона права власності» є ширшим поняттям та включає систему правових норм, які визначають умови набуття права власності та його припинення, правомочності власника, порядок, межі здійснення права, законний режим окремих об'єктів права власності, а також організаційно-правові заходи, спрямовані на захист та поновлення порушеного права власності.

І. В. Венедіктова ототожнює поняття «законний інтерес» і «охоронюваний законом інтерес», розглядаючи їх як усвідомлене суб'єктом права отримання певного матеріального (нематеріального) блага або зміни правового статусу, що спонукає суб'єктів права вчиняти необхідні правові дії чи, навпаки, утримуватися від них, які знаходяться в правовому полі та не заборонені державою, які здійснюються у формі дозволеного домагання і реалізуються в конкретному правовідношенні [46].

Г. Г. Харченко, розглядаючи рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. у справі №1-10/2004, дійшов висновку, що охоронюваний законом інтерес має відносно речовий характер, інтерес може бути якщо не

підставою, то принаймні передумовою виникнення того чи іншого речового суб'єктивного права [291, с. 175–179].

Отже, як показує практика, захист охоронюваного законом інтересу прав акціонерних товариств пов'язаний з певними труднощами, викликаними потребою у розмежуванні інтересів, опосередкованих суб'єктивним правом, та тих, які ним не опосередковані. Саме від цього залежить вибір способу захисту та дієвість юрисдикційної форми захисту. Ми цілком погоджуємося з Г. Г. Харченком, адже способів захисту інтересу поза суб'єктивним правом буде значно менше, коли цей інтерес дійсно підлягатиме захисту з боку закону [291, с. 175–179].

Третій підхід назвемо «охоронно-дозвільним» (М. Мікуліна, Л. А. Музика) [171; 176]. Так, М. Мікуліна розглядає співвідношення законного інтересу та суб'єктивного права, зазначаючи, що основою для виникнення відмінностей є різні правові дозволи: реалізація суб'єктивного права – це дозволена можлива поведінка (правова можливість), а реалізація законного інтересу – дозволена спрямована поведінка [171, с. 25–26].

В акціонерних товариствах інтерес акціонера здійснюється безпосередньо як через здійснення відповідних прав, так і через діяльність самого товариства, учасником якого він (акціонер) є. При цьому інтереси акціонера можуть вступати в конфлікт з інтересами не тільки інших акціонерів, але й товариства загалом або його виконавчими органами.

Л. А. Музика зазначає, що захист права власності охоплює ширше поняття «охорона відносин власності», адже правовий захист може реалізуватися лише щодо меж охоронних прав власника [176, с. 21]. Таким чином, питання захисту права пов'язане з поняттям охорони, яке поряд із захистом права включає також механізм реалізації, способи запобігання можливим правопорушенням.

Головна різниця між поняттями «охорона права» та «захист права» полягає в тому, що «охорона права» спрямована на гарантування підстав для набуття цивільних та господарських прав (оберігає законний інтерес), а захист

права відображає конкретні дії, пов'язані із поновленням порушеного чи оскарженого права. На підставі викладеного робимо висновок, що правова охорона являє собою сукупність заходів, способів і засобів, визначених правовими нормами для захисту об'єкта охорони від посягань.

Отже, правова охорона будь-якого об'єкта будується шляхом встановлення у законодавстві обов'язкової для всіх міри належної та необхідної поведінки фізичних осіб стосовно охоронюваного об'єкта, а також наслідків, що настають при відхиленні від встановленого законом еталона поведінки. Залежно від того, що виступає об'єктом правової охорони, правовими нормами визначаються відповідні засоби, заходи та способи досягнення поставленої мети.

Тож, «правова охорона» та «охорона прав» не є тотожними поняттями: правова охорона – це правотворча, правозастосовча діяльність, яка здійснюється за допомогою норм права; охорона прав – це чітко визначена конкретна діяльність, пов'язана з дотриманням прав і законних інтересів, захисту їх від посягань, яка здійснюється з огляду на можливе їх порушення.

Отже, узагальнюючи вищезазначене, поняття «захист прав» (за відсутності чіткої дефініції в законодавстві) визначаємо як базову складову охорони права (яка здійснюється не тільки в разі порушення права, а й першочергово під час його реалізації), що являє собою систему визначених законом форм та способів, спрямованих на відновлення порушених чи оспорюваних прав з метою захисту інтересів особи.

Таким чином, захист прав акціонерних товариств – це діяльність уповноважених органів та зацікавлених осіб щодо застосування сукупності правових форм, засобів та способів захисту прав та законних інтересів акціонерних товариств.

Варто зазначити, що науковці активно вирішують проблеми співвідношення таких категорій, як «охорона» та «захист». Охоронна функція права полягає у можливості впливати на конкретні правовідносини.

Охорона права акціонера на управління законодавчо закріплена, зокрема у ч. 3 ст. 53 Закону України «Про акціонерні товариства» [202], відповідно до якого, обрання членів наглядової ради публічного акціонерного товариства здійснюється лише шляхом кумулятивного голосування (голосування, коли загальна кількість голосів акціонера помножується на кількість членів органу акціонерного товариства, що обираються (ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства»)), а обрання членів наглядової ради приватного акціонерного товариства виконується за пропорційним принципом представництва у її складі представників акціонерів згідно з кількістю належних акціонерам голосуючих акцій або кумулятивним голосуванням [202].

Такі законодавчі заходи спрямовані на охорону права міноритарних акціонерів шляхом формування наглядової ради, другого за важливістю органу в акціонерному товаристві. Вони дозволяють уникнути порушень з боку мажоритарних акціонерів. Іншими словами, в юридичній літературі наголошується, що охорона прав і інтересів досягається за допомогою правових заходів, які забезпечують реалізацію норм права.

Також погоджуємось з О. В. Зудіхіним, який під охороною прав і законних інтересів розуміє діяльність державних і громадських органів, яка містить у собі заходи попереджувального характеру [104, с. 238–240].

Д. М. Бахрах розмежовує поняття «охорона» та «захист», зважаючи на критерій моменту порушення прав: до відповідного порушення прав діють заходи охорони, а після порушення права діють елементи захисту [17, с. 31-38].

Таким чином під поняттям «охорона» розуміють сукупність взаємопов'язаних між собою заходів, які реалізуються як державними, так і громадськими організаціями, спрямовані на безумовне попередження порушень, усунення причин, що їх спонукали, тим самим сприяючи гідному процесу реалізації громадянами прав і свобод.

Окрім того, під захистом прав і законних інтересів правознавці розуміють систему юридичних норм, спрямованих на попередження правопорушень і усунення їх наслідків [107, с. 62–66].

Можемо погодитися з О. М. Коренюком, який у своєму дисертаційному дослідженні характеризує поняття «охорона прав акціонерів» у цивільному праві як сукупність заходів, спрямованих на безумовну реалізацію закріплених нормативно-правовими актами прав акціонера, зокрема права власності на акції та корпоративні (майнові та немайнові) права, а також як заходи захисного характеру, які передбачають відновлення порушених прав акціонерів або їх визнання, компенсацію заподіяних збитків особам, які їх зазнали. Він підкреслює, що правовий захист є складовою категорії правової охорони [134, с. 105–107].

Тож, під захистом прав слід розуміти «державно-примусову діяльність, спрямовану на здійснення «відновлення» – відновлення порушених прав уповноваженої особи, забезпечення виконання особою своїх юридичних обов'язків». Тобто на перший план виходить відновлювальна функція державно-примусової діяльності (відновлення порушеного права), через яку й має характеризуватися категорія захисту прав [139, с. 164-171].

Таким чином, захист прав акціонерних товариств стає примусовим (стосовно зобов'язаної особи) способом здійснення суб'єктивного права, що застосовується в установленому законом порядку компетентними органами або самою уповноваженою особою для відновлення порушених прав. У загальному вигляді засоби примусу розуміють як вплив на особу або на майно суб'єкта правових відносин з метою досягти бажаної поведінки або певного результату. Державний примус розглядається як невід'ємна складова здійснення державної влади, як її засіб (метод), а в кінцевому результаті – як основна ознака держави загалом. З іншого боку, державний примус не є самоціллю, а відображає певну поведінку різних соціальних суб'єктів, яка може відхилятися від правових норм, а тому становить загрозу відносинам, що

врегульовуються та охороняються цими нормами та застосовуються з метою усунення такої поведінки.

З'ясовуючи зміст категорії «адміністративно-правовий захист», необхідно зазначити, що вітчизняні нормативно-правові акти не містять визначення цього поняття, а серед науковців не має єдиної точки зору щодо його сутності та застосування. Тому в адміністративному праві найближчими до адміністративного захисту є категорії адміністративного примусу, адміністративного процесу та адміністративної відповідальності.

Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств об'єднує заходи примусового характеру. Так, на думку М. М. Солощука і М. М. Капінос адміністративно-правовий захист – це передбачені законом заходи примусового характеру, що застосовуються органами виконавчої влади і за допомогою яких здійснюється відновлення (визнання) порушених прав суб'єктів права інтелектуальної власності, а також майновий вплив на порушників [254, с. 51–62].

В. В. Полюхович розглядає адміністративно-правовий захист як сукупність застосовуваних в адміністративному порядку юридичних засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими органами (посадовими особами), а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій, спрямованих на припинення незаконного посягання на права, свободу та інтереси громадян; ліквідацію будь-яких перешкод під час їх здійснення; визнання або підтвердження, поновлення та примусове виконання прав, невиконаних або неналежним чином виконаних обов'язків із притягненням винної особи до відповідальності [198, с. 41–46].

Отже, на нашу думку, під адміністративно-правовим захистом прав акціонерних товариств слід розуміти організаційно-правову діяльність органів державної влади та уповноважених недержавних суб'єктів регулювання акціонерних відносин, яка здійснюється на основі адміністративно-правових норм, закріплена системою правових гарантій, сутністю якої є забезпечення та захист прав акціонерних товариств від протиправних діянь фізичних та

юридичних осіб, держави, з притягненням винних суб'єктів до юридичної відповідальності.

Вважаємо, що зміст адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств проявляється в наступному: захист відбувається органами публічної влади та/або уповноваженими недержавними суб'єктами регулювання акціонерних відносин на основі адміністративно-правових норм із можливістю застосування адміністративного примусу; мета такого захисту – всебічно захистити права акціонерних товариств, які потребують такого захисту; характер діяльності органів влади, які здійснюють вказаний захист – імперативно-владний; реалізується органами державної влади через управлінську діяльність та заходи адміністративного впливу, визначені на законодавчому рівні.

Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств здійснюється шляхом: припинення діянь, які порушують права акціонерних товариств; усунення будь-яких перешкод, що виникають при здійсненні прав акціонерних товариств; визнання в повному обсязі або частково недійсними тих нормативних актів, що порушують права акціонерних товариств; відновлення становища, яке існувало до порушення прав акціонерних товариств; відшкодування шкоди та застосування до винних осіб юридичної відповідальності тощо.

Суб'єктами адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств виступають: Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Фонд державного майна України, Державна податкова служба України, Міжвідомча комісія з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, утворена при Кабінеті Міністрів України, та її регіональні робочі групи, Бюро протидії економічним злочинам, органи прокуратури, судові органи та інші органи державної влади в межах їх компетенції.

Суб'єктами адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств також виступають, в межах їх компетенції, громадські організації та саморегулювні організації, які об'єднують професійних учасників та операторів фондового ринку, які самостійно здійснюють функції контролю. До них, наприклад, належать такі організації, як Професійна асоціація реєстраторів та депозитаріїв (ПАРД), Українська асоціація інвестиційного бізнесу (УАІБ), Позабіржова фондова торгівельна система (ПФТС) та інші організації.

Найбільш дієвою та ефективною серед державних органів є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, на яку, згідно з Указом Президента України «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку» від 23 листопада 2011 р., покладена функція захисту прав інвесторів шляхом здійснення відповідних заходів задля запобігання та припинення правопорушень, а також застосування санкцій [181].

У Законі України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30 жовтня 1996 р. йдеться про те, що Національна комісія здійснює державне регулювання та контроль за випуском і обігом цінних паперів та їх похідних на території України, а також за сферою спільного інвестування. Вона уповноважена на здійснення захисту прав інвесторів на ринку цінних паперів, застосування санкцій за порушення законодавства [219].

Комісія має право захищати інтереси держави та інвесторів, вносити зміни в систему реєстру власників іменних цінних паперів, систему депозитарного обліку цінних паперів певного емітента або відповідного власника на строк до усунення правопорушень, що стало причиною для прийняття відповідного рішення; у разі порушення законодавства про цінні папери, нормативних актів Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку виносити попередження, зупиняти на термін до одного року розміщення (продаж) та обіг цінних паперів емітента [181].

Також Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку як орган державного регулювання ринку цінних паперів в Україні має право:

- проводити перевірку та ревізії фінансово-господарської діяльності емітентів, осіб, що виконують діяльність на ринку цінних паперів, фондових бірж та саморегулівних організацій;
- надсилати емітентам, особам, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, фондовим біржам та саморегулівним організаціям обов'язкові до виконання розпорядження про усунення порушень вимог законодавства про цінні папери та вимагати надання необхідних документів відповідно до чинного законодавства;
- здійснювати накладення адміністративних штрафних стягнень, санкцій за порушення законодавства на юридичних осіб та їх співробітників аж до анулювання ліцензії на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів (п. 9, п. 14 ст. 8 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні») [219].

Якщо сталося порушення законодавства про цінні папери, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку виносить попередження та зупиняє на термін до одного року розміщення чи продаж та обіг цінних паперів того чи іншого емітента, дію ліцензій, виданих Національною комісією цінних паперів та фондового ринку, анулює дію таких ліцензій (п. 5 ст. 8 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні») [181; 219].

Об'єктом адміністративно-правового захисту виступають порушені законні права акціонерних товариств, тож адміністративно-правовий захист має здійснюватися у чітко визначених формах, у яких реалізується компетенція органів держави.

Через відсутність у законодавстві визначення поняття «захист права», неоднозначність доктринальних підходів у національному законодавстві відсутнє також поняття «форма захисту». Тож, розглянемо поняття «форма захисту», адже воно не має однозначного визначення, часто використовується на противагу поняттям «порядок захисту», «спосіб захисту». Однак «засоби»

та «форми» захисту не є тотожними поняттями, вони обидва входять до системи захисту, але є різними його складовими.

Термін «форма» відсутній в юридичних словниках. В інших джерелах поняття «форма» (від лат. *forma* – «вигляд, образ; зовнішній вияв змісту») розглядається як: будова, тип, спосіб організації; внутрішня структура, спосіб існування змісту, зовнішній вираз. Таким чином, форма є способом зовнішнього прояву, вираження змісту певного явища [314].

Виходячи з вищезазначеного, робимо висновок, що в загальнонауковому розумінні поняття «форма» органічно пов'язане з категорією «зміст»: усі явища навколишнього світу мають певну форму і зміст, що є взаємозалежними, визначають суть відповідних процесів або явищ. Зміст публічного управління – це сукупність елементів, процесів, зв'язків, відносин, які утворюють феномен публічного управління, визначають його соціальну природу та призначення. Для характеристики змісту публічного управління, як правило, використовують його цілі, завдання, функції та методи.

Термін «форма» використано в понятті «форма публічного управління», доктринальні визначення якого необхідно проаналізувати для того, щоб за допомогою дедуктивного методу прийти до розуміння поняття «форми захисту акціонерних товариств в Україні».

Згідно із ст. 124 Конституції України правосуддя здійснюється виключно судами, тож така форма захисту стосується й господарських правовідносин [133]. Ст. 55 Конституції України проголошує, що права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Кожному гарантовано надається право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Отже, складовими категорії правового захисту є: форми (юрисдикційні, неюрисдикційні), способи (визнання права, стягнення заборгованості, заборона вчиняти певні дії і т.д.), засоби (скарга, позовна заява) [133].

Вирішення будь-яких конфліктів здійснюється через форми захисту, зокрема процесуальну та процедурну діяльність. Як зазначає І. Г. Побірченко,

форми правового захисту у відношеннях між організаціями мають принципову відмінність від форм правового захисту за участю громадян [195].

Тож, відмінність полягає у формах, способах захисту залежно від суб'єкта права та змісту охоронюваних тих або інших прав. Від цього залежить обрання форми захисту та суб'єкта, що здійснює захист. Ефективність діяльності при різних формах захисту сприяє реалізації усіх функцій адміністративної діяльності, а наявність відповідних завдань органів публічної влади зумовлює існування різних форм захисту прав, передбачених відповідними правовими нормами. Закріплення форм захисту прав у законодавстві визначає правовий статус суб'єктів захисту прав у положеннях, статутах, інструкціях та інших актах, що регламентують адміністративну діяльність таких суб'єктів.

Професор Ю. П. Битяк зауважує, що форма «державного управління» має зовнішній прояв у вигляді конкретизованих дій, здійснюваних органами виконавчої влади для реалізації поставлених перед ними завдань. Проте функція управління полягає в цілеспрямованому впливу суб'єктів управління на об'єкти управління, а форма управління – це своєрідний шлях виконання такого впливу, тобто форми управління показують, як практично виконується управлінська діяльність [24].

На особливу увагу заслуговують результати дисертаційних досліджень вітчизняних науковців С. К. Бостана «Форма правління сучасної держави: теоретико-правові засади» та Я. О. Бариської «Форма державного правління: загальнотеоретичне дослідження», у яких представлено оригінальні авторські позиції щодо необхідності перегляду і доповнення класичної класифікації форм державного правління [33, с. 36; 15, с. 20].

Таким чином, адміністративно-правовий захист акціонерних товариств є складовою прав його носія, що вживається для відновлення або припинення порушуваних прав і реалізується в певних формах. Тож, форми захисту прав акціонерних товариств мають бути юридично закріплені у відповідних законах

або в договорах та спрямовані на попередження, припинення та відновлення порушеного права в судовому чи адміністративному порядку.

В. В. Бутнєв розглядає форми захисту як своєрідний комплекс узгоджених організаційно-правових заходів із захисту суб'єктивних прав, які утворюють єдиний правовий режим [41, с. 17]. Ми погоджуємось із вищенаведеною думкою, оскільки захист прав акціонерних товариств є процесуальною та процедурною діяльністю, спрямованою на вирішення спорів, що виникають.

Форми «публічного адміністрування» зовні є дією суб'єктів публічної влади, що реалізується в межах їхньої компетенції для виконання поставлених перед ними завдань, тягнучи за собою певні правові наслідки. Такі форми є системним утворенням, компоненти якого взаємодоповнюють один одного, проте не є взаємозамінними, – зазначають професори В. К. Колпаков і О. В. Кузьменко [128].

І. Г. Побірченко досліджує форми правового захисту організацій. Головні відмінності обумовлені участю громадян, від яких залежить процесуальна або процедурна діяльність. Таким чином, захист розглядається не лише у формі діяльності відповідних органів, а й в охоронно-матеріальному правовідношенні [195, с. 19].

Для акціонерних товариств характерною є адміністративна форма захисту: спір вирішується органом, який не є учасником такого спору, але пов'язаний з одним або декількома учасниками взаємозалежними організаційно-правовими відносинами. Таким органом є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, адже саме на неї, згідно з Указом Президента України «Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку» від 23.11.2011 р., покладено функцію захисту прав інвесторів шляхом впроваджених заходів для запобігання та припинення порушень законодавства про акціонерні товариства та на ринку цінних паперів із застосуванням санкцій за порушення законодавства [229].

Проаналізувавши різні точки зору щодо визначення поняття «форми захисту прав», можна зробити висновок, що у вітчизняній науці адміністративного права на сьогодні відсутня єдина позиція щодо його розуміння. Учені визначають, за яких умов форми захисту прав акціонерних товариств виступають заходами захисту суб'єктивних прав акціонерних товариств; які з них присутні в єдиних правовідносинах; які здійснюються в межах законності та їх компетенції з метою вирішення завдань і виконання функцій управління в акціонерному товаристві.

Таким чином, форми захисту прав акціонерних товариств є зовнішнім вираженням дій органів публічного управління та відповідних недержавних суб'єктів регулювання, передбаченим нормативно-правовими актами, що регламентують діяльність акціонерних товариств та застосовуються в межах компетенції суб'єктів публічного управління та відповідних недержавних суб'єктів регулювання з урахуванням особливостей конкретного об'єкта управління; відповідають змісту та характеру управлінської діяльності; спрямовані на досягнення поставленої мети та управлінських завдань. Оскільки саме через зовнішньо виражені дії суб'єктів публічного управління виявляється владно-організуючий вплив держави на правовідносини акціонерних товариств, їх вивчення має особливе значення для нашого дослідження.

2.2. Особливості механізму та способів адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств

Без детального та ґрунтовного розкриття механізму та способів адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств в Україні неможливо дієво та ефективно вирішити проблеми, що виникають у цій сфері, адже виникає прямо пропорційна взаємозалежність акціонерного товариства та органів публічної адміністрації, які в свою чергу зобов'язані забезпечити скоординовану та цілеспрямовану боротьбу з посяганнями на суспільні

відносини в аналізованій сфері, дієве керівництво цим процесом, організаційно-правовий вплив на порушників з метою покращення та функціонування системи адміністративно-правового регулювання діяльності прав акціонерних товариств.

Таким чином, особливості механізму та способів адміністративно-правового захисту прав і законних інтересів акціонерних товариств в Україні викликають особливий інтерес і вимагають наукового розгляду. Будь-яка діяльність, що проводиться в соціальному середовищі та має певну спрямованість, повинна розглядатися не лише з точки зору її змісту або середовища, в якому вона здійснюється, а й з інших боків – наскільки можна охарактеризувати її як соціальне явище та визначити практичну цінність для певної групи суб'єктів (суспільства загалом) [281, с. 54–59].

Прагнення України побудувати демократичну, правову, соціальну державу та впровадити в її правове поле загальноєвропейські прогресивні цінності істотно впливає на забезпечення прав і свобод людини в різних сферах діяльності держави, зокрема у сфері діяльності акціонерних товариств.

Ефективний адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств вимагає не тільки декларативного проголошення існування механізму адміністративно-правового захисту прав і законних інтересів акціонерних товариств в Україні, а й насамперед розроблення теоретичних положень, аналізу його складових частин, щоб потім ефективно застосовувати ці теоретичні положення на практиці.

Зазначене вище підтверджується С. Г. Стеценком, який відзначає, що норми адміністративного права – це статика, а механізм адміністративно-правового регулювання – динаміка. На нашу думку, такі міркування вченого є досить вдалим (зважаючи на окреслені у дисертаційному дослідженні проблеми) та зосереджують увагу науковців і практиків на необхідності дослідження механізму адміністративно-правового забезпечення прав і законних інтересів акціонерних товариств в Україні [262].

Україна як держава прагне надійності забезпечення прав і законних публічних інтересів фізичних та юридичних осіб, що полягає не тільки в їх декларативному проголошенні, а передусім у їх практичному здійсненні; у тому, які правові гарантії надає держава та її публічна адміністрація для ефективної й демократичної їх реалізації. Серед цих гарантій провідна роль належить механізму адміністративно-правового забезпечення прав і законних інтересів акціонерних товариств в Україні.

Така правова категорія, як «механізм» в юридичній та іншій науковій літературі використовується досить широко. Наприклад, виділяють «механізм держави», «механізм управління», «механізм правового впливу», «механізм правового регулювання», «механізм правотворчості», «механізм реалізації норм права», «механізм державно-правового регулювання» та ін. У життєдіяльності держави і суспільства необхідність свідомого конструювання та вдосконалення механізмів управління виникає постійно. Це процес об'єктивно-суб'єктивного характеру. Іншими словами, конструкція механізму управління завжди є наслідком відображення насамперед об'єктивних законів.

У класичному розумінні «механізм» – це система, що використовується для перетворення руху одного чи кількох тіл у потрібному напрямку. Так, тлумачний словник юридичних термінів визначає термін «механізм забезпечення», який складається з таких елементів: правові норми; правові відносини; правова відповідальність; правова свідомість та ін. Категорію «механізм» представники правової науки розуміють як сукупність форм, методів та інструментів, систему засобів, заходів, способів і форм [313].

Шляхом виконання відповідних завдань і функцій система державних органів є механізмом держави, що діє на основі принципу розподілу влади. Тож, передусім забезпечення прав і свобод людини і громадянина, прав юридичних осіб відбувається за допомогою державного механізму, системи органів державної влади, які утворюють інституційний механізм захисту прав і свобод суб'єктів правовідносин.

Правомірна поведінка суб'єктів суспільних відносин – це позитивна реакція на вимоги і дозволи. У свою чергу правопорушення є поведінкою, що відхиляється від установлених норм.

У теорії права розрізняють механізми правового регулювання, механізми реалізації та механізми забезпечення реалізації прав і свобод людини. Окрім системи реалізації конституційних прав і свобод, велике значення має механізм реалізації таких прав. Функціональне призначення є необхідним для такого механізму. Він постане тоді, коли конституційний суб'єкт права потребуватиме втручання органів державної влади у процес реалізації. Гарантування прав та відтворення порушеного права вимагають лише дій з боку держави. Створення умов для охорони та захисту від правопорушень, участі у відтворенні порушеного права людини складатиме такий механізм в усіх його елементах [97].

Можна погодитися з О. Литвиновим, який зазначає, що термін «механізм» відіграє в житті людини значну роль, адже саме механізм застосовується практично в усіх сферах суспільного життя, де, як правило, відбуваються певне явище, процес, реалізація відносин [154].

В. Б. Авер'янов поняття «механізм державного управління» визначає таким чином – це сукупність державних органів влади, які організовані у відповідну систему для виконання тих або інших цілей державного управління відповідно до їх правового статусу, правових норм, які регламентують організаційні засади, процес реалізації функціонального призначення. Таким чином, центральними елементами такого механізму є, зокрема: 1) органи виконавчої влади; 2) правові норми, що регламентують організаційну структуру системи органів виконавчої влади, функціонування та розвиток [3, с. 86–88].

На слушну думку В. Андрущенка, В. Волович, М. Горлач, соціальний механізм права – це механізм взаємодії правових та інших соціальних чинників, що беруть участь у житті права на всіх етапах його функціонування [13]. Реалізація соціальної дії права набуває важливого значення при формах

правового впливу, засобів, стадій соціальної дії права. Шлях надання прав та покладення обов'язків на суб'єктів (акціонерні товариства) ставатиме найбільш специфічною формою правового впливу, за якого виникатиме правове регулювання суспільних відносин.

Погоджуємося також з О. В. Лавриновичем, зауважуючи, що складовими елементами державно-правового механізму захисту прав є: реалізація механізму; норма права, головним призначенням якої є врегулювання суспільних відносин; охоронний механізм; захисний механізм; механізм відновлення [149].

Механізм адміністративно-правового захисту дозволяє поглянути на адміністративну матерію певних галузей, сфер чи секторів суспільних відносин у комплексі, водночас він дає можливість проаналізувати долю кожного правового елементу в забезпеченні спільного результату та залишити за межами аналізованих систем елементи, які привнесені штучно та не забезпечують спільних функцій.

Оскільки зміст механізму адміністративно-правового захисту законодавчо не прописаний, провідним чинником його розуміння є доктринальні положення вчених.

Адміністративно-правовий механізм регулювання є похідним явищем від механізму правового регулювання. На державній основі, відповідно до норм, закріплених у законі чи підзаконних адміністративно-правових актах, здійснюється адміністративно-правовий вплив. Різними напрямками, функціями адміністративно-правового впливу здійснюється реалізація правових приписів, де функції як елементи впливу не лише вказують напрями впливу, але кожна має своє змістове навантаження.

Функція адміністративно-правового регулювання є складовою частиною впливу, де елементами реалізації функцій адміністративного права є механізми впливу, включаючи лише закріплені у законах та інших актах адміністративно-правові норми, що видаються державою, акти їх реалізації.

Механізм адміністративно-правового впливу зумовлений певними об'єктивними передумовами. Так, права містять відповідні правила поведінки індивіда, а джерело права вказує на порядок дії норми у просторі чи за колом осіб. Складовими механізму адміністративно-правового регулювання є акти офіційного тлумачення норм адміністративного права. Особливо важливими є тлумачення Конституційного Суду України, які відповідно до статті 147 Конституції України дають офіційне тлумачення норм законів Конституції та законів України [133].

С. Ващенко розглядає адміністративно-правовий захист прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб як правозастосовчу та правоохоронну діяльність органів публічної влади для вирішення індивідуальних справ з метою припинення правопорушення та відновлення порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, відшкодування збитків потерпілим і притягнення винних до адміністративної відповідальності або для притягнення їх до іншого виду юридичної відповідальності [44].

Значний внесок у вивчення даної проблеми зробив відомий правознавець, доктор юридичних наук С. С. Алексєєв. Він зазначав, що механізм правового регулювання застосовується державою виключно для виконання правового впливу на суспільні правовідносини. Поняття «механізм правового регулювання» походить від поняття «правове регулювання», яке науковець визначає як систему правових засобів результативного, нормативно-організаційного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування. Як бачимо, автор у цьому визначенні розкриває зміст правового регулювання через правовий вплив [12].

Найбільш поширеною є точка зору професора О. Ф. Скакун, яка вважає, що функціональне розрізнення механізму соціально-правового забезпечення прав людини формує відповідні підсистеми – механізми реалізації, охорони, захисту прав [251]. Заходи, які включає механізм реалізації прав і свобод людини, вживаються для створення умов для реалізації прав і свобод, а

складові його гарантії відображають відповідні умови та засоби реалізації кожною людиною прав, свобод і обов'язків, закріплених у Конституції України. До другої підсистеми механізму охорони прав відносяться заходи профілактики порушень прав, свобод і обов'язків людини, загальна функція яких – превенція протиправних дій. Третя підсистема механізму захисту прав включає заходи з відновлення порушеного правового статусу, притягнення правопорушників до юридичної відповідальності [133].

С. Т. Гончарук до механізму адміністративно-правового захисту відносить систему елементів адміністративно-правових засобів, за допомогою яких у сфері державного управління, виконується правове регулювання (упорядкування) суспільних відносин [66].

Механізм адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств дозволяє охопити весь процес, визначити системно-динамічну його складову, розкрити структуру, взаємозв'язок і взаємодію всіх його елементів.

Звертаючись до поняття «механізм захисту прав людини», необхідно зазначити, що термін частково збігається з поняттям «механізм правового регулювання», до якого відносяться:

- правові норми – офіційні правила з моделлю поведінки людей;
- юридичні факти, що вводять у дію норму права;
- взаємовідносини – конкретна модель поведінки на основі норм та юридичних фактів;
- нормативні акти реалізації прав та юридичних обов'язків, що виступають у формі дотримання, виконання, використання права;
- застосування норм права;
- елементи правосвідомості та правової культури.

Відбувається інтеграція механізму захисту прав людини, що виявляється в діях індивідів, корпорацій, об'єднань, органів державної влади і місцевого самоврядування, що виходять за рамки правового регулювання, із реалізацією функцій охорони та захисту.

У юридичній літературі виділяють *змістові* та *формальні* ознаки механізму правового захисту. Змістова ознака механізму адміністративно-правового захисту прав і законних інтересів акціонерних товариств в Україні виявляється у визначенні цілей такого регулювання, до яких належать:

- обов’язок публічної адміністрації засобами адміністративного права попередити протиправне посягання на права та публічні законні інтереси акціонерних товариств;
- недопускання порушення прав, свобод і законних інтересів акціонерних товариств третіми особами;
- зупинення порушення прав, свобод і законних інтересів акціонерних товариств;
- застосування всіх передбачених компетенцією уповноважених суб’єктів заходів для поновлення прав і законних інтересів акціонерних товариств;
- притягнення винних осіб до тієї чи іншої відповідальності [283].

Складовими адміністративно-правового механізму регулювання є норми адміністративного права та їх зовнішнє вираження, зокрема джерела адміністративного права; принципи діяльності органів публічної влади; індивідуальні акти органів публічної адміністрації; адміністративно-правові відносини, методи та форми; адміністративно-правові режими; тлумачення норм адміністративного права; адміністративні процедури.

О. М. Єщук пропонує своє визначення адміністративно-правового механізму регулювання, відносячи до нього засоби функціонування такої комплексної системи адміністративно-правового регулювання, що спрямована на реалізацію мети захисту прав, свобод і публічних інтересів фізичних та юридичних осіб, держави [94, с. 74–76].

Ефективним демократичним правовим інструментом, який застосовується публічною адміністрацією для захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб є механізм адміністративно-правової охорони як категорія адміністративного права.

В. Бурдак зазначає, що державний механізм захисту прав акціонерних товариств має включати такі три складові: законодавчу, судову та організаційну [40, с. 7–10]. Отже, механізм адміністративно-правового захисту – це система єдиного правового базису адміністративно-правового регулювання з метою захисту відповідних прав.

Отже, головними елементами механізму адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств є:

- а) праворегуючі, правоохоронні механізми;
- б) вирішення конфліктів;
- в) ідентифікаційні, організаційні, інформаційні елементи, які поєднуються для процедурно-правової регламентації поведінки, правового виховання задля задоволення законних прав та інтересів людей.

Тож, адміністративно-правовий механізм захисту прав акціонерних товариств є елементом правозахисної діяльності в системі захисту прав і свобод людини та громадянина. Він існує у специфічному соціальному середовищі, його діяльність впливає лише на ті об'єкти, що знаходяться під захистом права як певна система соціальних цінностей.

Як слушно зазначає Т. О. Заєць, механізм захисту прав акціонерів, аналізується у двох площинах: на макро- та мікрорівні. Інтереси великих акціонерів та інвесторів охоплює макрорівень, зокрема: держава, інституційні інвестори, (інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, довірчі товариства, пенсійний фонд, банки). Мікрорівень визначає інтереси дрібних акціонерів, таких як: працівники товариства, які володіють акціями підприємств, особи, на яких працюють дрібні інвестори, які уособлюють юридичні та фізичні особи, володіючи невеликою кількістю акцій [101].

Формальна ознака адміністративно-правового захисту включає різноманітні засоби адміністративного права, що є інструментом правового впливу на поведінку об'єктів управління, використовуються з метою реалізації зазначених цілей. Потреба забезпечення ефективного та демократичного адміністративно-правового захисту залежно від специфічних особливостей

об'єктів адміністративно-правових відносин вимагає використання в певному поєднанні різних із зазначених елементів.

Адміністративно-правове регулювання діяльності акціонерних товариств із забезпечення захисту їх прав покладене на систему державних органів із протидії посяганню на майно та органи управління акціонерних товариств, що мають відповідну компетенцію: Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Фонд державного майна України, Державна податкова служба України, Міжвідомча комісія з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, утворена при Кабінеті Міністрів України, та її регіональні робочі групи, Бюро протидії економічним злочинам, органи прокуратури, судові органи та інші органи державної влади в межах їх компетенції.

Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств здійснюється, серед іншого, за допомогою системи альтернативних процедур (консенсуальних процедур): посередництва, примирення, в основі якого лежить співробітництво сторін та яке базується на досягненні прийнятних домовленостей для сторін даного конфлікту. Такі органи управління акціонерного товариства, як загальні збори, наглядова рада та ревізійна комісія стають суб'єктами розгляду спірних питань, позасудового врегулювання спорів із залученням професійних осіб, які сприятимуть примиренню (медіація).

Таким чином, адміністративно-правовий механізм захисту прав акціонерних товариств являє собою сукупність правових засобів, способів та форм, за допомогою яких поведінка акціонерних товариств та інших суб'єктів господарювання, їх контрагентів та державних органів приводиться у відповідність до вимог, дозволів, визначених нормативно-правовими актами, забезпечуючи захист законних прав акціонерних товариств. Основними елементами механізму адміністративно-правового захисту прав акціонерних

товариств є: адміністративно-правові норми; суб'єкти захисту прав акціонерних товариств; регулятивні та охоронні механізми вирішення спорів; ідентифікаційні, організаційні, інформаційні елементи, які поєднуються для процедурно-правової регламентації захисту прав акціонерних товариств.

Погоджуємося з думкою І. О. Дзери, який зазначає, що реалізація права власності не можлива без встановлення відповідного механізму захисту, адже захист права є своєрідною гарантією [81]. Він запропонував своє визначення *захисту права власності* як системи активних заходів, які спрямовані на усунення порушення права власності, застосовуються власником або компетентними державними органами, на які покладене виконання обов'язку щодо відновлення порушеного права на порушника.

Таким чином, суть даного поняття, на нашу думку, вирізняється тим, що суб'єктами, які можуть застосовувати правовий захист, нарівні з власником є органи державної влади, адже не лише сама особа, а й державні органи (прокуратура, виконавча служба) можуть захищати право власності (а разом із ним й інші речові права).

Застосування механізмів господарського управління має відбуватись на основі захисту прав. Як справедливо зазначає О. П. Віхров, діяльність, спрямована на організаційний процес, умови дієвого господарювання відповідно до вимог законодавчого господарського порядку, реалізується на всіх рівнях національної системи органами державної виконавчої влади, наділеними господарською компетенцією, а також громадянами, громадськими та іншими організаціями, які є засновниками або здійснюють організаційно-господарські повноваження, де головним змістом виступають відносини власності [52].

Неможливо ототожнювати право на захист із захистом суб'єктивного права, оскільки останнє вбачає реалізацію права на захист у відповідних формах, способах та виникає в разі порушення прав або зловживання ними, невиконання юридичних обов'язків, виникнення між сторонами спору. Тобто реалізація механізму правового захисту включає правове регулювання тоді,

коли необхідно усунути якісь перешкоди на шляху до реалізації суб'єктивних прав та інтересів, що охороняються законодавством.

На думку І. О. Іерусалімової адміністративно-правове забезпечення слід розглядати як регулювання за допомогою норм адміністративного права суспільних відносин, що виникають в процесі їх реалізації, а також надання за допомогою цих норм відповідних гарантій. При цьому об'єктом управлінських стосунків виступають забезпечення організаційних умов для спільної, комбінованої діяльності людей, спрямованої на досягнення максимального результату [110, с. 17].

Таким чином, адміністративне законодавство впливає на процес забезпечення діяльності акціонерних товариств, підтримуючи належний рівень урегульованості та впорядкування всієї сукупності відносин у зазначеній сфері. Необхідна взаємодія усіх складових цього процесу, тож у випадку, якщо акціонерні товариства будуть використовувати методи лише однієї складової, захисна функція права не буде реалізовуватись і у подальшому при посяганні на майно та органи управління акціонерних товариств вона не зможе бути застосованою.

Слід акцентувати увагу на тому, що основну роль при визначенні складових механізму адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств в Україні відіграє норма права.

Окреслення змісту адміністративно-правових способів захисту прав акціонерних товариств має також міжгалузеве значення, оскільки суспільні відносини у сфері захисту прав акціонерних товариств врегульовані не лише нормами адміністративного права, але і нормами інших галузей права – цивільного, господарського, трудового, кримінального тощо.

Так, Т. О. Коломоєць розкриває зміст адміністративно-правової норми як формально визначеного, загальнообов'язкового правила поведінки, встановленого та охоронюваного державними органами влади, де головною метою є врегулювання суспільних відносин, які виникають, змінюються та припиняються у процесі державного і самоврядного управління у сфері

соціально-економічного й адміністративно-політичного розвитку держави, охорони громадського порядку [127].

Водночас В. В. Галуцько зазначає, що адміністративно-правова норма встановлюється, санкціонується або ратифікується державою, формально визначаючи юридично обов'язкове, охоронюване засобами державного примусу правило поведінки учасників адміністративно-правових відносин із захистом публічних прав та свобод людини і громадянина, діяльністю громадянського суспільства та держави [59].

На погляд С. В. Ківалова та Л. Р. Білої, адміністративно-правова норма характеризується правилом поведінки, яке встановлюється та санкціонується державою та є загальнообов'язковим щодо його виконання [120].

С. Т. Гончарук, формулюючи дефініцію адміністративно-правової норми, також визначив її як обов'язкове, формально визначене правило поведінки, врегульоване органами державної влади, яке визначається для організації, врегулювання суспільно-правових відносин у сфері державного управління [66].

Отже, адміністративно-правові норми устанавлюються, ратифікуються або санкціонуються державою, забезпечені за необхідності примусовою силою, є загальнообов'язковими та формально визначеними правилами поведінки, які надаються учасникам суспільних відносин та відображають предмет адміністративного права, юридичні права та обов'язки.

Г. Забарний, Р. Калюжний, В. Терещук, В. Шкарупа зосереджують увагу на тому, що адміністративно-правова норма – це норма права, яка регулює відносини у сфері державного управління, а також відносини управлінського характеру, що виникають у процесі здійснення державної діяльності [95].

В умовах якісної зміни соціально-економічної структури суспільних відносин в Україні, наукових підходів до праворозуміння, змістовного формування правової системи новими галузями права (підприємницького, господарського, екологічного та ін.) норми адміністративного права набувають нової якості в системі соціальної регуляції економічних відносин.

Можна повною мірою погодитися з П. Позняковим щодо нової якості правових норм у сфері адміністративного права. На нашу думку, не є винятком з цього переліку й норми адміністративного права як невід’ємні елементи механізму адміністративно-правового регулювання захисту прав акціонерних товариств [196, с. 292–294].

Грунтовне дослідження наукового доробку відомих учених у галузі адміністративного права щодо дефініції адміністративно-правової норми виявило багатогранність і різновекторність цього правового феномену. Здійснивши аналіз, ми з упевненістю можемо стверджувати, що вчені-адміністративісти висловлюють зовсім не схожі одна на одну думки щодо згаданої дефініції.

Підводячи підсумки щодо визначення норми в галузі адміністративного права, зазначимо, що для ефективності нашого дисертаційного дослідження найбільш точно це поняття розкрито В. Галуньком, який зазначає, що адміністративно-правова норма – це юридично обов’язкове, встановлене, санкціоноване або ратифіковане державою, формально визначене, охоронюване засобами державного примусу правило поведінки учасників адміністративно-правових відносин, метою яких є забезпечення як публічних прав та свобод людини і громадянина так і активного функціонування громадянського суспільства та держави [59].

З урахуванням вищезазначеного можна виділити такі риси адміністративно-правової норми як складової механізму адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств в Україні:

1) вона є формально визначеним, загальнообов’язковим правилом поведінки, яке встановлюється та охороняється державою у процесі здійснення відповідної діяльності;

2) її метою є врегулювання суспільно-правових відносин у сфері діяльності акціонерних товариств;

3) вона надає учасникам адміністративно-правових відносин юридичні права й покладає на них юридичні обов’язки.

Отже, провідною ознакою адміністративно-правової норми як механізму адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств є те, що вона являє собою формально визначене, загальнообов'язкове правило поведінки, що встановлюється та охороняється державою в процесі здійснення правової діяльності, надаючи учасникам адміністративно-правових відносин юридичні права та юридичні обов'язки.

Поняття «захист» в юридичній літературі характеризують як забезпечення правопорядку за допомогою засобів, способів захисту, передбачених Конституцією та законами України [133]. Засоби захисту подібним чином розглядаються і в міжнародно-правових актах, зокрема в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.04.1950 р., де у ст. 13 де визначено, що кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [132].

Досягненню бажаного результату може допомогти вірно обрана модель захисту прав акціонерних товариств, адже вона визначається не лише формою захисту, але й вірним способом адміністративно-правового захисту. Зокрема, способи захисту цивільних прав визначені в ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України і мають назву «захист цивільних прав та інтересів судом», у зв'язку з чим може скластися враження, що застосовуватися вони можуть лише судом [293].

Проблема обумовлена особливістю термінології, оскільки «способи захисту» і «заходи захисту» розглядаються як ціле і частина. У такому аспекті розглядає терміни Р. А. Майданик, розмежовуючи способи захисту на такі, що дають змогу застосувати заходи відповідальності, та такі, що є іншими формами юридичного впливу [160].

Так, ч. 1 ст. 20 Цивільного кодексу України, ст. 20 Господарського кодексу України дають підстави кваліфікувати право на захист як одну з правомочностей суб'єктивного юридичного права особи, оскільки захист прав

акціонерних товариств може здійснюватися в різних формах. Таким чином, вибір способу захисту з переліку способів, визначених у ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України залежатиме не стільки від форми захисту, скільки від специфіки права, що буде захищатися, характеру порушення, і відбуватиметься у встановлених законом межах здійснення суб'єктивного права на захист [293].

Тлумачення правової категорії «спосіб захисту» відсутнє в законодавстві. Аналіз судової практики, доктринальних розробок дозволив визначити, що способи захисту є інструментом, що вибудовує матеріально-правову вимогу до боржника, порушника, що приводиться в дію за рішенням суду або інших органів у разі порушення чи реальної небезпеки порушення прав. Відсутність однаковості судової практики, велика кількість судових суперечок у судових справах вказує на законодавчу неврегульованість ефективних способів захисту прав акціонерних товариств.

Безумовно, слід погодитися з О. В. Регурецькою, яка зазначає, що правовий захист є складовою правової охорони. Якщо виникає порушення прав акціонерів, способи захисту прав акціонерів, поділяються на: а) способи речово-правові; б) способи зобов'язально-правові; в) спеціальні способи захисту [240, с. 5].

До речово-правових способів віднесені:

- право власності акціонера;
- витребування з чужого незаконного володіння акцій;
- захист прав власності акціонера від порушень, не пов'язаних з позбавленням володіння.

До зобов'язально-правових способів віднесено:

- виконання у примусовому порядку обов'язку в натурі, відшкодування збитків та майнової шкоди;
- зміну або припинення правовідношення шляхом розірвання договору.

Спеціальними способами захисту є:

- визнання недійсним правочину з акціями;
- визнання недійсною емісії акцій;
- визнання недійсним рішення органів управління акціонерного товариства (загальних зборів акціонерів, наглядової ради, виконавчого органу товариства);
- визнання незаконним рішення, дії чи бездіяльності органу державної влади, а також відновлення права на акцію та відновлення акції.

О. Р. Кібенко поділяє способи захисту прав на два типи: *правові* та *неправові* [137].

Правові включають: судовий захист, адміністративний захист (звернення акціонерів про порушення прав до Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, правоохоронних органів, що виконують функції контролю за господарською діяльністю, коли має місце порушення законодавства), а також корпоративний захист (мається на увазі захист власних прав через органи управління товариством).

До неправових способів захисту прав акціонерних товариств О. Р. Кібенко відносить: продаж акцій, укладання договору на управління акціями, видача довіреності на участь у загальних зборах; публікацію матеріалів у засобах масової інформації, виступи на прес-конференціях; вплив саморегулювних організацій (статистика рейтингу акціонерних товариств, інформування про акціонерні товариства, які порушили права акціонерів, розроблення стандарту обраної поведінки на фондовому ринку) [137].

У судовій практиці формулюється інше розуміння правового захисту. При цьому зазначається, що договірні відносини займають проміжне положення між нормативними та індивідуальними рівнями соціальної регуляції. Вони формуються на основі нормативно-правових джерел та правил, самостійно визначені сторонами в договорі. Прикладом є Постанова Вищого господарського суду України від 29 листопада 2011 р. у справі №22/5009/3458/11, де охарактеризовано захист права як державно-примусову діяльність, спрямовану на відновлення порушеного права суб'єкта

правовідносин, яка реалізується у виконанні юридичного обов'язку зобов'язаною стороною [259].

Адміністративно-правові способи захисту прав акціонерних товариств, можуть бути визначеними у змісті міри державного примусу задля досягнення бажаного правового результату особою, право чи інтерес якої порушено. Таким чином, адміністративно-правові способи захисту права втілюють мету, якої прагне досягнути суб'єкт порушеного права.

Дискусії щодо поняття способів захисту прав акціонерних товариств відсутні, оскільки під *адміністративно-правовими способами захисту* вбачають закріплені в законі матеріально-правові норми заходів примусового характеру, які допомагають відновити порушені (оспорювані) права та впливають на порушника.

Матеріально-правові заходи примусового характеру встановлюються законом або договором. Вони, власне, є способами захисту прав, у результаті застосування яких відновлюються порушені права, а правопорушник притягується до відповідальності.

Правовими важелями є дії та прийоми, якими можна захистити свої права, які виступають способом захисту господарських прав. Наприклад, звернення до прокурора із заявою про необхідність його втручання до справи, виконання виконавчого напису, подача позову до суду, самостійні дії із реалізації та захисту власного права (самозахист).

Н. А. Сліпенчук виділяє три підходи до визначення концепції захисту права:

1) загальна функція, яка реалізується уповноваженими органами шляхом застосування правових санкцій («теорія функції»);

2) система заходів, передбачена для боротьби із правопорушеннями («теорія заходів»);

3) діяльність органів влади із усунення перешкод для здійснення суб'єктами своїх прав («теорія діяльності») [252, с. 142-146].

Правознавці нерідко звужують поняття «судові способи захисту», адже при захисті корпоративних прав особа має право самостійно обирати спосіб захисту, передбачений нормативно-правовими актами, використовуючи адміністративну форму такого захисту, відповідно до якої органи влади застосовують міри відповідного примусу, здійснюють спрямований дієвий захист прав. Спеціальні способи при адміністративно-правовому захисті прав акціонерних товариств визначаються локальними актами задля підтримання диспозитивності та можливості удосконалити такий механізм захисту складових управління.

Отже, з'являється можливість визначити способи захисту локальними актами не лише теоретично, а й на практиці. Тож, маємо потребу визначити особливості механізму захисту прав акціонерних товариств. Так, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів» від 23 березня 2017 р., підписаний 15 лютого 2018 р., надає можливості визначити в корпоративному договорі спосіб захисту [203]. Таким чином, при укладанні складних угод можна врегулювати, структурувати та захистити права як мажоритарних, так і міноритарних акціонерів, гарантуючи безпеку інвестицій, гнучкість процесу планування правовідносин акціонерних товариств.

Використання адміністративно-правових способів захисту прав акціонерних товариств здійснюється на основі Кодексу України про адміністративні правопорушення, Господарського кодексу України, законів України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», «Про депозитарну систему України», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [125, 68, 202, 217, 218, 236, 219]. Інші способи захисту акціонерних товариств передбачаються, наприклад, Законом України «Про акціонерні товариства», де для акціонера встановлені можливості оскаржити до суду рішення товариства про відмову у включенні його пропозицій до проекту порядку денного та оскарження рішення загальних зборів або порядку прийняття такого рішення в разі

порушення законодавства, статуту чи положення про загальні збори акціонерного товариства та обов'язкового порушення прав та інтересів такого акціонера [202].

Вищезазначене конкретизується у ст. 16 Цивільного кодексу України, ст. 20 Господарського кодексу України як у нормах загальної частини цивільного та господарського законодавства, так і у нормах інститутів цивільного права (право власності, інститут правочинів, зобов'язального права), а також у нормах господарського законодавства (державна реєстрація господарського товариства, зміни до установчих документів, тощо) [293].

На підставі ст. 5 Господарського процесуального кодексу України у випадку, коли законом або договором не визначений ефективний спосіб захисту порушеного права чи інтересу особи, яка звернулася до суду, суд визначає у своєму рішенні такий спосіб захисту, який не суперечить Закону. З урахуванням принципів європейського механізму захисту прав людини, така новела сприятиме ефективності правосуддя в Україні [69].

Поширеними способами захисту прав акціонерних товариств у багатьох розвинених країнах є укладення акціонерних угод (англ. *shareholder's agreements*) між акціонерами акціонерного товариства. Акціонерні угоди стають ефективним способом захисту прав акціонерних товариств та позасудового вирішення спорів між акціонерами, тож їх поширення в Україні стане позитивним явищем.

Предметом акціонерного договору можуть бути:

- визначені зобов'язання обох сторін щодо заснування акціонерного товариства, порядку, форм, способів здійснення акціонерами внесків до статутного капіталу такого товариства;
- напрями та види правової діяльності такого акціонерного товариства;
- формування органів управління акціонерного товариства, а також порядок делегування окремими акціонерами членів до складу ради директорів та виконавчого органу товариства;

- особливості голосування на загальних зборах акціонерів та визначення особливих питань;
- розпорядження акціями акціонерами належним чином, визначення строку, протягом якого акції не можуть бути відчужені; встановлення переважного права акціонерів на придбання акцій, що відчужуються;
- визначені обмеження, пов'язані із передачею акцій під заставу в якості забезпечення виконання зобов'язань тощо;
- вирішення спорів, які виникатимуть між акціонерами, можливість залучення незалежного посередника для вирішення спору; можливість передачі спору на вирішення компетентного суду іноземної юрисдикції [287].

Вище вже зазначалося, що неточність термінології призводить до змішування таких понять, як «спосіб захисту» та «засіб захисту». Тож, нерідко в юридичній літературі можна побачити, що під засобами захисту висвітлюють способи захисту.

Варто погодитися з Є. О. Харитоновим, який зазначає, що засобами захисту є охоронні засоби примусового впливу, спрямовані безпосередньо на захист прав та правопорядку, зупинення дій, які порушили право, поновлення такого правового стану, що існував до порушення, а також примусове виконання обов'язку, яке застосовується до суб'єктів незалежно від їх вини, не тягнучи додаткових для нього обов'язків або обтяжень [290].

Таке визначення відображає специфіку представлених в законодавстві способів захисту, які є заходами примусового впливу, обумовлені матеріально-правовою вимогою. Способи захисту та заходи відповідальності відмежовуються один від одного. Заходи державного примусу входять в родові поняття «способи правового захисту», оскільки як заходи юридичної відповідальності, так і заходи державного примусу спрямовані на безумовний захист прав та правопорядку в суспільстві.

Заходи запобігання, припинення, поновлення, покарання відносяться до заходів державного примусу як способу охорони правопорядку.

Таким чином, погоджуємось із науковцями відносно того, що категорія «засоби правового захисту» пов'язана із державним примусом, який забезпечує права та інтереси учасників правовідносин, а категорія «державний примус» відображає зовнішню форму вираження, у якій здійснюється правовий захист, орієнтир на застосування правових засобів впливу, встановлених нормативними актами законодавства.

Отже, критеріями розмежування «способів захисту» і «заходів відповідальності» є:

1) застосування відповідальності лише в разі правопорушення: наприклад, «засоби захисту» застосовуються і за наявності відповідного правопорушення, і у випадку відсутності вини особи, а іноді – за відсутності протиправності;

2) несприятливі наслідки, які виникають для правопорушника;

3) різне функціональне призначення.

Правові засоби також застосовуються у зв'язку із здійсненням особою протиправного діяння або порушення суб'єктивного права, законного інтересу.

Окрім того, можна виділити три групи заходів відповідальності:

1) заходи, які стосуються виключно права потерпілого (визнання недійсним акта державного органу, поновлення правового стану);

2) заходи, які стосуються як сфери потерпілого, так і сфери правопорушника (відшкодування збитків, стягнення неустойки, присудження до виконання обов'язку в натурі, застосування наслідків недійсної угоди);

3) заходи, які стосуються виключно сфери правопорушника.

Тож, «способи захисту» є правовими засобами відповідальності, за допомогою яких задовольняється інтерес акціонерних товариств, який виражається в бажанні відновити порушене право, забезпечити досягнення мети правового захисту.

Категорія «способи правового захисту» є ширшою, ніж державний примус, адже йдеться про адміністративно-правовий захист прав акціонерних

товариств, які отримують захист також за допомогою внутрішніх механізмів та самозахист.

Можна виділити такі засоби захисту прав акціонерних товариств:

- 1) ті, що використовуються при судовій формі захисту (позовна заява, заява, скарга, судові акти, накази та ін.);
- 2) ті, що використовуються в адміністративному форматі захисту (заява, скарга, пропозиція, виконавчий напис, рішення органів державної влади і органів місцевого самоврядування, прийняті за зверненнями громадян, та ін.);
- 3) ті, що використовуються при самозахисті (утримання майна, заява про відмову виконання обов'язку та ін.).

Таким чином, вибір способу та засобу захисту залежить від конкретного правового змісту правовідносин та особи, яка потребує такого захисту. При цьому, якщо способи захисту прав акціонерних товариств визначаються нормами матеріального права, то форми і засоби захисту будуть регламентуватися й нормами матеріального права.

Безумовно, «способи захисту» та «форми захисту» є самостійними, але взаємопов'язаними категоріями, а «форма захисту» та «засоби захисту» співвідносяться як загальне і конкретне [281, с. 54–59].

Характерними рисами захисту прав акціонерних товариств є такі:

- вони виникають при порушенні чи створенні реальної загрози порушення прав та інтересів акціонерного товариства;
- є правом кожного акціонера у разі виникнення порушення;
- мають складову матеріального та процесуального характеру;
- їх головним завданням є припинення такого порушення, забезпечення відновлення прав або запобігання правопорушенню;
- має правову форму, що є об'єктивною необхідністю та зумовлює відповідні правові засоби.

Тому, ширше розуміння захисту прав базується на сучасних поглядах та концепціях, відповідно до яких, захист прав акціонерних товариств – це багатокомпонентна система правових заходів матеріального та

процесуального порядку, яка включає форми, способи, засоби, які самостійно обираються суб'єктом, застосовуються для забезпечення захисту прав акціонерних товариств.

Отже, складовими захисту прав акціонерних товариств є окремі форми, засоби, способи, які в соціально-юридичному сенсі виступають як самостійні явища, але взаємопов'язані між собою.

Таким чином, дієва модель захисту прав акціонерних товариств має базуватись на комплексному підході до вибору форм та способів захисту та відображати можливість здійснення юридично значимих активних дій. Проблема вибору того чи того правового механізму захисту прав акціонерних товариств пов'язана не з обмеженням законодавством способів захисту, а з юридично-технічним формалізмом норм законодавства, що стає підставою для зловживання такими правами.

Сучасне законодавство про акціонерні товариства слід формувати на засадах правової визначеності задля унеможливлення використання абстрактності, обмовок, помилок, протиріч, що стають підґрунтям для зловживання, порушення принципів добросовісного використання.

Вибір способів адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств залежить від правової природи нормативно-правових актів, де визнання права або відмова від визнання права, припинення дій, що порушує таке право, поновлення правового статусу, примусове виконання обов'язку, примусове припинення правовідносин, становитиме оновлену позицію законодавця щодо можливості обрання певного способу адміністративно-правового захисту. Якщо нехтувати хоча б одним з елементів механізму адміністративно-правового впливу, під час забезпечення реалізації захисту прав акціонерних товариств може відбутися порушення прав зазначених суб'єктів, а також нечітке виконання покладених на них обов'язків.

2.3. Юридична відповідальність за порушення прав акціонерних товариств

Запорукою належного захисту прав є відповідне законодавче закріплення правового статусу акціонерів та акціонерних товариств, адже невід'ємною складовою такого статусу є відповідальність за правопорушення в акціонерних правовідносинах. Реалізація норм права виявляє низку практичних проблем, коли окремі норми законодавства через свою юридичну неспроможність або недосконалість не діють взагалі, тож законодавство у врегулюванні цього питання не позбавлене недоліків.

Зокрема, у сучасній правовій науці зроблено висновок, що «відповідальність іманентно властива усім сферам і рівням соціальної взаємодії» [19]. Проте спочатку сам термін «відповідальність» (responsibility) був пов'язаний саме із функціонуванням політичних інститутів (зокрема, за доби Англійської і Французької революцій XVII–XVIII ст.). Надалі він став визначати право керованого вимагати від носіїв влади публічного звіту за будь-яку їхню дію.

Так, досі в англomовній науковій літературі поняття «відповідальність» (responsibility) має досить широкий зміст та його тлумачать як підзвітність (accountability), осудність (imputability), караність (punishability), зобов'язаність (liability), здатність надавати відповідь (answerability), розумність (reasonability) тощо; часто пов'язують із виконанням обов'язку, боргу із необхідністю відзвітувати за свої дії, спокутувати провину тощо. Водночас, як зазначається в сучасній теорії права, юридична «відповідальність є необхідним і невід'ємним елементом статусу суб'єкта права» [93, с. 45–51].

Таким чином, єдине загальноприйняте тлумачення «юридичної відповідальності» відсутнє. В юридичній літературі при визначенні цього поняття акцентується увага на різних її сторонах, проявах, зокрема на порушенні прав акціонерних товариств. Саме тому юридична відповідальність за порушення прав акціонерних товариств вимагає більш деталізованого та

ефективного дослідження щодо предмету можливих законодавчих колізій в законодавстві України.

Питання юридичної відповідальності на загальнотеоретичному рівні та відповідальності за порушення прав акціонерних товариств досліджували О. В. Гарагонич, М. В. Вітрук, М. Р. Єрем, Л. Р. Наливайко, О. Е. Лейст та ін. [60; 49; 93; 261; 151].

Характеризуючи юридичну відповідальність, автори зосереджують увагу на різних її сторонах та проявах.

Вище вже було зазначено, що правова охорона включає такі елементи:

- заходи, спрямовані на попередження правопорушень;
- заходи, спрямовані на усунення причин порушень права;
- заходи захисту права, які використовуються разом із іншими заходами;
- заходи відповідальності.

Запорукою розвитку правовідносин є пряме, юридичне закріплення на законодавчому рівні правового статусу акціонерів та акціонерних товариств, адже невід'ємною його складовою є відповідальність за порушення прав акціонерних товариств.

Найактуальніші проблеми охорони прав акціонерних товариств, обумовлені трансформаційними процесами в економіці України, свідчать про актуальність дослідження питань юридичної відповідальності за їх порушення.

Погоджуємося з В. Воєрмансом, професором конституційного й адміністративного права з Нідерландів, який робить наголос на тому, що сучасне суспільство ліберальної демократії все більше підконтрольне закону. Правова держава більше не виникає лише в межах національної держави, посилення прихильності до закону збігається з правовими подіями. Також В. Воєрманс підкреслює, що ми живемо в багаторівневих юрисдикціях, тому значна складова права визначена установами Європейського Союзу, Радою Європи. Закон закріплений у конвенціях та угодах, які є результатом навмисних і обґрунтованих кроків, прийнятих у кожному окремому випадку.

Формування законодавства та недержавне управління викликає напругу та породжує фундаментальні питання, маючи в кінцевому результаті зростання залежності від права в поєднанні із збільшенням кількості законів [334].

Головним питанням будь-якого правового інституту залишається питання змісту, що має вирішуватись першочергово, шляхом вирішення проблем концептуального характеру, розуміння яких має сприяти вдосконаленню даного інституту. Таке твердження Д. М. Лук'янця є доволі доречним. Поділ єдиної юридичної відповідальності на види на сьогодні викликає дискусії, що унеможливорює застосування науковцями єдиного підходу до правових критеріїв такого поділу, визначення видових ознак юридичної відповідальності [158]. Тож, постає необхідність виділення та відмежування видів юридичної відповідальності з урахуванням основоположних ознак такої відповідальності.

У юридичній літературі виділено функціональні критерії, на основі яких проводиться фундаментальне розмежування різних видів юридичної відповідальності. Правники виділяють такі види юридичної відповідальності:

- *цивільно-правова відповідальність* (цивільне правопорушення);
- *дисциплінарна відповідальність* (трудове, дисциплінарне правопорушення);
- *адміністративна відповідальність* (адміністративне правопорушення);
- *кримінальна відповідальність* (злочин) [177, с. 217–222].

Зазвичай, юридична відповідальність є складовою правовідносин, які науковці ототожнюють з правоохоронними правовідносинами.

На думку Н. В. Вітрук, ефективна юридична відповідальність стає прагматично новою, допоміжним юридичним зобов'язанням, де винесена карність за скоєне правопорушення означатиме для порушника втрату чи відповідне ускладнення, несприятливі наслідки у вигляді обмежень особистого, майнового та іншого змістовного характеру. Отже, науковиця робить наголос не на загальнофілософському вченні про наслідки, а на

правовому зрізі, що виявляється в наданні правопорушнику додаткових обтяжень шляхом тих або інших обов'язків [49].

Позиція Н. В. Вітрук є обґрунтованою, тож ми можемо цілком з нею погодитися, оскільки її думка відповідатиме практичним реаліям: у її концепції при характеристиці юридичної відповідальності зроблено акцент на обов'язках правопорушника. Таким чином, відповідальність виступає обов'язком на відміну від обов'язку в адміністративно-правових правовідносинах, встановленого договором або законом [49].

Науковці вважають, що основою правової норми є диспозиція, а не санкція, коли юридична відповідальність є фундаментальним обов'язком діяти в межах законодавства. Головним видом відповідальності є так звана «позитивна» відповідальність, її соціальний зміст визначає діяльність, вона відповідає правовим вимогам будь-якого характеру.

Саме тому необхідно зрозуміти, що «позитивна» відповідальність має перевагу, оскільки є самостійною, ініціативною діяльністю «у залежних нормах і тих ідеалах, для виконання яких вона встановлена». Так, «позитивна» відповідальність виникає, коли має місце виконання обов'язків, а не тоді, коли обов'язки не виконуються чи діють всупереч взятим обов'язкам.

Правову відповідальність прихильники широкого її розуміння пов'язують з відповідальністю, яка є не лише реакцією на порушення правових приписів, а й свідомою, добровільною дією, спрямованою на виконання правових норм, коли ставлення до виконання обов'язків виявляється в процесі правової реалізації суб'єктивних прав відповідно до приписів норм права.

Р. Л. Хачатуров вважає, що основними рисами позитивної відповідальності є такі:

- 1) позитивна відповідальність є свідомим ставленням людини до обов'язку відповідальності;
- 2) виявлення правового обов'язку кожної людини полягає в усвідомлюванні наслідків своїх дій;

- 3) втілюється в обов'язку людини виконувати приписи, вимоги правових норм;
- 4) є статусною відповідальністю кожної людини;
- 5) позитивна відповідальність є основою поведінки людини;
- 6) позитивна юридична відповідальність має заохочувальну характеристику відповідальності людини;
- 7) позитивна відповідальність має добровільну форму юридичної відповідальності [289].

Щодо міркувань О. Е. Лейста про правову позитивну відповідальність, автор поєднує її з такими проявами моралі, як «усвідомлення необхідності правомірної поведінки», «сумлінне ставлення до своїх обов'язків», «почуття відповідальності» тощо [151]. Таким чином, на думку вченого, класифікація не вказує яким саме чином в межах однієї галузі права можуть реалізовуватись різні види відповідальності, та навпаки, визначає, яким саме чином різні галузі права врегульовують одну відповідальність (кримінальне, карно-процесуальне, виправно-трудове право).

В основу його класифікації покладено мету юридичної відповідальності – *правовідновлювальну* (цивільно-правова і матеріальна відповідальність) і *штрафну* (кримінальна, адміністративна та дисциплінарна відповідальність).

Також необхідно розмежовувати відповідальність в акціонерних правовідносинах, а саме господарсько-правову відповідальність та відповідальність, пов'язану з акціонерними правовідносинами.

Конституційно-правова відповідальність, будучи різновидом юридичної відповідальності, має всі її загальні ознаки: як і будь-яка інша юридична відповідальність, вона настає тільки у випадках, точно вказаних у законі, є формалізованою; означає обов'язок особи, що скоїла правопорушення, зазнати негативних заходів державного примусу, що полягають у зменшенні прав винної особи або в покладених на неї додаткових санкціях.

Цивільно-правова відповідальність, для якої головною умовою є наявність складу цивільного правопорушення, має такі підстави: наявність завданої шкоди, протиправність поведінки заподіювача шкоди, причинний зв'язок між поведінкою особи та шкідливим результатом, вина заподіювача шкоди. Загальна характеристика кожної з підстав цивільно-правової відповідальності, в тому числі такої підстави, як шкода, досить широко досліджується в цивілістичній літературі.

Дисциплінарна відповідальність має примусовий характер. Вона полягає в тому, що стосовно працівника, який вчинив дисциплінарний проступок, роботодавцем можуть уживатися заходи примусового впливу, примусова санкція, яка спричиняє для порушника певні негативні наслідки.

Адміністративно-господарські санкції відповідно до частини 3 статті 217 Господарського кодексу України застосовуються за порушення правил здійснення господарської діяльності до суб'єктів господарювання [68].

Як зазначає М. Р. Єрема, оскільки дотримання правил здійснення господарської діяльності не має нічого спільного з акціонерними правовідносинами, а також враховуючи те, що такі санкції застосовуються до суб'єктів господарювання, а не до їх учасників, то адміністративно-господарські санкції не застосовуються до акціонерів при настанні відповідальності в акціонерних правовідносинах. Хоча не виключена можливість накладення таких санкцій на акціонера в межах інших відносин, наприклад, податкових або валютних [93, с.45-51].

У змісті чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення відсутнє таке поняття як «адміністративна відповідальність». Його наявність надала б можливість відмежувати адміністративну відповідальність від інших видів юридичної відповідальності на законодавчому рівні. Через те, що законодавець обмежився лише тезою про те, що мірою такої відповідальності є адміністративне стягнення, утворилося чимало суперечностей. Окрім того, цього явно недостатньо для розуміння змісту адміністративної відповідальності.

І. О. Галаган розуміє під адміністративною відповідальністю накладання органами влади чи службовими особами адміністративних стягнень відповідно до встановленого законодавчого порядку. Ці санкції відповідають адміністративно-правовим нормам, застосовуються до винних у вчиненні адміністративних порушень, уособлюють державний та громадський осуд особи, яка вчинила правопорушення, та її протиправного діяння. У результаті виникають негативні наслідки, які винна особа зобов'язана виконати. Метою цих санкцій є покарання, виправлення і перевиховання такої особи, а також охорона суспільно-правових відносин у сфері державного управління загалом [55].

Таким чином, адміністративна відповідальність є різновидом юридичної відповідальності, являє собою сукупність як адміністративних правовідносин, так і адміністративних стягнень, передбачених нормами адміністративного права санкцій.

Відповідно до ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, зміст поняття адміністративного правопорушення визначають винна (умисна або необережна) протиправна дія чи бездіяльність, яка посягає на порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління, та, за яку передбачається адміністративна відповідальність [125]. Адміністративна відповідальність виникає у випадку вчинення особою адміністративного правопорушення, дії чи бездіяльності та характеризується невисоким ступенем суспільної небезпеки, на відміну від злочинів, що створюють значну суспільну небезпеку як для державних, суспільних, так і відповідно приватних інтересів.

Розмежовуючи адміністративну та кримінальну відповідальність, варто зазначити, що вони залежать від ступеня суспільної небезпечності. Так, згідно з ч. 2. ст. 11 Кримінального кодексу України злочином не може бути дія чи бездіяльність, яка містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого Кримінальним кодексом України, але є малозначною, не створює суспільної небезпеки, тобто не заподіяла чи не могла заподіяти істотної шкоди фізичній

або юридичній особі, суспільству або державі. Така дія чи бездіяльність є адміністративним правопорушенням [145]. Адміністративна відповідальність виникає внаслідок порушення насамперед державних, а не приватних інтересів, залежить від розмірів та різновидів заходів адміністративних стягнень, об'єкта посягання. Таким чином, адміністративна відповідальність настає за здійснене правопорушення, яке характеризується невисоким ступенем суспільної небезпеки та посягає переважно на інтереси держави.

Відповідно до Кримінального кодексу України основу законодавства України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, Конституція України, загальновизначені принципи і норми міжнародного права. Визначення кримінальної відповідальності не передбачено, однак цей термін неодноразово зустрічається в Кримінальному кодексі України (Розділ 11, 1X) [145, 133].

Кримінальна відповідальність має свої особливості та виникає у зв'язку з порушенням кримінально-правових норм, заборон. Тобто це обов'язок особи, яка вчинила злочин, відповідати щодо своїх суспільно небезпечних дій, піддатися кримінальному покаранню, відчувати його юридичні наслідки. Суб'єктом злочину може бути лише особа, яка безпосередньо виконує господарські функції або включена до системи зв'язків та відносин, на які цей злочин посягає.

Головним фактором існування комплексу злочинів є наявність між ними зв'язку, що поєднує їх у єдиний ланцюг злочинної поведінки, цей ланцюг характеризується сукупністю основних і підпорядкованих злочинів. До основних належать ті, що безпосередньо спрямовані на заволодіння чужим майном чи одержання іншої незаконної вигоди. Це, наприклад, шахрайство (ст. 190 Кримінального кодексу України), ухилення від сплати податків (ст. 212 Кримінального кодексу України), виготовлення, використання та збут підроблених недержавних цінних паперів, підробка документів, печаток, штампів та бланків, службове підроблення, злочини у сфері використання електронно-обчислюваних машин, комп'ютерів [145].

Таким чином, проаналізувавши ознаки адміністративної відповідальності, необхідно виділити такі підстави для її виникнення:

- а) нормативна (система норм, що регулює дані відносини);
- б) фактична (діяльність конкретного суб'єкта, що порушує адміністративно-правові норми, охоронювані апаратом державного примусу);
- в) процесуальна (акти, рішення уповноваженого державою суб'єкта по накладенню конкретного заходу чи впливу за вчинене правопорушення).

Проте, всебічно розглянувши юридичну відповідальність, ми вважаємо, що такий поділ є не достатньо обґрунтованим, адже свідоме та добровільне дотримання, виконання законодавчих норм залишається поза межами такої юридичної, а отже, і адміністративної відповідальності. Як бачимо, філософська концепція соціальної відповідальності людини як належного ставлення до своєї соціально значущої поведінки покладена в основу вчення про позитивну відповідальність: відповідальністю називають належну та узгоджену з вимогами права і моралі поведінку людини.

Також слід звернути увагу на такі різновиди юридичної відповідальності, як публічно-правова та приватно-правова.

Публічно-правова відповідальність відноситься до галузі публічного права, оскільки є наслідком конституційних, дисциплінарних, адміністративних правопорушень та кримінальних злочинів. Заходи публічно-правової відповідальності чітко регламентовані та визначені виключно законодавством.

Приватно-правова відповідальність в приватно-правових правовідносинах настає за порушення норм галузей приватного права та реалізується шляхом примусової дії держави на основі законодавства або в силу відповідного договору.

Так, акціонери, яким надано привілейовані акції, мають право отримати дивіденди навіть у разі відсутності або недостатності чистого прибутку (п. 2 ч. 2 ст. 30 Закону України «Про акціонерні товариства») [202]. Порушення прав акціонерних товариств відбувається у випадку невиконання або

неналежного виконання такого зобов'язання, оскільки відповідні правовідносини сформульовані в санкціях правової норми або в статуті чи акціонерному договорі. У цих нормативно-правових документах також визначені правові наслідки такого порушення.

При виконанні акціонерним товариством обов'язку щодо виплати дивідендів належним чином не може йти мова про відповідальність. Якщо ж акціонерне товариство відмовиться від виконання покладеного на нього обов'язку, акціонери набувають права вимагати прийняття загальними зборами рішення про виплату дивідендів. При цьому у самого товариства виникатиме обов'язок прийняти рішення, з якого витікатиме відповідальність за невиконання або неналежне виконання покладеного обов'язку.

Таким чином, юридична відповідальність застосовуватиметься державним примусом, вчинюватиметься до правопорушника внаслідок скоєння ним протиправного діяння. Правовідносини при порушенні прав акціонерних товариств не мають невизначених меж, при цьому не враховується специфіка акціонерних правовідносин, які мають виключно внутрішній, приватно-правовий характер.

Врахування приватно-правового характеру акціонерних відносин, їх суб'єктного складу передбачає юридичну рівність осіб і врегульованість нормами права та локальними актами.

Погоджуємось з І. І. Сядристою в тому, що відповідальність в зазначених відносинах є виключно приватно-правовою. Додаткову солідарну відповідальність за зобов'язаннями мають нести акціонери, виконуючи діяльність від імені акціонерного товариства та використовуючи прибуток товариства та здійснюючи діяльність, діючи у власних інтересах, що передбачено статутними документами акціонерного товариства. Тож, якщо товариство не було фактично самостійною юридичною особою, відокремленою від акціонера, а останній використовував завісу корпорації у власних цілях, це вважається суб'єктивним зловживанням [266, с. 35–39].

Однією із ознак юридичної відповідальності є державний примус. Окрім заходів юридичної відповідальності, державному примусу властиві такі заходи захисту, як попередження, припинення, відновлення. Недоліком примусовості є відсутність відмежування таких заходів відповідальності від інших заходів державного примусу. Так, не можемо цілком погодитись із тим, що примус може бути безумовно державним, оскільки в приватно-правових відносинах сторони мають право самостійно, без втручання державних органів, врегульовувати відносини, що між ними виникають.

Державний примус властивий будь-якій санкції, але не кожна санкція вважається юридичною відповідальністю. Так, О. С. Іоффе стверджує, що відповідальність відображає санкцію за правопорушення, але санкція не завжди означатиме відповідальність. Наприклад, майно вилучається з чужого незаконного володіння в примусовому порядку, але це не є відповідальністю, оскільки не пов'язане з будь-якими втратами для правопорушника, бо ця річ вилучається, як така, що йому не належала [106].

Таким чином, відповідальність має бути не просто санкцією за правопорушення, а санкцією, яка призведе до певних втрат майнового чи особистого характеру для особи, яка вважається порушником.

У випадку порушення прав акціонерних товариств, коли юридична відповідальність є обов'язком для правопорушника, особа зазнає певних втрат (особистого, майнового, організаційного характеру), що є змістом санкцій, передбачених законодавством. Функціональний обов'язок не буде головним зобов'язанням та виникне не з моменту зобов'язання, а з моменту правопорушення.

Варто погодитися з О. В. Гарагоничем, який вважає, що відносини, у тому числі відносини між акціонерами та акціонерним товариством, мають господарсько-правову природу, адже у сучасних умовах сфера таких відносин постійно розвивається і розширюється, особливо та її частина, учасниками якої є акціонери та акціонерні товариства. Такі реалії вимагатимуть постійного

розвитку правового регулювання, зокрема відносин між акціонерами та акціонерними товариствами [60, с. 47-53]

Науковий підхід щодо розуміння юридичної відповідальності при порушенні прав акціонерних товариств має принципове значення для законодавчої практики, особливо для конструкції норм законодавства, де переважають майнові санкції, де сторони перебувають у правовідносинах до моменту скоєння правопорушення.

Вітчизняне акціонерне законодавство не передбачає санкцій щодо відповідальності засновників перед акціонерним товариством, оскільки будь-які дії щодо створення товариства перебувають під контролем Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Виявлення відповідних правопорушень або наявність звернення до суду з позовом про ліквідацію акціонерного товариства зупиняє дії по його створенню (абз. 2 ч. 5 ст. 9 і ч. 3 ст. 11 Закону України «Про акціонерні товариства») [202].

Отже, на нашу думку, відповідальність стане тим обов'язком, який виникне саме в охоронюваних правовідносинах та стане вторинною ознакою стосовно обов'язку, який вже існував, полягатиме в необхідності зазнати певних обтяжень, позбавлень, які накладатимуться як обов'язки у разі правопорушень, що сталися.

Звертаємо увагу на особливості застосування юридичної відповідальності при порушенні прав в акціонерних товариствах (наслідок невиконання або неналежного виконання обов'язків та порушення прав, законних інтересів інших учасників, що існують у регулятивних відносинах).

При цьому виникають колізійні ситуації, які потребують законодавчого врегулювання, адже при створенні акціонерного товариства засновники набуватимуть прав, обов'язків як один перед одним, так і стосовно інших осіб. Отже, виникає питання, чи засновники нестимуть відповідальність та яким є строк, протягом якого вони нестимуть відповідальність, адже в законодавстві відсутні імперативні чи диспозитивні норми, які б визначали порядок та закріплювали таке регулювання.

Наприклад, законодавством Німеччини встановлено відповідальність засновників лише перед акціонерним товариством за дії, які вони здійснюють при підготовці до державної реєстрації. Визначено, що засновники несуть солідарну відповідальність за: а) вірність та повноту всіх даних, які подаються з метою заснування такого товариства; б) цінову політику (виплати за акції, витрати та використання сум, вклади); в) особливості переваг; г) придатність місця для прийняття платежів у статутний капітал, тощо (§46 Акціонерного закону Німеччини від 6 вересня 1965 р.) [6].

Зазначимо, що коли йдеться про процес створення акціонерних товариств в Україні, інститут відповідальності характеризується такими ознаками:

1) для засновників акціонерного товариства відповідальність – це зобов’язання, пов’язані безпосередньо із створенням акціонерного товариства, вона виникає ще до державної реєстрації такого товариства;

2) засновники відповідають один перед одним згідно з договором про створення акціонерного товариства;

3) відповідальність встановлюється для засновників при визнанні договору про створення акціонерного товариства недійсним;

4) відповідальність встановлюється для акціонерного товариства перед засновниками і третіми особами за зобов’язаннями засновників, пов’язаними із створенням товариства та виникає до державної реєстрації такого товариства.

Таким чином, засновники акціонерного товариства несуть відповідальність перед кредиторами та іншими засновниками товариства, перед самим акціонерним товариством згідно із законодавством чи договором.

Оскільки в нормативно-правових актах визначена можливість акціонерів здійснювати не лише вирішальний вплив та контроль за товариством, має бути закріплена можливість розширення меж відповідальності акціонерів акціонерного товариства, адже їм також надана можливість безпосередньо здійснювати управління товариством.

Потребує розширення сфера відповідальності, яка настає для певного кола осіб, особливо щодо притягнення акціонерів до відповідальності за зловживання інститутом юридичної особи (особливо відносно товариств, що повністю контролюються їх єдиним акціонером), що полягають у виведенні майна з-під стягнення з боку кредиторів.

Таким чином, юридична відповідальність за порушення прав акціонерних товариств відображає комплексний міжгалузевий характер господарсько-правового механізму їх діяльності. Конкретні адміністративно-правові санкції за порушення прав акціонерних товариств визначаються нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення, Господарського кодексу України, законів України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», «Про депозитарну систему України», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні».

Висновки до розділу 2

Під адміністративно-правовим захистом прав акціонерних товариств слід розуміти організаційно-правову діяльність органів державної влади та уповноважених недержавних суб'єктів регулювання акціонерних відносин, яка здійснюється на основі адміністративно-правових норм, закріплена системою правових гарантій, сутністю якої є забезпечення та захист прав акціонерних товариств від протиправних діянь фізичних та юридичних осіб, держави, з притягненням винних суб'єктів до юридичної відповідальності.

Зміст адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств проявляється в наступному: захист відбувається органами публічної влади та/або уповноваженими недержавними суб'єктами регулювання акціонерних відносин на основі адміністративно-правових норм із можливістю застосування адміністративного примусу; мета такого захисту – всебічно захистити права акціонерних товариств, які потребують такого захисту;

характер діяльності органів влади, які здійснюють вказаний захист – імперативно-владний; реалізується органами державної влади через управлінську діяльність та заходи адміністративного впливу, визначені на законодавчому рівні. Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств здійснюється шляхом: припинення діянь, які порушують права акціонерних товариств; усунення будь-яких перешкод, що виникають при здійсненні прав акціонерних товариств; визнання в повному обсязі або частково недійсними тих нормативних актів, що порушують права акціонерних товариств; відновлення становища, яке існувало до порушення прав акціонерних товариств; відшкодування шкоди та застосування до винних осіб юридичної відповідальності.

Суб'єктами адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств виступають уповноважені органи державної влади (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Фонд державного майна України, Державна податкова служба України, Міжвідомча комісія з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, утворена при Кабінеті Міністрів України, Бюро протидії економічним злочинам, органи прокуратури, судові органи та інші органи державної влади в межах їх компетенції), а також громадські організації та саморегулівні організації, які об'єднують професійних учасників та операторів фондового ринку, які самостійно здійснюють функції контролю. До них, наприклад, належать такі організації, як Професійна асоціація реєстраторів та депозитаріїв (ПАРД), Українська асоціація інвестиційного бізнесу (УАІБ), Позабіржова фондова торгівельна система (ПФТС) та інші організації.

Форми захисту прав акціонерних товариств є зовнішнім вираженням дій органів публічного управління та відповідних недержавних суб'єктів регулювання, передбаченим нормативно-правовими актами, що регламентують діяльність акціонерних товариств та застосовуються в межах

компетенції суб'єктів публічного управління та відповідних недержавних суб'єктів регулювання з урахуванням особливостей конкретного об'єкта управління; відповідають змісту та характеру управлінської діяльності; спрямовані на досягнення поставленої мети та управлінських завдань. Форми захисту прав акціонерних товариств за різними критеріями можна класифікувати на організаційні та правові, матеріальні та процесуальні, судові та позасудові.

Адміністративно-правовий механізм захисту прав акціонерних товариств являє собою сукупність правових засобів, способів та форм, за допомогою яких поведінка акціонерних товариств та інших суб'єктів господарювання, їх контрагентів та державних органів приводиться у відповідність до вимог, дозволів, визначених нормативно-правовими актами, забезпечуючи захист законних прав акціонерних товариств. Основними елементами механізму адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств є: адміністративно-правові норми; суб'єкти захисту прав акціонерних товариств; регулятивні та охоронні механізми вирішення спорів; ідентифікаційні, організаційні, інформаційні елементи, які поєднуються для процедурно-правової регламентації захисту прав акціонерних товариств.

Зміст адміністративно-правових способів захисту прав акціонерних товариств має комплексний міжгалузевий характер, оскільки суспільні відносини у сфері захисту прав акціонерних товариств врегульовані не лише нормами адміністративного права, але і нормами інших галузей права – цивільного, господарського, трудового, кримінального тощо. Способи захисту прав акціонерних товариств поділяються на речово-правові, зобов'язально-правові, дисциплінарні, адміністративно-правові, кримінально-правові. Використання адміністративно-правових способів захисту прав акціонерних товариств здійснюється на основі Кодексу України про адміністративні правопорушення, Господарського кодексу України, законів України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», «Про депозитарну

систему України», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні».

Юридична відповідальність за порушення прав акціонерних товариств залежно від галузей права та законодавства поділяється на цивільно-правову, господарсько-правову, дисциплінарну, адміністративну, кримінальну. За більш загальними критеріями юридичну відповідальність за порушення прав акціонерних товариств можна поділити на публічно-правову та приватно-правову. Зміст та види юридичної відповідальності за порушення прав акціонерних товариств визначаються комплексним міжгалузевим характером господарсько-правового механізму діяльності акціонерних товариств. Конкретні адміністративно-правові санкції за порушення прав акціонерних товариств визначаються нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення, Господарського кодексу України, законів України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», «Про депозитарну систему України», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні».

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАХИСТУ ПРАВ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

3.1. Актуальні проблеми державного регулювання діяльності та захисту прав акціонерних товариств в Україні

Поняття «реалізація» (від лат. «realis» – втілення) тлумачиться як здійснення чого-небудь, втілення задумів, планів. Тож, «реалізація права» є ідентичним поняттям, адже право реалізується, виконується в будь-яких діях, правовій поведінці людей. На відміну від намірів «реалізація права» має підвищену здатність до втілення, оскільки закріплена законодавчими гарантіями держави [65].

Нормативно-правові акти втілюються в життя, стаючи реальними у свідомо вольовій діяльності людей та відповідаючи правовій дійсності. Результатом втілення приписів правових норм є правореалізація, що являє собою завершальний етап правового регулювання, заради чого, власне, і були створені відповідні норми.

Реалізація правової компетенції відбувається шляхом наділення органів публічного управління певними повноваженнями, тож між цими правовими категоріями прослідковується взаємозв'язок. Таким чином, реалізація права – це забезпечення та втілення державою положення правових норм у суспільній поведінці суб'єктів правовідносин. Без здійснення матеріально-технічних операцій реалізація будь-яких функцій державного управління відповідними суб'єктами була б неможлива.

Реалізація права розглядається у юридичній літературі в таких аспектах:

1) як процес виконання правових приписів та кінцева мета досягнення повної відповідності між приписами правових норм та реальним їх втіленням у поведінці суб'єктів;

2) норми права розглядаються з об'єктивної та суб'єктивної сторін, при цьому об'єктивна сторона реалізації норм права проявляється у виконанні правомірних дій та в терміни, визначені законодавством, із суб'єктивної сторони розглядається відповідний суб'єкт правових норм, стан його волі в момент виконання дій, визначених правом [127].

Як зазначає Р. Г. Тихончук, правовий статус акціонерного товариства держава визначає за допомогою Закону України «Про акціонерні товариства». Відповідно до ст. 1 Закону України «Про акціонерні товариства» визначено порядок створення, особливості діяльності, її припинення, виділення акціонерних товариств, їхній правовий статус, права й обов'язки акціонерів. Проте законодавство про акціонерні товариства не є чітко кодифікованим, оскільки представлене різними нормативно-правовими актами [276].

Акціонерне товариство є елементом системи ринкового господарства та розглядається як суб'єкт господарювання, як господарське товариство та як самоврядна система, сторона соціально-трудових правовідносин, об'єкт державного регулювання [276].

У ХХІ ст. відбувається активний розвиток господарських відносин, тож виникає потреба нової систематизації нормативно-правових актів про акціонерні товариства. Важливо підкреслити, що законодавство про акціонерні товариства не повинно містити протиріч, дублювання та прогалин у правовому регулюванні.

Правове регулювання господарської діяльності акціонерних товариств здійснюється Господарським кодексом України, Цивільним кодексом України, Законом України «Про акціонерні товариства» та рядом інших нормативно-правових актів. Законодавче закріплення правового статусу акціонерних товариств як виду господарських товариств свідчить про те, на діяльність акціонерних товариств розповсюджуються загальні положення законодавства про господарські товариства [68, 293, 202]. При цьому існує спеціальне законодавство, що стосується виключно діяльності акціонерних товариств.

Свій правовий статус акціонерні товариства реалізують у відносинах з іншими суб'єктами господарювання. Можливість мати майнові та особисті немайнові права та обов'язки, відокремлене майно, бути учасником зобов'язальних відносин, нести майнову та іншу відповідальність за свою діяльність – усі ці загальні елементи правового статусу акціонерного товариства як юридичної особи закріплені на законодавчому рівні.

Державне регулювання діяльності акціонерних товариств є важливим фактором їх ефективного розвитку та захисту прав акціонерних товариств. Зазначені питання врегульовуються законами України «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [236, 219].

Державне регулювання ринку цінних паперів є необхідним для уникнення ризиків економічного розвитку, зокрема розвитку фондового ринку. Проте, на жаль, комплексний механізм такого регулювання відсутній, є лише окремі його елементи, які мають нормативно-правове закріплення. Саме Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» передбачає комплекс заходів, за допомогою яких здійснюється контроль за ринком цінних паперів і їх похідних, запобігання зловживанням та порушенням.

Відповідно до ст. 11 Закону України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» державним органом, який має право притягувати акціонерні товариства до юридичної відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів є Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку [219].

Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» визначає загальні основи взаємин акціонерних товариств з державними органами при здійсненні наглядово-контрольної діяльності, створює правове поле, у якому акціонерне товариство може оцінювати свої дії і можливість свого захисту від неправомірних дій з боку державних органів.

Однією з проблем захисту прав акціонерних товариств є відсутність норм про протидію прихованому сприянню монополізації ринку з боку державних органів і органів місцевого самоврядування. Адже не секрет, що деякі посадові особи створюють певним суб'єктам господарювання переваги на ринку і тиснуть на інших конкурентів. виправити ситуацію можливо шляхом внесення відповідних норм до Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [224].

Щодо дрібних акціонерів, то їх права та інтереси можуть мати потенційну загрозу або з боку власників великих пакетів акцій, або з боку виконавчих органів акціонерного товариства. Так, ст. 7 Закону України «Про акціонерні товариства» передбачає право акціонерів публічного акціонерного товариства відчужувати належні їм акції без згоди інших акціонерів і товариства. Це ставить у нерівне положення власників великих пакетів акцій і дрібних акціонерів, оскільки перші можуть проводити політику витіснення дрібних акціонерів з акціонерного товариства, що веде до завдання збитків інтересам останніх (дрібних акціонерів) [202]. На нашу думку, необхідні доповнення до законодавства, які б визначали наслідки таких дій, умови та механізм викупу акцій, а також гарантії держави щодо захисту інтересів дрібних власників акцій. Це певною мірою захистить інтереси дрібних акціонерів.

Контроль за діяльністю акціонерного товариства з боку великої групи учасників - власників дрібних пакетів акцій є неефективним. Дрібні акціонери не можуть реально впливати на діяльність акціонерного товариства, що створює можливість для зловживань невеликою групою найманих керівників або власників контрольного пакета акцій. У цих умовах держава може і повинна допомогти дрібним акціонерам у захисті їх права власності на акції та інших майнових прав.

На захисті прав дрібних акціонерів може стати консолідація - коли держава бере на себе роль регулятора відносин між акціонерами. Ідеться про створення моделі регулювання діяльності акціонерного товариства, яка

сприяла б захисту прав дрібних акціонерів і не заважала діяльності товариства, сприяючи його розвитку. Ця модель може полягати в наступному: держава в особі Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку або іншої установи є консолідуючим агентом для власників дрібних пакетів акцій акціонерного товариства. За таких умов державі набагато легше здійснювати контроль над діяльністю акціонерного товариства, захистити акціонерів від відповідних зловживань.

Однією із функцій держави є залучення інвестицій в економіку. Діяльність вищезазначеного державного консолідованого агента не лише створить умови для врегулювання відносин у самому акціонерному товаристві з метою захисту прав дрібних акціонерів, але і сприятиме залученню заощаджень населення до державних та недержавних акціонерних товариств.

Державне регулювання захисту прав акціонерних товариств має бути спрямоване насамперед на захист правових відносин між учасниками акціонерного товариства (між акціонерами, між акціонерами та органами управління акціонерного товариства). Закон України «Про господарські товариства» і Закон України «Про акціонерні товариства» визначають основи правових відносин в акціонерному товаристві. Проте багато питань діяльності акціонерних товариств регулюються не конкретними нормами законодавства, а «правом сильного», тобто рішеннями акціонерів, які володіють контрольним пакетом акцій [217, 202].

Держава, як акціонер, в ряді випадків залишається основним власником акціонерних товариств або впливає на прийняття базових рішень в межах їх діяльності. Але при цьому не слід забувати, що держава – це публічна організація, яка, як власник, певною мірою втягує акціонерне товариство в реалізацію державної політики у сфері економіки. При цьому виникає протиріччя: з одного боку, держава-акціонер захищає публічні інтереси, а з іншого – відстоює інтереси акціонерного товариства [10]. У такому випадку акціонерне товариство потенційно може зазнавати збитків. Оскільки згідно законодавства держава не несе відповідальності за дії акціонерного товариства,

а акціонерне товариство не несе відповідальності за дії держави, то збиток, заподіяний акціонерному товариству, відшкодуванню підлягати не буде. Дієвого правового механізму, який би міг вирішити цю колізію, не існує. В такому випадку на державі-акціонерові повинна лежати додаткова відповідальність. У випадку завдання збитків акціонерному товариству держава-акціонер повинна нести відповідальність у розмірі вартості свого пакету акцій та може бути застосований механізм анулювання акцій, аналогічний механізму, передбаченому ст. 17 Закону України «Про акціонерні товариства», тобто акції, приналежні державі, анулюються, а статутний капітал зменшується (на суму анульованих акцій), при цьому до держави-акціонера повинен застосовуватися принцип винності, тобто вона повинна доводити свою невинність перед акціонерами за нанесений збиток [202]. Такий механізм адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств державним регулюванням убачається виправданим.

По-перше, без законних підстав держава не може втручатися в організаційну діяльність акціонерного товариства, що сприяє первинності корпоративного інтересу, а також сприятиме відповідальній кадровій політиці, за якої на керівні посади правління та членів наглядової ради будуть призначатися професіонали.

По-друге, приватний власник контрольного пакета акцій або консолідована група, яка володіє контрольним пакетом акцій, також може діяти у своїх вузькокорисливих інтересах на шкоду інтересам дрібних акціонерів, для них у певних випадках може бути вигідним навіть банкрутство акціонерного товариства.

Такі ситуації пов'язані з тіньовою економікою – бажанням певної особи або групи осіб одержувати доходи за рахунок тіньового бізнесу. До того ж тіньові доходи можуть бути значно більшими, ніж позитивні результати виробничо-господарської діяльності акціонерного товариства. У такій ситуації група акціонерів (власників контрольного пакета акцій) також повинна нести підвищену відповідальність перед іншими акціонерами.

Вдосконалення механізму адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств буде сприяти залученню грошових коштів населення до акціонерних капіталів в умовах загальної недовіри до фондового ринку. Виняток становить лише банківський сектор, якому населення більш-менш вірить, через що розвивається депозитний ринок. Сприяє цьому розвиткові й наявність фонду відшкодування внесків до 200 тис. гривень. В інших секторах економіки такий механізм відсутній. Проте, на нашу думку, його можна було б створити і в інших галузях національної економіки. Принаймні, такий механізм можна застосувати до акціонерних товариств, де держава-акціонер має контрольний пакет акцій. Якщо такий досвід виявиться позитивним, його можна буде застосувати до акціонерних товариств, в яких держава-акціонер володіє блокувальним пакетом акцій [22, с. 95–102].

Важливою проблемою державного регулювання діяльності акціонерних товариств, яка не в повній мірі врегульована чинним законодавством, є забезпечення «чистоти» залученого в акціонерне товариство капіталу. Наприклад, у Великобританії та Європейському Союзі діє норма, відповідно до якої при покупці пакета акцій вимагається підтвердження легальності доходів і одержання дозволу на викуп від антимонопольного регулятора. Досвід західних країн є доцільним і може бути застосовним у вітчизняній національній економіці. На жаль, багато капіталів, залучених в економіку України, мають напівкримінальне походження, тож втілення такого досвіду дасть можливість державі боротися з тіньовим капіталом.

Ще однією важливою проблемою державного регулювання діяльності акціонерних товариств є запобігання фіктивним банкрутствам. На жаль, у законодавстві не вистачає ефективних механізмів для протидії цьому явищу. Так, в умовах маніпулятивної реструктуризації виникла послуга «дружній кредитор». Такий кредитор порушує справу про банкрутство, допомагає конвертувати борг і штрафні санкції в готівку або перевести на рахунок за межами країни або в майно.

Фіктивне банкрутство повинне переслідуватися державою як карне діяння, а особи, які нанесли збитки, повинні залучатися до майнової відповідальності, відшкодовувати збитки та конфісковане майно. Одним з напрямків захисту прав дрібних акціонерів з боку держави може бути розподіл майна акціонерного товариства, що ліквідується, між акціонерами (ст. 89 Закону України «Про акціонерні товариства») [202].

Слід зазначити, що розподіл майна між акціонерами-власниками простих акцій здійснюється пропорційно кількості належних їм акцій, а це є так званою зрівнялівкою, яка не є справедливою.

У ліквідації акціонерного товариства дрібні власники акцій винні найменше. Товариство ліквідується у зв'язку з тим, що стало банкрутом. У діяльності та управлінні акціонерним товариством дрібні акціонери не беруть реальної участі. Великі акціонери, ухвалюючи невдалі управлінські рішення, ставлять під удар діяльність усього акціонерного товариства. Якщо ж у банкрутстві винне правління, то знов-таки, у першу чергу вина лежить на великих акціонерах, які не тільки сприяли призначенню членів правління на посади, але й прогледіли їхні свідомі або несвідомі помилки. Тож, провина за припинення діяльності товариства лежить передусім на великих акціонерах.

Виходить, якщо є можливість одержати значну вигоду, то ця вигода дістається великим акціонерам, а як відповідати своїм капіталом, то всім акціонерам. Так, при розподілі майна акціонерного товариства переваги повинні надаватися дрібним акціонерам, саме тому дрібні акціонери повинні першочергово та гарантовано одержувати майно при ліквідації. Це має бути закріплено нормативно, оскільки такий правовий захист сприятиме довірі інститутам держави та буде додатковим стимулом для залучення коштів в національну економіку.

Діяльність акціонерних товариств у деяких випадках пов'язана з одержанням субсидій від держави, яка надає їх для залучення акціонерних товариств до державних програм і для активізації їх діяльності. Спеціального закону про субсидії для акціонерних товариств немає, як і окремих норм у

законодавстві про акціонерні товариства. Це питання регулюється в загальному порядку, хоча такі норми поліпшили б відносини між державою та акціонерним товариством.

Одним з проблемних питань функціонування акціонерних товариств і їх дочірніх підрозділів є мінімізація платежів до державного бюджету за рахунок маніпулювання цінами. Ця практика найбільш застосовна у випадку, коли підрозділи товариства знаходяться за кордоном. На основі кооперації усередині такого об'єднання ціни можуть занижуватися, через що материнська або дочірня компанія можуть мати збитки або низький рівень доходу, тоді як на іншій стороні буде високий прибуток. Різні системи оподаткування дозволяють ухилятися від податків і одержувати таким чином додаткові прибутки, тому міжнародними практиками пропонується запровадження особливого механізму встановлення цін у міжнародних концермах.

Державні органи не повинні здійснювати тиск, який би перешкоджав міжнародній торгівлі, оскільки це може призвести до негативних наслідків. Установлення цін є справою контрагентів, держава такого права не має. Але у держави є можливості впливати на формування цін. Ідеться про встановлення норми рентабельності при корпоративних зв'язках, яка, приміром, може становити 15–20%. Цей рівень рентабельності є нормальним для економічно розвинених країн і не буде створювати тиску на господарську діяльність, водночас він збереже для держави базу оподаткування.

Тихончук Р. Г., підкреслює вертикальні зв'язки в державному регулюванні акціонерних товариств, які ґрунтуються на загальному та спеціальному законодавстві. Так, Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» прямо не визначає, що об'єктом його регулювання є діяльність акціонерного товариства, але у ньому визначено правові та організаційні основи, головні принципи та порядок державного контролю у сфері господарської діяльності, повноваження органів державного нагляду (контролю), їхніх посадових осіб, їх права та обов'язки і відповідальність суб'єктів господарювання під час здійснення

нагляду (контролю). Таким чином, акціонерне товариство є суб'єктом господарської діяльності і підпадає під регулювання вищезазначеного закону [275, с. 110].

Взаємовідносини з державними органами при здійсненні їх наглядово-контрольної діяльності є правовідносинами, в яких акціонерне товариство може оцінювати свої можливості щодо адміністративно-правового захисту від неправомірних дій з боку державних органів. Саме тому Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» є важливим при вирішенні питань адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств [275, с. 110-111].

У США приблизно 70% акцій акціонерних товариств продаються й купляються на відкритих торгах на біржі. В Україні для того щоб придбати акції, незалежно від прибутковості акціонерного товариства, необхідно персонально звернутися до акціонерів. Таким чином, доступ та допуск до інформації з метою купівлі акцій в Україні є ускладненим [36, с. 788]. Той, хто володіє відповідною інформацією про акції, купує акції саме таким чином, а не через біржу. Тож, виходить, що модель з розпорошеною власністю значно полегшує «перетікання» акцій від одних власників до інших, оскільки дрібному акціонеру значно простіше прийняти рішення про продаж належних йому акцій, ніж великому. Така ситуація виникає через недосконалість законодавчої бази, яка виявляється в існуванні суперечливих законодавчих норм (різне тлумачення, дублювання норм), порушенні прав акціонерів на участь в управлінні, на частку в прибутку та активах, недостатньому рівні поінформованості акціонерів про діяльність товариства та ін. Усе це заважає проведенню відповідного контролю та не дозволяє забезпечити ефективний захист прав акціонерів.

Одна з важливих проблем, яку, на жаль не розв'язує Закон України «Про акціонерні товариства» полягає в тому, що лишилась чинною норма, відповідно до якої загальні збори акціонерного товариства мають кворум за умови реєстрації для участі в них акціонерів, котрі разом володіють не менше

ніж 60% голосуючих акцій. Таким чином, як і раніше, майже неможливо протистояти свідомому зриву зборів акціонерів.

Недосконалість Закону «Про акціонерні товариства» ускладнює діяльність вітчизняних акціонерних товариств та послаблює їх позицію на ринку через зниження привабливості для акціонерів (особливо іноземних), що аж ніяк не сприятиме залученню іноземних інвестицій. В Україні практично не купують акцій з метою отримання дивідендів, бо дивіденди корпорації не виплачують. Акції купуються з метою одержання прибутку на різниці їх курсів, що створює інші проблеми, наприклад, при отриманні дивідендів дрібними акціонерами.

У законодавстві ефективний та справедливий механізм реалізації права акціонерів на отримання дивідендів відсутній. Таким чином, на загальних зборах акціонерів цілковито можуть бути знехтувані інтереси дрібних акціонерів щодо виплати їм дивідендів власниками великих пакетів акцій або простою більшістю.

Чіткий законодавчо визначений порядок виплати дивідендів має стати одним з напрямків врегулювання цього питання. Дрібні акціонери повинні почувати себе більш захищеними і мати певні гарантії щодо отримання частини прибутку компанії. При цьому слід передбачити усі можливі негативні наслідки таких рішень, наприклад, штучну мінімізацію реального прибутку.

Ще однією актуальною проблемою адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств в Україні є високий рівень корупції. Законодавство, що врегульовує діяльність акціонерних товариств, забезпечує ведення більш прозорої діяльності, відкриття інформації про діяльність акціонерних товариств.

Підтвердженням високого рівня корупції в Україні є дослідження міжнародної антикорупційної організації Transparency International [111]. Неурядова організація Transparency International має свої представництва більш ніж у 100 країнах світу і кожного року визначає Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index). Transparency International зазначає, що

«корупція є проблемою для всіх країн, негативна оцінка, швидше за все, є ознакою поширеного хабарництва, відсутності покарання за корупцію, а також наявності державних установ, які не відповідають потребам громадян».

Згідно з даними досліджень Transparency International, Україна за 2018 рік у рейтингу піднялась на 10 позицій, посівши 120 місце серед 180 найкорумпованіших країн Європи, маючи 32 бали із 100 максимально можливих, що на 2 бали більше, ніж у 2017 році. Одна із порад організації Transparency International Україні – активізувати приватизацію державних підприємств.

У жовтні 2019 р. Верховна Рада України скасувала заборону на приватизацію ряду державних підприємств, що є вагомим кроком у цьому напрямку. Позивним стане впровадження прозорого процесу підготовки та реалізації державного майна, забезпечення ухвалення пакету законодавчих змін для пришвидшення приватизації [111].

Перешкодами для цього процесу є:

а) зменшення привабливості для інвесторів, а головне – нестабільність акціонерних товариств України;

б) відсутність прагнення акціонерних товариств вести свою діяльність прозоро, розголошувати інформацію, що призводить до значного зменшення інвестиційної привабливості акціонерних товариств в Україні;

в) небажання бути обізнаними у справах акціонерних товариств, що знижує ефективність управління;

г) недосконалість дивідендної політики акціонерних товариств: дивіденди не сплачуються через збитковість, їх капіталізацію або через консервативну дивідендну політику, яка застосовується більшістю акціонерних товариств в Україні.

Складність управління акціонерними товариствами з великою кількістю міноритарних акціонерів, складність механізмів зміни типу акціонерного товариства з публічного на приватне або перетворення акціонерних товариств в товариства з обмеженою відповідальністю, необхідність повідомляти велику

кількість міноритарних акціонерів про порядок денний зборів, проекти рішень з питань порядку денного і виконувати інші обов'язкові процедури під час скликання, проведення загальних зборів акціонерів, були істотними негативними чинниками, які впливали на прийняття рішення про придбання акцій українських акціонерних товариств потенційними інвесторами.

У зв'язку з цим слід згадати процедуру під назвою squeeze-out (сквіз-аут), яка має на меті продаж простих акцій акціонерами на вимогу особи, яка є безпосереднім власником домінуючого контрольного пакета акцій. Домінуючий контрольний пакет акцій становить 95 і більше відсотків простих акцій акціонерного товариства [238].

Механізм squeeze-out (сквіз-аут) у міжнародній практиці застосовується вже багато років. Проблема паритетного обліку інтересів власників великих пакетів акцій та міноритаріїв у законодавстві багатьох країн значною мірою вирішується шляхом застосування такого права на обов'язковий викуп акцій. Найголовніша перевага – законна перспектива для мажоритарія стати єдиним (100%) власником акціонерного товариства.

Безумовно, squeeze-out (сквіз-аут) спрямований на запобігання рейдерському захопленню підприємств. Так, за захистом своїх порушених прав до суду може звернутися будь-який акціонер, навіть власник однієї акції, невдоволений невеликим технічним огріхом у процедурі прийняття рішень загальними зборами акціонерів, тощо. Потім може бути застосована рейдерська схема втягування акціонерних товариств в судові спори, які створюють перешкоди для управління підприємством.

Прийнятий 04 червня 2017 року Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» певною мірою унеможлиблює застосування таких схем [209].

Отже, «squeeze-out» передбачає право власника домінуючого контрольного пакета простих акцій акціонерного товариства придбати у міноритаріїв належні їм прості акції за умови направлення до акціонерного

товариства відповідної публічної безвідкличної вимоги. Мажоритарні акціонери сприйняли нову процедуру з ентузіазмом, оскільки squeeze-out (сквіз-аут) полегшує їхнє життя (від зменшення адміністративних витрат на проведення зборів акціонерів до мінімізації ризиків корпоративного шантажу з боку міноритарних акціонерів начебто з метою захисту своїх прав).

Squeeze-out (сквіз-аут) дозволяє перетворити акціонерне товариство на товариство з обмеженою відповідальністю – значно простішу і менш регульовану організаційно-правову форму господарювання.

У свою чергу в травні 2018 року представники професійних учасників фондового ринку – Українська асоціація інвестиційного бізнесу, Професійна асоціація учасників ринку капіталу та деривативів, Асоціація «Українські фондові торговці», які провели спільний прес-брифінг на тему: «Сквіз-аут по-українському: справедливий викуп чи грабунок міноритарних акціонерів», наголосили на необхідності призупинення «сквіз-ауту» та удосконалення законодавства про акціонерні товариства щодо механізму «сквіз-аут» [99]. Учасники брифінгу запропонували провести спільне засідання саморегулювних організацій фондового ринку з Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку та профільним комітетом Верховної Ради для вирішення вищезазначених питань. Вони також вимагали окреслення завдань, які необхідно вирішити задля позитивних змін, оскільки механізм примусового викупу акцій у міноритарних акціонерів покликаний адаптувати українське законодавство саме до європейських директив. Усе це призвело до непрогнозованих для ринку наслідків – спричинило конфлікт між мажоритарними і міноритарними акціонерами, порушило конституційні права громадян.

Через заниження деякими емітентами ціни обов'язкового викупу при акумулюванні грошового капіталу вітчизняних інвесторів відбувається значне падіння вартості активів публічних інвестиційних фондів, через що потерпають інститути спільного інвестування. Як зазначили учасники зібрання, на практиці squeeze-out (сквіз-аут) в Україні визначив підходи до

врегулювання ринку цінних паперів. Вони підкреслили, що європейська директива, яка передбачає наявність цих процедур, стосується виключно публічних цінних паперів, яких в Україні сьогодні практично не існує. Усі вищезазначені дії сприяли активізації біржових торгів напередодні squeeze-out (сквіз-ауту) [99].

Слід зазначити, що адаптаційний період для того й існує, щоб передбачені законодавчим актом правила поведінки пройшли апробацію в практиці. Згаданий закон кардинально змінив механізм визначення ціни придбання акцій у міноритарних акціонерів. Слушною є пропозиція про те, що спочатку слід створити в Україні публічний ринок цінних паперів, а потім запроваджувати відповідні новітні механізми акціонерних відносин. Таким чином було б вирішено проблему справедливої ціни викупу акцій та захисту акціонерів від будь-яких посягань.

Виходячи із вищезазначеного, потрібно удосконалювати систему та зміст нормативно-правових актів у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств в Україні з метою удосконалення їх діяльності та ефективного подальшого розвитку.

Наявні проблеми реалізації адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств в Україні потребують конкретних кроків задля їх вирішення, серед них:

- 1) модернізація системи та змісту законодавства у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерів та акціонерних товариств;
- 2) удосконалення функції контролю над існуючими акціонерними товариствами із застосуванням антимонопольної політики, яка сприятиме запобіганню появі монополістів на ринку та створенню умов для конкуренції;
- 3) стимулювання залучення капіталу в акції акціонерних товариств, підтримка та збільшення інвестиційної привабливості акціонерних товариств України, поширення інформації про переваги вкладення капіталу іноземними інвесторами саме в українські акціонерні товариства, капітал яких

є гнучким, високоліквідним, якісним, таким, який можна якнайшвидше перевести в грошовий еквівалент;

4) удосконалення дивідендної політики, гарантування виплати дивідендів акціонерам акціонерних товариств;

5) прогнозування ризиків, серед яких: ризики, пов'язані з відповідною галуззю та географічним розташуванням; залежність від певних видів сировини; ризики фінансового ринку, зокрема процентні ставки та курс обміну валют; ризик, пов'язаний з відповідальністю за екологічний стан навколишнього середовища;

6) удосконалення механізму управління акціонерними товариствами, реальне залучення акціонерів до управління та прийняття зважених управлінських рішень;

7) удосконалення правового регулювання фондового ринку України.

Впровадження перелічених вище заходів буде сприяти зростанню кількості акціонерних товариств в Україні та підвищенню ефективності діяльності існуючих акціонерних товариств, адже акціонерні товариства, маючи широкий потенціал розвитку і ряд переваг порівняно з іншими організаційно-правовими формами господарювання, є ефективним засобом централізації капіталу.

3.2. Порівняльно-правовий аналіз захисту прав акціонерних товариств в Україні та в зарубіжних країнах

В умовах розвитку громадянського суспільства необхідним є захист прав не тільки фізичних, але й юридичних осіб. Визнаний в Україні пріоритет прав людини та громадянина передбачає обов'язок держави захищати їх.

Особливого значення набуває дослідження захисту прав акціонерних товариств. Загальні правові підстави такого захисту визначені ч. 1 ст. 91 Цивільного кодексу України, відповідно до якої юридична особа має цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, окрім тих, які за своєю природою

можуть належати лише людині. Ця норма кореспондує положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [293, 132].

Підвищення інтересу до зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання захисту прав акціонерних товариств зумовлене тим, що певні позитивні запозичення можуть сприяти реалізації Україною поставлених перед нею завдань реформування та вдосконалення законодавства щодо захисту прав акціонерних товариств.

Із цього приводу І. Л. Бородін зазначає, що Україна, чітко виконує зобов'язання з міжнародних договорів, зокрема тих, що безпосередньо стосуються прав і свобод людини та громадянина. У державі триває процес удосконалення чинного законодавства, узгодження його з міжнародними стандартами, завдяки чому формується належна система права демократичного суспільства [32]

Можемо погодитися з О. В. Бігняком, який у своєму дисертаційному дослідженні зазначав, що враховуючи, що захист корпоративних прав має матеріальний, процесуальний, процедурний характер, на сьогодні й досі відсутні уніфіковані моделі захисту корпоративних прав альтернативних форм, тому варто прийняти Закон України «Про захист корпоративних прав» [25, с. 235–239]. Дійсно, прийняття такого закону надасть можливість визначити єдину термінологію, систематизувати всі питання форм захисту та закріпити можливі альтернативні форми захисту корпоративних прав з визначенням особливостей способів захисту корпоративних прав та регламентуванням процедурного змісту альтернативних форм можливих засобів захисту, враховуючи весь спектр конфліктів. Доцільним є створення єдиного інформаційного банку даних, який міститиме системну інформацію не лише про реєстр корпоративних прав держави, а й про всіх власників корпоративних прав та повний моніторинг відповідних дій по відношенню до зареєстрованих корпоративних прав в Україні.

Проаналізуємо досвід врегулювання захисту акціонерних прав в таких країнах, як: Австралія, Німеччина, Польща, Об'єднані Арабські Емірати, Казахстан, Франція, Швеція.

Ефективним, позитивним у протидії посяганням на майно та органи управління акціонерного товариства є досвід Австралії.

Так, у країні питання поглинання розглядає експертна група, яка має назву The Takeovers Panel. Вона контролює та наглядає за сферою, де відбувається злиття та поглинання підприємств, врегульовуючи будь-які суперечки між учасниками, які можуть виникнути в процесі проведення відповідних процедур. Якщо виникає спір, він має бути розглянутий лише протягом одного місяця. Законодавчою основою The Takeovers Panel виступають: Акт про корпорації (Corporation Act), Акт (закон) Австралії про комісію з цінних паперів та інвестицій (Australian Securities and Investments Commission Act) [316].

Основними завданнями Експертної групи є:

- аналіз положень угод про реструктуризацію;
- видача дозволів на реорганізацію підприємства;
- видача розпоряджень з метою захисту прав осіб при злитті чи поглинанні, де кінцевою метою є захист прав,
- видання нормативних документів та публікація їх на офіційному веб-сайті,
- контроль за виконанням законодавства.

Окрім того, в Австралії існує спеціальна система принципів «Eggleston principles», названа на честь Річарда Іглстона – керівника парламентського комітету, який імплементував ці ідеї до норм законодавства Австралії ще в 1969 р.

«Eggleston principles» сформовані як система вимог щодо захисту інтересів міноритарних акціонерів і підприємства при здійсненні злиттів чи поглинань.

Слід зазначити, що в Україні вже діє Міжвідомча комісія з питань захисту прав інвесторів, протидії незаконному поглинанню та захопленню підприємств, яка є дорадчим органом, при цьому не маючи широкої компетенції щодо протидії посяганням на майно та на органи управління акціонерного товариства. У кожному акціонерному товаристві створена наглядова рада, яка виконує функцію захисту прав акціонерів товариства, в межах компетенції здійснює контроль за діяльністю виконавчого органу акціонерного товариства.

Запозичуючи досвід законодавства Австралії, Україні варто посилити правовий статус Комісії шляхом розширення її функцій. Наразі Комісія є лише дорадчим органом, який постійно діє при Кабінеті Міністрів України. Вона одержує інформацію від органів державної влади, вносить на розгляд Кабінету Міністрів України пропозиції з питань, що належать до її компетенції. Тож, необхідно наділити Комісію повноваженнями у сфері правотворчості, контролю та правозастосування. Зокрема це стосується контролю за прийняттям та виконанням рішень загальних зборів з метою не допущення їх протиріччя правам та інтересам акціонерів. Слід також розширити обсяг повноважень наглядових рад акціонерних товариств щодо такого контролю.

У Польщі основним законодавчим актом у сфері діяльності акціонерних товариств є Кодекс торговельних товариств, який передбачає механізми захисту прав меншості та надає дозвіл окремому учаснику або певній групі учасників «заблокувати» дії, тобто вплинути на розвиток та функціонування товариства [328].

До «прав меншості» (учасника/учасників, які представляють не менше ніж одну десяту статутного капіталу), належать:

- 1) право скликати збори учасників та включення відповідних питань до порядку денного найближчих зборів учасників; якщо така можливість відсутня, на вимогу меншості скликання зборів можливе через суд;
- 2) право через реєстраційний суб'єкт призначати суд щодо експертизи фінансових звітів бухгалтерії чи діяльності товариства;

3) право через суд виключити учасника з товариства на вимогу усіх інших учасників, якщо частки учасників, становитимуть більше половини статутного капіталу (договір товариства може передбачати, що таке право належатиме меншій кількості учасників, які представляють більше половини статутного капіталу).

Законодавці Польщі тривалий час працювали над такими проблемами, як:

- порядок визнання правочину, вчиненого посадовою особою;
- право на відшкодування товариством позивачу витрат, які виникли у зв'язку із судовим розглядом справи;
- умови переходу квазіпублічних акціонерних товариств у приватну форму;
- запровадження «незалежних директорів», тобто такого інституту, де враховуватимуться інтереси міноритарних акціонерів у публічних акціонерних товариствах;
- детальне врегулювання на законодавчому рівні угод, відповідно до яких будуть враховані інтереси всіх акціонерів.

Таким чином, особливостями законодавства Польщі у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств є:

- а) окреслений баланс інтересів як мажоритарних так і міноритарних акціонерів;
- б) чітко визначені правові повноваження виконавчих органів товариства, які є запорукою виникнення протиправного використання виконавчими органами активів корпорації для отримання особистої вигоди;
- в) захист інтересів обумовлюється прозорою діяльністю як правління, так і наглядової ради,
- г) можливість подавати до суду вимогу захисту інтересів суб'єктів корпоративних відносин.

Щодо законодавства Німеччини, то згідно з §372b (German Stock Corporation Act (Aktengesetz) «Закону про акціонерні товариства» ціна акцій

визначається відповідно до ціни відповідної акції товариства на той час, коли будуть проведені загальні збори акціонерів [323]. Так, середня ціна акції протягом трьох останніх місяців є мінімальною ціною та не потребує узгодження виконавчими органами товариства.

В Україні 23 березня 2017 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах» [209]. Таким чином було внесено зміни до Закону України «Про акціонерні товариства» стосовно правил придбання акцій приватного акціонерного товариства за наслідками придбання контрольного пакета акцій. Було зосереджено увагу також на придбанні акцій публічного акціонерного товариства, наслідках придбання акцій контрольного пакета або значного контрольного пакета акцій, а також правилах обов'язкового продажу простих акцій акціонерами на вимогу особи, яка є власником домінуючого контрольного пакета акцій [202].

Дієвим адміністративно-правовим механізмом захисту прав акціонерних товариств повинен стати єдиний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, що створить прозорі умови для підписання угод зацікавленими особами.

Перелік випадків оскарження дій виконавчих органів безпосередньо акціонерами обумовлюється правом акціонерів подавати до суду на посадових осіб та директорів за неправомірні дії та за проведення операцій у своїх інтересах.

Акціонер не є власником майна товариства, однак він має законний інтерес щодо його захисту, збереження та примноження, оскільки саме від успішної діяльності товариства залежатиме вартість акцій, що перебувають у його володінні.

Зазначимо, що правова та фінансова безпека акціонерного товариства є однією із необхідних умов стабільної та ефективної фінансово-господарської діяльності товариства, спрямованої на досягнення суб'єктом господарювання певних стратегічних цілей. Наявність у акціонерного товариства можливостей

протистояти злочинним діям та мінімізувати негативний вплив певних факторів має враховуватись при формуванні законодавства у сфері фінансової безпеки [18, с. 98–101].

На жаль, існують певні загрози фінансовій безпеці суб'єктів господарювання, тому важливо визначити причини та умови її виникнення.

Важливо пам'ятати, що ефективність кожної моделі правової оцінки залежить від достовірності інформації, на основі якої побудована така модель. Окремі види інформації є важливими залежно від фази розвитку акціонерних товариств, галузі економіки, до якої вони належать та загальних перспектив їх розвитку.

Так, Об'єднані Арабські Емірати – це економічно розвинутий регіон, який має вільний доступ до ринків нафти на Близькому Сході. У Дубаї, наприклад, є певні території, особливо привабливі для іноземних інвесторів через вигідні умови оподаткування. Уряд країни проводить курс диверсифікації економіки, забезпечуючи таким чином правовий захист в суспільстві.

У Законі про комерційні агентства Об'єднаних Арабських Еміратів (Федеральний закон № 18 1981) ідеться про контрольні функції зареєстрованих дистриб'юторів, комерційних агентів і торгових представників. Положення Закону про акціонерні товариства сприяють спрощенню процесу створення підприємств. Таким чином, Міністерство економіки не має вирішальної ролі у видачі ліцензії [199].

На даний час керівництво Об'єднаних Арабських Еміратів розглядає низку законопроектів, здатних вирішити питання щодо залучення іноземних інвестицій. Зокрема, перевага надається законопроектам про неплатоспроможність та арбітраж, проекту закону про іноземні інвестиції. Винесено на розгляд питання щодо зняття умови про обов'язкове володіння 51% капіталу компанії громадянином Об'єднаних Арабських Еміратів, а також лібералізації у сфері організації банківського і страхового секторів [199].

Країна перейняла британську модель акцизного законодавства і таким чином стала відкритою для закордонних інвестицій, сприяє інвестиціям у розвиток інфраструктури, надає швидке кредитування, запроваджує гнучку політику у сфері працевлаштування. Знижено залежність країни від доходів від продажу вуглеводнів, завдяки ринковій лібералізації (зокрема, після прийняття у 2012 р. законодавства про конкуренцію), налагоджено розвиток конкуренції всередині країни та між різними секторами економіки [199].

Головна перевага залучення іноземних інвестицій в ОАЕ – це відсутність прямого оподаткування бізнесу (за винятком банків, нафтових компаній та телекомунікаційних операторів) і доходів, валютного контролю та будь-яких обмежень на репатріацію капіталу, наявність сильного і прибуткового банківського сектору, великої частки іноземної робочої сили. Фактором стримання є невеликий обсяг внутрішнього ринку. Так, у рейтингу Doing Business 2017 країна посіла 26 місце [199].

24 жовтня 2016 року Президентським указом (який набув чинності на початку 2017 року) в ОАЕ вперше було запроваджено законодавчі норми щодо банкрутства. Під дію законодавства підпали всі підприємства країни всіх форм власності, окрім зареєстрованих на територіях вільних фінансових зон Дубаї та Абу Дабі.

В Об'єднаних Арабських Еміратах ведеться контроль за обліком інформації щодо діяльності підприємств, за її надійністю і значущістю. Якість управління високо оцінюються як аналітиками, так і менеджерами фондів. Оскільки від дій керівництва залежить ефективність роботи підприємства, ці дії також відзначаються та оцінюються.

Так, 1 липня 2015 року в Об'єднаних Арабських Еміратах набув чинності Закон № 2 від 2015 р. «Про господарські товариства».

До декларованих цілей закону відносяться, зокрема, підвищення рівня корпоративного управління, захисту акціонерів, соціальної відповідальності компаній.

Основні положення закону:

- концепція холдингових компаній: закон дозволяє створювати акціонерні товариства у вигляді холдингових компаній для ведення діяльності через дочірні компанії;
- застава акцій: надається право закладати свої частки/акції, але тільки відповідно до положень установчого договору або нотаріально засвідченого статуту;
- експертна оцінка вартості акцій в натуральному (безготівковому) вираженні: оцінка акцій може бути здійснена у негрошовій формі за згодою усіх акціонерів і за умови схвалення Міністерством економіки або фінансовим консультантом, затвердженим Міністерством економіки;
- аудиторська перевірка кожні 3 роки: так, відповідно до закону, всі публічні акціонерні товариства повинні мати одного або кількох аудиторів, призначених радою директорів і затверджених загальними зборами акціонерів. При цьому аудиторів можна перепризначувати щороку за умови, що такий термін не перевищує загалом трьох років;
- обмеження іноземного володіння: визнаються недійсними будь-які операції з передачі акцій, якщо в результаті такої операції частка внутрішньо-національного володіння зменшується більш ніж на 51%;
- можливість бути єдиним акціонером: закон допускає існування компаній з єдиним учасником;
- підвищення вимог до бухгалтерської звітності: ведення бухгалтерського обліку протягом мінімального періоду у 5 років. При підготовці звітів мають застосовуватись міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, з метою надання точних даних про прибутки і збитки;
- зміни, що стосуються статутного капіталу;
- зміни правового статусу інвестиційних фондів: відповідно до закону інвестиційні фонди мають власну правоздатність, організаційно-правову форму і фінансовий стан;

– посилення відповідальності за правопорушення: збільшено розміри існуючих штрафів і підвищено рівень особистої відповідальності директорів.

Ще однією країною, що застосовує інновації в адміністративно-правовому захисті прав акціонерних товариств, є Казахстан. Так, наприклад, в рамках системи фінансового стимулювання існує політика нагородження працівників за інноваційні ідеї, зразкове виконання важливих завдань, безперервну та бездоганну роботу та інші заслуги [327].

В умовах дефіциту бюджетних коштів та реформування системи державного управління, особливої актуальності набуває вивчення національних проектів, створених з урахуванням зарубіжного досвіду. Так, в Україні з'явився онлайн каталог українських інвесторів в «стартапи». Асоціація UVCA (Українська асоціація венчурного та приватного капіталу) збирає дані про найактивніших інвесторів України в єдиний онлайн каталог – Investors Book, завдяки чому з'явилась інформація про венчурні фонди, акселератори й інкубатори, фонди прямих інвестицій та інших учасників інвестиційного ринку. У каталозі представлено назви фондів, їхні контактні дані; у ньому також можна знайти інформацію про портфельні компанії, критерії для відбору «стартапів», інвестиційну стратегію загалом, середній обсяг інвестицій тощо [178].

Захист фінансової безпеки акціонерних товариств повинен включати систему правових методів та інструментів захисту фінансових ресурсів акціонерного товариства, що дозволить виявити та знівелювати негативні впливи всіх зовнішніх та внутрішніх чинників, які впливають на діяльність такого суб'єкта. Головною метою такого захисту має стати підвищення рівня добробуту, захист та утримання балансу фінансових інтересів засновників.

Стратегія адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств вибудовується з урахуванням змін зовнішнього середовища, котрі можуть сприяти досягненню поставлених цілей та забезпечити завчасну й адекватну реакцію з використанням усіх наявних ресурсів. Вона має

передбачати цілеспрямовані дії та правові заходи, до яких вдаються в разі непередбачуваного розвитку подій в акціонерному товаристві. Новітні форми адміністративно-правових відносин, що виникають між їхніми суб'єктами й об'єктами, повинні бути оцінені на предмет безпеки.

Своєчасне виявлення та усунення загроз у сфері публічних фінансів, запобігання їх виникненню в майбутньому сприятиме уникненню загроз фінансовій безпеці акціонерних товариств. Саме з цією метою в Україні було зареєстровано законопроект «Про Національне бюро фінансової безпеки України». Його завданням стало створення єдиного правоохоронного органу, до підслідності якого належатимуть злочини у сфері публічних фінансів та який проводитиме свою діяльність на концептуально новій основі – моделі ILP (Intelligence Led Policing) – організації правоохоронної діяльності, керованої аналітикою [221].

Україна, підписавши Угоду про асоціацію з Євросоюзом, взяла на себе зобов'язання привести у відповідність до стандартів ЄС своє законодавство, а також вжити заходів для поліпшення інвестиційного клімату [284].

Проаналізувавши проблемні аспекти адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств з урахуванням досвіду країни ЄС, ми виявили ряд загроз для діяльності акціонерних товариств:

- несприятливі макроекономічні умови;
- урядові кризи;
- нестабільність нормативно-правової бази;
- нестабільність податкової, кредитної і страхової політики;
- рівень інфляції, помилковий прогноз інфляції;
- нестабільність валютної політики держави;
- брак коштів для інвестування в певних регіонах;
- низький рівень інвестиційної активності;
- несприятливі умови кредитування підприємств, зміна процентних ставок за кредитами;
- недобросовісна конкуренція на ринку;

– поширення кримінальних і фінансових злочинів у фінансово-кредитній сфері.

Слід зазначити, що наявність загроз не завжди можна інтерпретувати як негативний момент у захисті прав акціонерних товариств. Навпаки, наявність певних загроз може стати стимулом для підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності, що водночас забезпечить зростання рівня фінансової безпеки корпоративних структур. Ефективному забезпеченню безпеки акціонерних товариств сприятимуть різні чинники, які зумовлять максимізацію (мінімізацію) ринкової вартості акціонерних товариств як кінцевої мети забезпечення фінансово-правової безпеки.

В основі ефективної системи адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств має бути комплексний моніторинг – багаторівнева і повномасштабна система відстеження динаміки всіх основних економіко-правових процесів у країні. Складність полягає в розробці точних критеріїв такого моніторингу і рівнів безпеки.

Головними завданнями державних органів влади щодо адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств є:

- створення таких категорій захисту, які б унеможливлювали використання ресурсів або принаймні мінімізували ризики від неконтрольованого та/або недобросовісного їх використання;
- подолання цифрової неграмотності;
- визначення основних засад відповідальності за недобросовісне та/або неконтрольоване чи ризиковане використання відповідних правових механізмів та ресурсів.

Реалізація правової стратегії захисту прав акціонерних товариств неможлива без застосування відповідної тактики та оперативних дій, і навпаки, без заздалегідь обраної стратегії тактика й оперативні дії не можуть забезпечити стабільне функціонування акціонерних товариств в майбутньому. Наявність тактики, оперативних дій та стратегії дозволяють виділити *тактичне, оперативне та стратегічне* управління діяльністю та захистом прав

акціонерних товариств. Застосування планової стратегії сприятиме виходу на новий рівень розвитку прав акціонерних товариств, що, безумовно, вплине і на фінансово-правовий клімат в Україні.

Торговий кодекс Франції в 1807 році вперше закріпив поняття «акціонерне товариство». Це була самостійна юридична особа, яка мала власне майно, що не мало відношення до майна його учасників та визнавалось відокремленим. Із цього положення витікало визнання обмеженої відповідальності її учасників перед боргами, які виникали у створеної ними компанії. Швидке передавання паїв корпорації від одних осіб до інших відбувалось за допомогою акцій [35].

Оскільки організація акціонерних товариств фактично не пов'язана із залученням власних коштів акціонерів, виникла необхідність створення системи управління такими товариствами. Специфіка органів управління полягала в тому, що вони не завжди формувалися зі складу акціонерів – ними також могли бути й треті особи. Цей принцип у корпоративному праві Європи відомий як «Drittorganschaft» – принцип самостійності органів.

Так, акціонерні товариства (фр. *societe par actions*), відповідно до законодавства Франції, є товариствами, у яких статутний капітал розподілений на акції, створюється не менше ніж сімома учасниками, які несуть відповідальність за збитки лише в межах своїх внесків. Якщо особи позбавлені права бути адміністраторами або керуючими товариством, або є такими, кому законом або судом заборонено здійснювати ці функції, вони не можуть бути засновниками акціонерного товариства.

Положення про акціонерні товариства містяться також в чинному Комерційному кодексі Франції, у ряді інших законодавчих та підзаконних актів. Протягом 2009–2012 р.р. у Франції були прийняті основні нормативні акти, що дозволяють визначити існуючі тенденції у правовому регулюванні діяльності акціонерних товариств. Одним із них є Декрет від 23 грудня 2010 р. «Про права акціонерів в товариствах з котируючими акціями». Так, у французькому законодавстві розрізняють акціонерні товариства, які

звертаються і не звертаються до публічної підписки на випущені ними акції [319].

Правову модель акціонерних товариств в Україні варто розглядати як «логіко-розумову» форму, не лише забезпечену внутрішнім змістом, але й наповнену системно-структурними елементами. Її головною метою є впорядкування, структурування, організація зовнішнього та внутрішнього прояву акціонерних товариств як учасників господарських відносин. Наразі існує необхідність створення стійкого адміністративно-правового підґрунтя для пошуку нових форм організації господарських відносин, учасниками яких є акціонерні товариства, через визначення їх оптимальної правової моделі в умовах євроінтеграції та глобалізації. При цьому правовий статус акціонерних товариств зовні залишається тим самим: за назвою, основними ознаками правового статусу, наявністю таких елементів, як правосуб'єктність, права, обов'язки, законні інтереси тощо.

Аналіз законодавства України та Франції показав, що у законодавстві зазначених держав міститься однаковий підхід до регулювання діяльності акціонерних товариств, акціонерні товариства поділяються на публічні та приватні, хоч і мають певні особливості правового статусу. Розширенню і диверсифікації діяльності акціонерних товариств сприятиме розроблення і освоєння нових, найбільш привабливих напрямків розвитку їх діяльності, які залежать від їхньої правової моделі, що закріплено в актах відповідного законодавства.

Наприклад, у Швеції прийнято важливий Закон «Про компанії», який визначає, що у складі органу управління компанією має бути сім осіб, а до ради компанії мають входити сорок державних службовців урядового офісу, призначених за політичними та неполітичними критеріями. У Законі також визначена компетенція виконавчого директора, яка має обмежуватися різними питаннями поточного управління підприємством відповідно до напрямів та інструкцій, сформованих радою компанії [333].

Щодо повноважень уряду в управлінні компаніями, Конституція Швеції визначає вирішальну роль Риксдагу – вищого законодавчого органу Швеції. Риксдаг розглядає питання адміністрування власності та розпорядження нею, а уряд використовує фінансові й інші активи. Риксдаг видає уряду мандат на адміністрування державної власності, тож є необхідною консультація з Риксдагом під час вирішення важливих питань власності (наприклад, щодо зміни власника, внесення капіталів, продажу та придбання акцій тощо) [331].

Адміністрування державної власності проводиться галузевими міністерствами, які несуть відповідальність за моніторинг, оцінку результатів діяльності державних компаній Швеції. Задовольняючи певний публічний інтерес, підприємства за результатами проведеного зовнішнього оцінювання з'ясовують, чи виконуються покладені функції та завдання належним чином і як зміни на ринку можуть вплинути на задоволення суспільних потреб.

Суттєвим питанням у зв'язку із захистом прав акціонерних товариств є питання про те, що саме слід визнавати власністю.

На практиці в судах України вже мали місце випадки, коли акціонери зверталися до суду за захистом інтересів самого товариства щодо протиправної поведінки третіх осіб без належно оформлених повноважень. Європейський Суд з прав людини, в контексті Конвенції з прав людини, визначає власністю рухоме і нерухоме майно; грошові кошти, в т.ч. заборгованість і кошти, стягнуті рішеннями судів; цінні папери, а також майнові права, що впливає з рішень у справах «East/West Alliance Limited проти України», «Совтрансавто-Холдинг проти України» та «Агротехсервіс проти України» [244], а також будь-яке «приватне право, що має майнову цінність, а отже, є майном у розумінні першої фрази статті, зокрема, гудвіл, який може мати економічну цінність для бізнесу особи, а отже бути інтегральною частиною її власності» [90].

Проте, на підставі ст. 41 Конвенції у випадках, коли Суд визнаватиме факти порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове

відшкодування, Європейський Суд з прав людини у разі необхідності надасть потерпілій стороні справедливе .

Виходячи з викладеного, можна дійти висновку, що позови до Європейського Суду з прав людини про порушення прав юридичних осіб є дієвим інструментом правового захисту у випадках, коли вичерпані можливості захисту прав в національних судах. Правові позиції Європейського Суду з прав людини є важливими для розвитку національного законодавства. Їх застосування сприятиме підвищенню ефективності захисту прав підприємницьких організацій, для яких порушення їхніх майнових прав призводить до найнесприятливіших наслідків аж до ліквідації, тому бізнес зазвичай зацікавлений в ефективному і оперативному захисті своїх прав національними судами.

Отже, досвід зарубіжних країн щодо адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств є доцільним і застосовним у вітчизняній правозастосовчій практиці.

Враховуючи досвід європейських країн, Україна вже зосередила увагу на таких питаннях: впровадження процедури сквіз-аут (squeeze-out); впровадження практики похідних позовів; впровадження посади «корпоративного секретаря» в акціонерних товариствах та визначення його статусу; перехід до одного колегіального органу – ради директорів; запровадження очно-заочної форми проведення загальних зборів; удосконалення правової природи акціонерної угоди; відповідальності посадових осіб господарських товариств у випадку завдання шкоди товариству тими чи тими неправомірними діями [238].

На жаль, законодавством не передбачено повного комплексу ефективних заходів протидії протиправним діям щодо акціонерних товариств. Так, як вже зазначалося в роботі, у зв'язку з використанням методів маніпулятивної реструктуризації виникла послуга «дружній кредитор», який порушує справу про банкрутство, допомагає конвертувати борг і надмірні штрафні санкції в готівку або перевести на рахунок за межами країни або в майно. Фіктивне

банкрутство повинне переслідуватися державою як карне діяння, а особи, які нанесли збиток, повинні залучатися до майнової відповідальності із відшкодуванням збитків і конфіскованого майна.

Також важливою проблемою державного регулювання акціонерних товариств є «чистота» залученого в акціонерне товариство капіталу. Чинне законодавство в Україні це питання обходить стороною, однак проблема існує. У Великобританії і ЄС діє норма, відповідно до якої при покупці пакета акцій вимагається надання підтвердження легальності доходів і одержання дозволу на викуп від антимонопольного регулятора [53, с. 10-13].

З урахуванням європейського досвіду нова редакція Закону України «Про акціонерні товариства» [222] запроваджує механізм відшкодування посадовими особами збитків, встановлює обмеження щодо зайняття посад в акціонерному товаристві та можливості дострокового припинення повноважень посадових осіб акціонерного товариства у разі завдання такими особами збитків акціонерному товариству. Таким чином, відшкодування будь-яких завданих посадовою особою збитків має виконуватися за рішенням суду про визнання відповідного правочину недійсним та визнання такої посадової особи винною. Посадова особа має додатково повернути товариству кошти, які відповідають прибутку, отриманому такою посадовою особою прямо або опосередковано за таким правочином до того, як суд визнав правочин недійсним. Зазначені положення відповідають європейським стандартам та практиці, що, безумовно, сприятиме підвищенню ефективності адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств, інвесторів, розширенню можливостей для залучення капіталу, а також врахування останніх досягнень у сфері цифрових технологій.

Україна прогресувала в рейтингу Doing Business, зробивши суттєвий крок уперед завдяки законам у сфері правового регулювання діяльності акціонерних товариств, прийнятим за останні 5 років. У рейтингу «Захист прав міноритарних акціонерів» Україна зайняла 64 сходинку [10]. Максимального

результату можна буде досягнути в 2021 році – а саме увійти в ТОП-10 країн в компоненті рейтингу «Захист прав міноритарних акціонерів».

Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств потребує подальшого правового регулювання, вдосконалення нормативно-правових актів у цій сфері задля належного та ефективного захисту прав акціонерних товариств з урахуванням сучасного зарубіжного досвіду.

Висновки до розділу 3

Державне регулювання діяльності акціонерних товариств є важливим фактором їх ефективного розвитку та захисту прав акціонерних товариств.

В роботі виділено такі актуальні проблеми державного регулювання діяльності та захисту прав акціонерних товариств в Україні: відсутність норм щодо протидії прихованому сприянню монополізації ринку з боку державних органів і органів місцевого самоврядування; захист прав міноритарних акціонерів від потенційних порушень з боку мажоритарних акціонерів та органів управління акціонерного товариства; залучення інвестицій до статутних капіталів акціонерних товариств; дуалістичний правовий статус держави, яка одночасно є регулятором суспільних відносин у сфері діяльності акціонерних товариств та, у ряді випадків, акціонером відповідних акціонерних товариств, тобто власником акцій, який приймає безпосередню участь в управлінні акціонерним товариством; забезпечення «чистоти» залученого до акціонерного товариства капіталу; запобігання фіктивним банкрутствам акціонерних товариств; досягнення справедливого поділу майна між міноритарними та мажоритарними акціонерами у випадку ліквідації акціонерного товариства; досягнення справедливого розподілу між акціонерними товариствами субсидій від держави, у випадках, передбачених законодавством; уникнення мінімізації платежів до державного бюджету за рахунок маніпулювання цінами на міжнародних ринках; уникнення незаконного втручання держави в діяльність акціонерних товариств; норма,

відповідно до якої загальні збори акціонерного товариства мають кворум за умови реєстрації для участі в них акціонерів, котрі разом володіють не менше ніж 60% голосуючих акцій, створює умови для свідомого зриву зборів акціонерів недобросовісними суб'єктами; недосконалість механізму реалізації права акціонерів на отримання дивідендів; високий рівень корупції; складність управління акціонерними товариствами з великою кількістю міноритарних акціонерів, складність механізмів зміни типу акціонерного товариства з публічного на приватне або перетворення акціонерних товариств в товариства з обмеженою відповідальністю;

Наявні проблеми реалізації адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств в Україні потребують конкретних кроків задля їх вирішення, серед них:

1) модернізація системи та змісту законодавства у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерів та акціонерних товариств;

2) удосконалення функції контролю над існуючими акціонерними товариствами із застосуванням антимонопольної політики, яка сприятиме запобіганню появі монополістів на ринку та створенню умов для конкуренції;

3) стимулювання залучення капіталу в акції акціонерних товариств, підтримка та збільшення інвестиційної привабливості акціонерних товариств України, поширення інформації про переваги вкладення капіталу іноземними інвесторами саме в українські акціонерні товариства, капітал яких є гнучким, високоліквідним, якісним, таким, який можна якнайшвидше перевести в грошовий еквівалент;

4) удосконалення дивідендної політики, гарантування виплати дивідендів акціонерам акціонерних товариств;

5) прогнозування ризиків, серед яких: ризики, пов'язані з відповідною галуззю та географічним розташуванням; залежність від певних видів сировини; ризики фінансового ринку, зокрема процентні ставки та курс обміну валют; ризик, пов'язаний з відповідальністю за екологічний стан навколишнього середовища.

6) удосконалення механізму управління акціонерними товариствами, реальне залучення акціонерів до управління та прийняття зважених управлінських рішень;

7) удосконалення правового регулювання фондового ринку України.

Підвищення інтересу до зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання захисту прав акціонерних товариств зумовлене тим, що певні позитивні запозичення можуть сприяти реалізації Україною поставлених перед нею завдань реформування та вдосконалення законодавства щодо захисту прав акціонерних товариств. В роботі проаналізовано досвід врегулювання захисту акціонерних прав в таких країнах, як Австралія, Німеччина, Польща, Об'єднані Арабські Емірати, Казахстан, Франція, Швеція. Досвід зарубіжних країн щодо адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств є доцільним і застосовним у вітчизняній правозастосовчій практиці.

ВИСНОВКИ

У результаті даного дисертаційного дослідження здійснені теоретичні узагальнення і запропоновані шляхи вирішення актуальних наукових та практичних проблем адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств. На основі дослідження сформовано такі основні висновки та пропозиції:

1. Права акціонерних товариств як предмет правового регулювання – це міра юридично можливих дій акціонерних товариств, що визначається законодавством та сукупністю взаємопов'язаних та взаємообумовлених господарських правовідносин акціонерних товариств із їх учасниками (акціонерами) та третіми юридичними і фізичними особами, державою та територіальними громадами, захист яких гарантується державою шляхом встановлення юридичної відповідальності за їх порушення.

2. В даній дисертаційній роботі виділено вісім історичних періодів розвитку законодавства України про акціонерні товариства, які формувалися під впливом таких чинників, як поява законів про господарські товариства та акціонерні товариства, корпоратизація державних підприємств, приватизація державної власності, подальший розвиток законодавства про акціонерні товариства, створення нових форм акціонерних товариств та реорганізація існуючих акціонерних товариств, укладення та виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, лібералізація валютного регулювання.

3. Охарактеризовано систему сучасного законодавства України у сфері захисту прав акціонерних товариств, яка складається з Конституції України, Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, законів України у сфері діяльності та захисту прав акціонерних товариств, указів та розпоряджень Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, нормативно-правових актів

національних регуляторів та центральних органів виконавчої влади. Зроблено висновок про те, що законодавство України у сфері правового регулювання діяльності акціонерних товариств має міжгалузевий, комплексний характер як у відношенні системи права, так і у відношенні системи законодавства.

Окрему роль у захисті прав акціонерних товариств відіграють відповідні постанови Пленуму Верховного Суду України (Верховного Суду) та постанови Пленуму Вищого Господарського Суду України, оскільки в них даються керівні роз'яснення судам з питань застосування чинного законодавства у сфері захисту прав акціонерних товариств.

4. Під адміністративно-правовим захистом прав акціонерних товариств слід розуміти організаційно-правову діяльність органів державної влади та уповноважених недержавних суб'єктів регулювання акціонерних відносин, яка здійснюється на основі адміністративно-правових норм, закріплена системою правових гарантій, сутністю якої є забезпечення та захист прав акціонерних товариств від протиправних діянь фізичних та юридичних осіб, держави, з притягненням винних суб'єктів до юридичної відповідальності.

Зміст адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств проявляється в наступному: захист відбувається органами публічної влади та/або уповноваженими недержавними суб'єктами регулювання акціонерних відносин на основі адміністративно-правових норм із можливістю застосування адміністративного примусу; мета такого захисту – всебічно захистити права акціонерних товариств, які потребують такого захисту; характер діяльності органів влади, які здійснюють вказаний захист – імперативно-владний; реалізується органами державної влади через управлінську діяльність та заходи адміністративного впливу, визначені на законодавчому рівні.

Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств здійснюється шляхом: припинення діянь, які порушують права акціонерних товариств; усунення будь-яких перешкод, що виникають при здійсненні прав акціонерних товариств; визнання в повному обсязі або частково недійсними

тих нормативних актів, що порушують права акціонерних товариств; відновлення становища, яке існувало до порушення прав акціонерних товариств; відшкодування шкоди та застосування до винних осіб юридичної відповідальності.

Суб'єктами адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств виступають уповноважені органи державної влади (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку України, Національний банк України, Антимонопольний комітет України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Фонд державного майна України, Державна податкова служба України, Міжвідомча комісія з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, утворена при Кабінеті Міністрів України, Бюро протидії економічним злочинам, органи прокуратури, судові органи та інші органи державної влади в межах їх компетенції), а також громадські організації та саморегулівні організації, які об'єднують професійних учасників та операторів фондового ринку, які самостійно здійснюють функції контролю.

Форми захисту прав акціонерних товариств є зовнішнім вираженням дій органів публічного управління та відповідних недержавних суб'єктів регулювання, передбаченим нормативно-правовими актами, що регламентують діяльність акціонерних товариств та застосовуються в межах компетенції суб'єктів публічного управління та відповідних недержавних суб'єктів регулювання з урахуванням особливостей конкретного об'єкта управління; відповідають змісту та характеру управлінської діяльності; спрямовані на досягнення поставленої мети та управлінських завдань. Форми захисту прав акціонерних товариств за різними критеріями можна класифікувати на організаційні та правові, матеріальні та процесуальні, судові та позасудові.

5. Адміністративно-правовий механізм захисту прав акціонерних товариств являє собою сукупність правових засобів, способів та форм, за допомогою яких поведінка акціонерних товариств та інших суб'єктів

господарювання, їх контрагентів та державних органів приводиться у відповідність до вимог, дозволів, визначених нормативно-правовими актами, забезпечуючи захист законних прав акціонерних товариств. Основними елементами механізму адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств є: адміністративно-правові норми; суб'єкти захисту прав акціонерних товариств; регулятивні та охоронні механізми вирішення спорів; ідентифікаційні, організаційні, інформаційні елементи, які поєднуються для процедурно-правової регламентації захисту прав акціонерних товариств.

Зміст адміністративно-правових способів захисту прав акціонерних товариств має комплексний міжгалузевий характер, оскільки суспільні відносини у сфері захисту прав акціонерних товариств врегульовані не лише нормами адміністративного права, але і нормами інших галузей права – цивільного, господарського, трудового, кримінального тощо. Способи захисту прав акціонерних товариств поділяються на речово-правові, зобов'язально-правові, дисциплінарні, адміністративно-правові, кримінально-правові.

6. Юридична відповідальність за порушення прав акціонерних товариств залежно від галузей права та законодавства поділяється на цивільно-правову, господарсько-правову, дисциплінарну, адміністративну, кримінальну. За більш загальними критеріями юридичну відповідальність за порушення прав акціонерних товариств можна поділити на публічно-правову та приватно-правову. Зміст та види юридичної відповідальності за порушення прав акціонерних товариств визначаються комплексним міжгалузевим характером господарсько-правового механізму діяльності акціонерних товариств. Конкретні адміністративно-правові санкції за порушення прав акціонерних товариств визначаються нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення, Господарського кодексу України, законів України «Про акціонерні товариства», «Про господарські товариства», «Про депозитарну систему України», «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні».

7. В роботі виділено такі актуальні проблеми державного регулювання діяльності та захисту прав акціонерних товариств в Україні: відсутність норм щодо протидії прихованому сприянню монополізації ринку з боку державних органів і органів місцевого самоврядування; захист прав міноритарних акціонерів від потенційних порушень з боку мажоритарних акціонерів та органів управління акціонерного товариства; залучення інвестицій до статутних капіталів акціонерних товариств; дуалістичний правовий статус держави, яка одночасно є регулятором суспільних відносин у сфері діяльності акціонерних товариств та, у ряді випадків, акціонером відповідних акціонерних товариств, тобто власником акцій, який приймає безпосередню участь в управлінні акціонерним товариством; забезпечення «чистоти» залученого до акціонерного товариства капіталу; запобігання фіктивним банкрутствам акціонерних товариств; досягнення справедливого поділу майна між міноритарними та мажоритарними акціонерами у випадку ліквідації акціонерного товариства; досягнення справедливого розподілу між акціонерними товариствами субсидій від держави, у випадках, передбачених законодавством; уникнення мінімізації платежів до державного бюджету за рахунок маніпулювання цінами на міжнародних ринках; уникнення незаконного втручання держави в діяльність акціонерних товариств; норма, відповідно до якої загальні збори акціонерного товариства мають кворум за умови реєстрації для участі в них акціонерів, котрі разом володіють не менше ніж 60% голосуючих акцій, створює умови для свідомого зриву зборів акціонерів недобросовісними суб'єктами; недосконалість механізму реалізації права акціонерів на отримання дивідендів; високий рівень корупції; складність управління акціонерними товариствами з великою кількістю міноритарних акціонерів, складність механізмів зміни типу акціонерного товариства з публічного на приватне або перетворення акціонерних товариств в товариства з обмеженою відповідальністю.

Наявні проблеми реалізації адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств в Україні потребують конкретних кроків задля їх

вирішення, серед них: модернізація системи та змісту законодавства у сфері адміністративно-правового захисту прав акціонерів та акціонерних товариств; удосконалення функції контролю над існуючими акціонерними товариствами із застосуванням антимонопольної політики, яка сприятиме запобіганню появі монополістів на ринку та створенню умов для конкуренції; стимулювання залучення капіталу в акції акціонерних товариств, підтримка та збільшення інвестиційної привабливості акціонерних товариств України, поширення інформації про переваги вкладення капіталу іноземними інвесторами саме в українські акціонерні товариства, капітал яких є гнучким, високоліквідним, якісним, таким, який можна якнайшвидше перевести в грошовий еквівалент; удосконалення дивідендної політики, гарантування виплати дивідендів акціонерам акціонерних товариств; прогнозування ризиків, серед яких: ризики, пов'язані з відповідною галуззю та географічним розташуванням; залежність від певних видів сировини; ризики фінансового ринку, зокрема процентні ставки та курс обміну валют; ризик, пов'язаний з відповідальністю за екологічний стан навколишнього середовища; удосконалення механізму управління акціонерними товариствами, реальне залучення акціонерів до управління та прийняття зважених управлінських рішень; удосконалення правового регулювання фондового ринку України.

8. Підвищення інтересу до зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання захисту прав акціонерних товариств зумовлене тим, що певні позитивні запозичення можуть сприяти реалізації Україною поставлених перед нею завдань реформування та вдосконалення законодавства щодо захисту прав акціонерних товариств. В роботі проаналізовано досвід врегулювання захисту акціонерних прав в таких країнах, як Австралія, Німеччина, Польща, Об'єднані Арабські Емірати, Казахстан, Франція, Швеція. Досвід зарубіжних країн щодо адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств є доцільним і застосовним у вітчизняній правозастосовчій практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Нова доктрина українського адміністративного права: концептуальні позиції. Право України. 2006. № 5. С. 11–12.
2. Авер'янов В. Б. Права громадян у сфері виконавчої влади: адміністративно-правове забезпечення реалізації та захисту. НАН України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. К.: 2007. 586 с.
3. Авер'янов В. Б. Нагальні завдання формування української доктрини адміністративного права: євроінтеграційний аспект. Актуальні проблеми тлумачення і застосування юридичних норм: збірник ст. міжн. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті проф. П. О. Недбайла. К., 2008. С. 86–88.
4. Адміністративне право. Підручник за загальною редакцією Ю. П. Битяка. Харків: «Право». 2020. 392 с.
5. Адміністративне право України: підручник. Харків: «Право». 2001. 528 с.
6. Адміністративне право зарубіжних країн. Курс лекцій. О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, О. Є. Користін та ін.; за ред. О. В. Кузьменко; НАВС. К.: Юрінком Інтер, 2014. 525 с. URL: <https://pidruchniki.com/1502111958837/pravo/kanada> (дата звернення 29.06.2020).
7. Адміністративне право України. Одеса: Юридична література. 2003. 920 с.
8. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: у 2-х томах: Том 1. Загальна частина. ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Юридична думка. 2004. 584 с.
9. Акімова Н. С. Облікові аспекти змін статутного капіталу акціонерного товариства. Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. 2010. № 3(53). С. 18–20.
10. Акціонерні товариства будуть функціонувати по-новому: зареєстровано законопроект. URL: <https://news.dtki.ua/state/laws-and-regulations/59178> (дата звернення 30.07.2020).

11. Алексєєв С. В. Формування та розвиток корпоративних форм підприємництва в промисловості України у 1991-2004рр., історичний аспект. Наука. Релігія. Суспільство. № 3'2009. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32800/01Alekseev.pdf?sequence=3> (дата звернення 29.07.2020).
12. Алексєєв С. С. Общая теория права. М. : Юридическая литература. Т. 1. 1981. С. 280.
13. Андрущенко В., Волович В., Горлач М. та ін. Соціологія. 3-є вид. Київ; Харків, 1998. 621 с.
14. Байтин М. И. Сущность права (Современное нормативное правопонимание на грани двух веков). М.: ООО ИД «Право и государство», 2005. 544 с.
15. Бариська Я. О. Форма державного правління: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. Наук. Л., 2010. 20 с.
16. Бариська Я. О. Фактори, які впливають на форму державного правління Форум права. 2012. № 4. С. 61-65. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_4_11
17. Бахрах Д. Н. О предмете административного права России. Государство и право. 2003. № 10. С. 31-38.
18. Башнянин Г. І. Фінансова стійкість суб'єктів господарювання та шляхи її покращення. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Вип. 2. С. 98–101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evzdia_2016_2_18 (дата звернення 29.07.2020).
19. Безрукова О. А. Соціальна відповідальність в сучасному українському суспільстві: соціологічна концептуалізація та досвід емпіричного дослідження : дис. ... д-ра соціолог, наук: 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології». Ін-т соціології НАН України. Київ, 2015. 427 с.
20. Беляневич О. А. Про форми захисту прав суб'єктів господарювання Українське комерційне право. 2007. №8. С. 62–70.

21. Берlach Ю. А. Діяльність органів державної влади у сфері протидії рейдерству в Україні. Право і безпека. 2008. № 7/2. С. 167 – 172 .
22. Бершадський А. О., Юрчишена Л. В. Акціонерні товариства: тенденції, проблеми функціонування та дивідендна політика. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. № 3. ст. 95–102.
23. Белкін М. Л. Акціонери бажають знати. (Особливості переважного права акціонерів на придбання акцій). Юридичний журнал «Бізнес. Бухгалтерія. Право. Податки. Консультації». 2007. № 44 (771). С. 21.
24. Битяк Ю., Гращук В., Зуй В. Адміністративне право. Підручник. Харків: Право. 2010. 624 с.
25. Бігняк О. В. Матеріальні та процесуальні аспекти захисту охоронюваних законом інтересів учасників корпоративних відносин. Молодий вчений: науковий журнал. 2018. №5 (57). С. 235–239.
26. Бігняк О. В. Загальнотеоретичні підходи до поняття права на захист корпоративних прав. Часопис цивілістики: науково-практичний журнал. 2017. Вип. 28. С. 83–87.
27. Бігняк О. В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2018. 489 с.
28. Білик О. А. Система принципів правового регулювання часткового безробіття. Вісник Пенітенціарної асоціації України. 2017. № 1. С. 75–82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bpau_2017_1_12. (дата звернення 27.07.2020).
29. Білоус В. Т. Правове регулювання інвестиційної безпеки – складова фінансової безпеки держави. Наука і правоохоронна. 2017, № 1(35). С. 12–20.
30. Близнюк О. П. Конкурентні переваги та недоліки акціонерних товариств у системі організаційно-правових форм господарювання. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг : Харків, 2012. Вип. 2 (16). С. 197–205.
31. Блюмхардт О. Органи акціонерного товариства (порівняльно-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Київ: Б.в., 2002. 19 с.

32. Бородин І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 . Харків, 2004. 38 с.
33. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави : теоретико-правові засади : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Київський національний університет внутрішніх справ. К., 2008. 36 с
34. Братусь С. Н. Юридическая ответственность и законность (Очерк теории). Братусь С. Н.; Всесоюз. науч. исслед. совет. законодательства. М.: Юрид. лит., 1976. 213 с.
35. Брэбан Г. Французское административное право. под. ред. С. В. Боботова. М. : Прогресс, 1988. 488 с.
36. Брижко Є. М. Проблеми розвитку та функціонування акціонерних товариств після реформування. Молодий вчений. 2018. № 11(2). С. 788–790. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_11%282%29__64
37. Булгаков С. Н. От марксизма к идеализму. Статьи и рецензии. 1895–1903. М.: Астрель, 2006. 1008 с.
38. Бурачек І. В. Моделі корпоративного контролю в акціонерних товариствах. Вісник Житомирського державного технологічного університету. 2012. № 1. С. 42–45.
39. Бурило Ю. П. Організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері: дис... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2008. 215 с.
40. Бурдак В. Як захистити права акціонерів? Правовий тиждень. 2010. № 33 (211). С. 7–10.
41. Бутнев В. В. К понятию механизма защиты субъективных прав. Субъективное право: проблемы осуществления и защиты. Владивосток, 1989. 119 с.
42. Васильев А. М. Правовые категории. Методологические аспекты разработки системы категорий теории права. М.: юрид. лит., 1976. 264 с.
43. Васькова В. Механізм забезпечення права людини на безпеку. Право України. 2005. № 9. С. 33–36.

44. Ващенко С. Провадження по виконанню постанов про накладення адміністративних стягнень: навч. посібник. Запоріжжя. 2000. 72 с.
45. Великий тлумачний словник української мови. упоряд. Т. Ковальова. Харків: Фоліо, 2005. 767 с.
46. Венедіктова І. В. Категорія охоронюваного законом інтересу в цивільному праві України. URL: file:///C:/Users/Maksik/Downloads/prpr_2013_1_16.pdf (дата звернення 29.07.2020).
47. Виговський О. І. Новели акціонерного законодавства: науково-практичний коментар до Закону України «Про акціонерні товариства». К. : Юстініан, 2009. 880 с.
48. Виконавча влада і адміністративне право. За ред. В. Б. Авер'янова. К: ІнЮре, 2002. С. 17.
49. Витрук Н. В. Процессуальные формы реализации и охраны прав и обязанностей граждан. Юридическая процессуальная форма: теория и практика. М., 1976. 182 с.
50. Вінник О. М. Акціонерне право.: навч. Посібник. Київ: Атіка, 2000. 543 с.
51. Вінник О. М. Господарське право: Курс лекцій. К.: Атіка, 2004. 624 с.
52. Віхров О. П. Організаційно-господарські правовідносини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.04 191 Господарське право, господарсько-процесуальне право». Донецьк, 2009. 33 с.
53. Волкова Л. О. Вплив держави на управління державними акціонерними компаніями: Україна та іноземний досвід. Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 4–5 серпня 2017 р. Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2017. С. 10–14.
54. Гайдучкий П. І. Трансформація аграрного сектору економіки до ринкових умов господарювання (Доповідь на Вченій раді Інституту економіки

- та прогнозування НАН України, 1 жовтня 2015 р., представленої на здобуття Державної премії в галузі науки і техніки). Економіка АПК. 2015. № 11. С. 5–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_11_3 (дата звернення 29.07.2020).
55. Галаган И. А. Административная ответственность в СССР . Воронеж: ВГУ, 1970. 267 с.
56. Галуцько А. В. Соціальні Інтернет-мережі як об'єкт адміністративноправового регулювання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. 2013. Випуск 22. Частина I. Том 2. С. 146–149.
57. Галуцько В., Олефір В., Гридасов Ю. та ін. Адміністративне право України: у 2-х т. підручник. Херсон. ХМД. 2013. 396 с.
58. Галуцько В. В. Теорія держави та права: конспект лекцій. Херсон, 2008. С. 116–118.
59. Галуцько В., Курило В., Короєд С. Адміністративне право України. Т.1. Загальне адміністративне право: навчальний посібник.. Херсон: ХМД. 2015. 272 с.
60. Гарагонич О. В. Поняття та елементи господарської правосуб'єктності акціонерних товариств. Підприємництво, господарство і право. 2015. №3. С. 47–53.
61. Гнатченко Д. Д. Особливості функціонування моделей корпоративного контролю. Технологический аудит и резервы производства. 2014. № 5(3). С. 52–55.
62. Гнатченко Д. Д. Сутність та роль контролю в системі корпоративного управління. «Экономика и менеджмент 2013: перспективы интеграции и инновационного развития». URL: http://www.confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom2/12_Gnatchenko.htm (дата звернення 29.07.2020).
63. Головне управління статистики м. Києва. URL: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 20.07.2020).

64. Голозубова Ю. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «механізм управління фінансовою безпекою». URL: <http://repository.hney.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1400/1> (дата звернення 30.07.2020).
65. Головка В. В. Юридична термінологія. К.: Юрінком Інтер. 1998. 320 с.
66. Гончарук С. Т. Адміністративне право України. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. К. : НАВС, 2000. 240 с.
67. Горбенко Л. А. Суб'єкт права як категорія правознавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». Львів, 2017. 208 с.
68. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року. Відомості Верховної Ради. 2003. №18, 19–20, 21–22. Ст. 144.
69. Господарський процесуальний кодекс України від 06 листопада 1991р. Відомості Верховної Ради. 1992. № 6. Ст. 56.
70. Господарське право України Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти. / В. М. Гайворонський, В. П. Жушман, Н. В. Погорецька та ін.; За ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жушмана. Х.: Право, 2005. 384 с.
71. Господарське право: підручник. / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх та ін.; за ред. О. П. Подцерковного. 2-ге вид., доп. і перероб. Х.: Одіссей, 2012. 640 с.
72. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав. М.: Статут, 2001. 411 с.
73. Грудницька С. М. Проблема віднесення державних підприємств та їх об'єднань до юридичних осіб приватного чи публічного права. Харківський національний університет внутрішніх справ. 2017. С. 41–51.
74. Губин Е. П. Управление и корпоративный контроль в акционерном обществе: практическое пособие. М.: Юристъ, 1999. 248 с.

75. Гудзь О. Є. Оптимізація фінансових потоків сільськогосподарських підприємств. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. 2007. № 1 (22). С. 35–41.
76. Данилькевич Н. И. Административное право Украины. Днепропетровск. ДНУ, 2001. 168 с.
77. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.
78. Деревянко Б. В., Туркот О. А. Захист прав суб'єктів господарювання: навчальний посібник, за ред. д-ра юрид. наук, проф. Б. В. Деревянка; 2-е вид., переробл. і доповн.; МВС України, Донецький юридичний інститут. Львів : Ліга-Прес, 2019. 150 с.
79. Деревянко Б. В. Щодо запровадження в освітній процес підготовки юристів курсу «Захист прав суб'єктів господарювання». Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції : у 2 ч. м. Суми, 23–24 травня, 2019. Ч. 1. С. 98–102.
80. Деєва Н. Е. Сутність корпоративного контролю та передумови його виникнення. Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Сер. Економічні науки. 2010. № 4. С. 338–343.
81. Дзера И. А. Защита гражданских прав по Гражданскому кодексу Украины. Альманах цивилистики: сб. статей. Вып. 1 под. ред. Р. А. Майданика. Київ: Правова єдність, 2008. 159 с.
82. Директива ЄС Щодо узгодження регулювання внутрішніх (інсайдерських) операцій 89/592/ЄЕС, міжнародний документ від 13.11.1989 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_184 (дата звернення 22.07.2020).
83. Діяльність акціонерних товариств хочуть врегулювати по-новому. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ua/news/191292_dyalnst-aktsonernikh-tovaristv-khochut-vregulyuvati-po-novomu (дата звернення 29.07.2020).

84. Дрыгина Н. Н. История возникновения и деятельности акционерных обществ в России. Молодой ученый. 2014. №4. С. 743–745.
85. Долгопятова Т. Г. Модели корпоративного контроля на российских предприятиях (опыт эмпирического анализа). Мир России. 2001. Т. 10.3. С. 121–137.
86. Долинская В. В. Акционерное право: основные положения и тенденции. – М.: Волтерс Клувер, 2006. С. 320–321.
87. Дубницкий В. И. Методологические аспекты экономических систем в рамках переходного периода перехода Украины к рынку. В. И. Дубницкий, В. Н. Кузнецова, С. А. Маковецкий. Вісник економічної науки України. 2008. №2. С. 42–48.
88. Дюбо О. М. Система внутрішнього контролю за використанням ресурсів як засіб забезпечення економічної безпеки підприємств. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2014. № 1. С. 41–44.
89. Дяковський Д. А. Наслідки сучасної валютно-курсової політики НБУ для соціально-економічного розвитку. Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. 2017. Т. 2, вип. 1. С. 39–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAe_2017_2_1_9 (дата звернення 30.07.2020).
90. Ефіменко А. Реалізація Плану дій України-ЄС у сфері законодавства про компанії. Юридичний журнал. 2005. №5. URL: <http://yrradnik.com.ua>
91. Євграфова Є. Державорозуміння і право: проблемні аспекти теорії. Право України. 2015. №11. С. 67–76.
92. Єлістратов А. І. Адміністративне право: лекції. Херсон: ВАТ ХМД, 2007. 268 с.
93. Єрема М. Р. Проблеми юридичної відповідальності акціонерів в акціонерних правовідносинах. Форум права. 2017. №1. С. 45–51. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_1_10.pdf (дата звернення 30.07.2020).

94. Єщук О. Особливості механізму адміністративно-правового регулювання. Актуальні питання сучасної юридичної науки (м. Харків, 11–12 червня 2011 р.). у 2 томах Харків: ГО «Асоціація аспірантів-юристів». 2011. Т. 1. С. 74–76.
95. Забарний Г. Г., Калюжний Р. А., Терещук В. О., Шкарупа В. К. Адміністративне право України : посібник для підготовки до іспитів. Київ: Вид. Паливода А. В., 2001. 194 с.
96. Загальна теорія розвитку: підручник для студентів різних спеціальностей першого бакалаврського рівня вищої освіти. В. Д. Піхорович; КПП імені Ігоря Сікорського. 2018. 160 с.
97. Загальна теорія права: підручник за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
98. Загальна теорія держави і права: підручник за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2011. С. 584.
99. Застосування механізму примусового викупу акцій у міноритаріїв призводить до непрогнозованих для фондового ринку наслідків. URL: <https://www.uaib.com.ua/aktual-kua/265662> (дата звернення 25.07.2020).
100. Задихайло Д. В. Модель національної економіки в координатах балансу економічної влади (правовий аспект). Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Економічна теорія та право. 2018. Том 1, №32. С. 124–136.
101. Заєць Т. О. Права акціонерів: механізм контролю та захисту. Ефективна економіка. Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/3120/1/20161118_510.pdf дата (звернення 29.07.2020).
102. Закон Азербайджанской Республики. URL: <http://www.zewo.ru/laws/0850.html> (дата звернення 20.06.2020).
103. Зоріна О. А. Організація аналітичної роботи в корпораціях. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2016. №3. С. 71–77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvhastat_2016_3_11 (дата звернення 29.07.2020).

104. Зудіхін О. В. Форми захисту прав суб'єктів корпоративних відносин за цивільним законодавством України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Вип. 14. Ч. 2. 2010. С. 238–240.
105. Ионцев М. Г. Акционерные общества: Правовые основы. Имущественные отношения. Управление и контроль: Защита прав Вступительная статья А. А. Ариффулина. 2-е изд., перераб. и доп. М.: «Ось-89», 2003. 752 с.
106. Иоффе О. С., Шаргородский Д. А. Вопросы теории права : учеб. пособ. Москва: Юрид. лит., 1961. 381 с.
107. Іванов С. О. Особливості цивільно-правового статусу акціонерних товариств з корпоративними правами держави. Юридичний науковий електронний журнал. 2015. №2. С. 62–66.
108. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підруч. для студ. вищ. навч. закл. К.: Центр учбової літератури, 2009. 728 с.
109. Ігнат'єва І. А. Корпоративне управління: підручник. Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. К.: Центр учбової літератури, 2013. 600 с.
110. Ієрусалімова І. О. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2006. 17 с.
111. Індекс сприйняття корупції–2019. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2019/> (дата звернення 22.06.2020).
112. Ісаков М. Г. Деякі проблеми приватних підприємств. Підприємництво, господарство і право. 2005. № 3. С. 109–111.
113. Ісаков М. Г. Правовий статус підприємства як суб'єкта господарювання: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право. Михайло Григорович Ісаков. Донецьк : Б.в., 2006. 17 с.
114. Кавелин К. Что есть гражданское право и где его пределы? СПб., 1864. 154 с.

115. Камінка А. І. Нариси торгового права. М. : АТ «Центр ЮрИнфоР», 2002. 362 с.
116. Квінтесенція. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. 2017. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 20.07.2020).
117. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе. М.: Изд. АН СССР, 1958. 261 с.
118. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины. Учебное пособие. Х.: фирма «Эспада», 2001. 288 с.
119. Кикоть В. А. Современные тенденции и противоречия учения о праве собственности в развитых капиталистических странах. (Научно-аналитический обзор). Актуальные проблемы современного буржуазного гражданского права. М.: АН СССР, 1983. С. 5–75.
120. Ківалов С. В., Біла Л. Р. Адміністративне право України : навчально-методичний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Одеса : «Юридична література». 2002. 312 с.
121. Кісс С. В. Розвиток соціальної держави в Україні: теоретичні та історико-правові аспекти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Київ, 2016. 248 с.
122. Клементьєва О. Ю. Внутрішній фінансовий контроль при реалізації інвестиційних проектів на малих підприємствах. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 23. С. 45-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2015_23_10 (дата звернення 23.07.2020).
123. Кобушко І. М. Моделювання гранично допустимого рівня іноземного капіталу на інвестиційному ринку України із застосуванням дихотомічного підходу. Наукові праці НДФІ, 2013. С. 114–122.
124. Коваленко Ю. Трансакційні витрати у фінансовому секторі економіки. Ринок цінних паперів. 2011. №3–4. С. 79–85.
125. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року (з наступними змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради УРСР. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.

126. Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 р. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 19, ст. 74
127. Коломोєць Т. О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації : автореф. дис...д-ра юрид. наук : 12.00.07, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2005. 43 с.
128. Колпаков В., Кузьменко О., Пастух І., Сущенко В. Курс адміністративного права України: підручник. К.: Юрінком Інтер. 2012. 808 с.
129. Колпаков В. К. Адміністративне судочинство: співвідношення з адміністративним процесом і предметом адміністративного права. Право України. 2018. № 2. С. 26–38.
130. Колпаков В. К. Предмет адміністративного права : сучасний вимір. Юридична наука. 2008. № 3. С. 33–38.
131. Коментарі: Законопроект про акціонерні товариства: плюси та мінуси URL: <https://evris.law/uk/komentari-zakonoproiekt-pro-akcionerni-tovaristva-pljusi-ta-minusi/> (дата звернення 29.07.2020).
132. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 28.07.2020).
133. Конституція України від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
134. Коренюк О. М. Загальна характеристика корпоративних правовідносин. Держава і право. Юридичні і політичні науки. 2003. Вип. 19. С. 105–107.
135. Короед С. О., Криштоф А. І. Концепція змісту права на судовий захист цивільних прав в Україні: цивільно-правовий та процесуальний аспекти. Судова апеляція. 2015. №4 (41). С. 21–32.
136. Коротич О. Б. Підприємництво як соціально-економічне явище // О. Б. Коротич, Ю. Л. Орел, О. В. Рябічко. Теорія та практика державного управління. 2010. № 4 (31). URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2010-4/doc/3/02.pdf>. (дата звернення 29.07.2020).

137. Корпоративне право України: підручник. В. В. Луць, В. А. Васильєва, О. Р. Кібенко, І. В. Спасибо-Фатєєва та ін.; за заг. ред. В. В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2010. 384 с.
138. Коршунов Н. М. Конвергенция частного и публичного права: проблемы теории и практики. М. : Норма : ИНФРА М, 2011. 240 с.
139. Коструба А. Правова природа держави: цивілістичний аспект. Право України. 2017. № 11. С. 164–171.
140. Коссак В. М. Особливості захисту прав та інтересів осіб у разі порушення їх органами державної влади. Проблеми цивільного права та процесу. Харків, 2017. С. 45–47
141. Кот О. О. Похідний позов як новий інструмент захисту корпоративних прав. Вісник господарського судочинства. 2016. №5–6. С. 92–96.
142. Коуз Р. Проблема социальных издержек. Фирма, рынок и право. М., 1993. С. 87–141.
143. Кравчук С. Й. Господарське право: Навч. посібник для студ. ВНЗ. К : Кондор, 2007. 264 с.
144. Кравець І. М. Суб'єкти організаційно-господарських повноважень у структурі господарських систем. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2015. № 2. Т.1. С. 92–97.
145. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 31.
146. Круш В. В. Організаційно-правові аспекти діяльності акціонерних товариств. Економічний простір. 2008. № 13. С. 283–289.
147. Кузьмина С. А. Защита интересов субъектов хозяйствования от недобросовестной конкуренции: дис. ... канд. юрид. наук / НАН Украины, Ин-т экон.-прав. исслед. Донецк, 2000. 194 с.
148. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України: характеристика категорій в умовах системного : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право». К., 2004. 36 с.

149. Лавринович О. В. Державно-правовий механізм забезпечення конституційного права людини і громадянина на судовий захист та місце органів юстиції України у здійсненні правосуддя. URL: <http://www.minjust.gov.ua/0/9254> (дата звернення 29.07.2020).
150. Лаптев В. А. Корпоративні спори: поняття, види і способи запобігання. Підприємницьке право. 2007. №4. С. 2–4.
151. Лейст О. Э. Санкции и ответственность по советскому праву: (Теорет. пробл.). М.: Изд-во Моск. гос. ун-та, 1981. 239 с.
152. Леонова Л. Ю. Преимущественные права в гражданском праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. Москва, 2005. 30 с.
153. Лиска О. Г. Система відповідальності у місцевому самоврядуванні. Гуманітар. вісн. Запоріз. держ. інженер, акад. 2010. Вип. 43. С. 75–82.
154. Литвинов О. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія. Харків: ХНУВС. 2008. 446 с.
155. Литвак О. Проблема рейдерства очима кримінолога і цивіліста. О. Литвак, І. Кучеренко. Вісник національної академії прокуратури України. 2010. № 3(19). С. 40–44.
156. Ломакіна О. А. Повноваження апеляційного господарського суду під час розгляду справи. Європейські перспективи. 2012. № 4, ч. 2. С. 62–66.
157. Ломакіна О. А. Визнання правочину недійсним як спосіб захисту права власності. Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: Збірник тез доповідей VII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв, 11–12 вересня 2015 р. С. 97–99.
158. Лук'янець Д. М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми право реалізації : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.07. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2007. 406 с.
159. Лупенко Ю. О. Розвиток підприємництва і кооперації: інституціональний аспект: монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 429 с.

160. Майданик Р. А. Квалификация способов защиты гражданских прав и интересов судом в Украине: теория и практика. Альманах цивилистики: сб. ст. / под ред. Р. А. Майданика. Киев: Алерта; ЦУЛ, 2011. Вып 4. С. 147.
161. Малеин Н. С. Гражданский закон и права личности в СРСР. М., 1981. 192 с.
162. Малеин Н. С. Нормы права и нормативность. Государство и право. 1996. № 6. С. 12–19.
163. Марченко М. Н. Понятие и основные признаки права. Общая теория государства и права. Академический курс в трех томах. отв. ред. М. Н. Марченко. М.: Зерцало, 1998. Т. 2. Теория государства. 622 с.
164. Мельник О. М. Правове регулювання та шляхи підвищення його ефективності : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2004. 208 с.
165. Мельник О. І., Сироїчко К. В., Дмитрієва О. М. Акціонерні товариства в Україні: стан та основні проблеми функціонування. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/11_2019/14.pdf (дата звернення 29.07.2020).
166. Мельник Р. Концепція людиноцентризму у сучасній доктрині адміністративного права. Право України. 2015. № 10. С. 157–165.
167. Методика та організація наукових досліджень : Навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
168. Мильнер Б. Управление будущего: предпосылки и тенденции. Экономист. 1995. № 4. С. 23–32.
169. Мироненко П. В. Форма правління як концептуальна і прикладна проблема. Суспільно-політичні процеси. 2016. Вип. 3. С. 11–60. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pubpolpr_2016_3_3 (дата звернення 29.07.2020).
170. Митний кодекс України від 11 липня 2002 р. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 38–39. Ст. 288.
171. Мікуліна М. Законні інтереси та суб'єктивні права: потенціал можливостей. Підприємництво, господарство і право. № 3. 2010 р. С. 25–26.

172. Модильяни Ф., Миллер М. Сколько стоит фирма? Теорема ММ Пер. с англ. М.: Дело, 1999. 272 с.
173. Могилевский С. Д. Правовые основы деятельности акционерных обществ; Академия народного хозяйства при Правительстве РФ. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Дело, 2004. 672 с.
174. Могилевский С. Д. Правовые основы деятельности акционерных обществ. М.: Дело, 2004. 206 с.
175. Мостенська Т. Л. Корпоративне управління: конспект лекцій. К.: НУХТ, 2010. 98 с.
176. Музыка Л. А. Право комунальної власності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Національний університет внутрішніх справ. Х., 2004. 21 с.
177. Надобко С. В. Поняття та ознаки адміністративної відповідальності: сучасні концепції та підходи. Право і суспільство. 2014. №5–2. С. 217–222.
178. Найактивніші українські інвестори в стартапи. URL: <http://items.ua/ua/publication/Samyie-aktivnye-ukrainskie-investors-v-startapy> (дата звернення 30.07.2020).
179. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України. Г. Л. Знаменський, В. С. Хахулін, В. С. Щербина та ін.; за заг. ред. В. К. Мамутова; Акад. прав. наук України, Відня екол., госп. і аграр. права. К.: Юрінком Інтер, 2004. 687 с.
180. Науково-правові засади діяльності суб'єктів підприємництва: колективна монографія. За ред. к. ю. н., доцента Романадзе Л. Д. Одеса: ОНЕУ, 2016. 231 с.
181. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР): Офіційний сайт. URL: <http://nssmc.gov.ua/m> (дата звернення 29.07.2020).
182. Нижник Н. Р. Деякі проблеми соціального призначення адміністративного права України. Правова доктрина України. Т. 2: Публічно-правова доктрина України за заг ред. Ю.П. Битяка. С. 187–208.

183. Нікешина Н. В. Система захисту інвесторів як умова розвитку ринків капіталу в Україні. Обговорення законопроекту № 6303. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2311987-hto-zahistit-investora.html>
184. Новая философская энциклопедия : в 4 т. / Ин-т философии РАН и др. М. : Мысль, 2001. Т. 4: ЕТ-Я. 605 с.
185. Обліково-аналітичні аспекти основних операцій акціонерного товариства: теорія і практика : монографія. Н. С. Акімова, О. О. Говоруха, О. В. Топоркова, Т. О. Євлаш. Х. : ФОП Бровін О. В., 2016. 306 с.
186. Оласюк Ю. М. Развитие деятельности акционерных обществ в Украине. Экономические науки. 2011. URL: http://www.rusnauka.com/1_NIO_2011/Economics/78146.doc.htm (дата звернення 30.07.2020).
187. Олійник О. В., Акімова Н. С., Безпалова О. О. Історичний розвиток та організаційно-правові аспекти функціонування акціонерних товариств. URL: <http://elib.hduht.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4828/1/16.pdf> (дата звернення 25.07.2020).
188. Оленева А. Н. Правовое регулирование отношений акционера и общества-эмитента в связи с раскрытием информации. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/pravovoe-regulirovanie-otnosheniy-aktsionera-i-obschestva-emitenta-v-svyazi-s-raskrytiem-informatsii> (дата звернення 30.07.2020).
189. Оніщенко Н. Права людини в контексті забезпечення регулювання адміністративних правовідносин. Захист прав людини в адміністративному судочинстві: сучасний стан і перспективи розвитку в Україні : зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю процесуальної діяльності адміністративних судів України (м. Київ, 1–2 жовт. 2015 р.) за заг. ред. О. М. Нечитайна. Київ : Ваіте. 2015. С. 82–88.
190. Оніщенко Н. До питання про розвиток доктрини прав людини в Україні (роки незалежності). Право України. 2013. № 9. С. 176–193.

191. Орехов В. Ю. Санкції в праві як елемент правового регулювання та охорони суспільних відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Київський нац. ун-т внутр. справ. Київ, 2008. 20 с
192. Осетинська Г. А. Цивільно-правовий захист прав споживачів за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03. К., 2006. 220 с.
193. Перевозчиков О. А. Роль інформації в управлінні акціонерним товариством. Сучасні тенденції менеджменту в Україні: правові та економічні аспекти. Матеріали VII Міжвузівської студентської конференції. Донецьк, ДонНТУ, 2012. С. 222–223.
194. Петрова В. Ю., Семенов А. А. Понятие административно правового регулирования. Теория и практика общественного развития. 2015. №16, С. 29–31.
195. Побирченко И. Г. Формы защиты прав и соотношение материального и процессуального права в отдельных правовых институтах. Калинин, 1978. 185 с.
196. Позняков С. Сучасна якість норм адміністративного права у господарському механізмі. Теорія і практика сучасного права. Херсон: Видво Херсонського юридичного інституту Харківського національного університету внутрішніх справ. 2010. С. 292–294.
197. Політологічний енциклопедичний словник. Уклад.: Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна, І. О. Поліщук та ін. За ред. М. П. Требіна. Х. : Право, 2015. 816 с.
198. Полухович В. В. Адміністративно-правовий захист особи у відносинах з органами державної влади. Право України. 2003. № 5. С. 41–46.
199. Посольство України в Об'єднаних Арабських Еміратах. URL: https://uae.mfa.gov.ua/ukraine-ae/trade/export_to_the_UAE (дата звернення 29.07.2020).

200. Право викупу акцій міноритаріїв – захист від рейдерів. УНІАН. економіка: сайт. URL: <http://economics.unian.net/ukr/detail/52079>(дата звернення 30.07.2020).
201. Притика Ю. Д. Поняття і диференціація способів і захисту цивільних прав та інтересів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2004. № 60–62. С. 16–19.
202. Про акціонерні товариства: Закон України від 17 вересня 2008 р. Відомості Верховної Ради України. 2008. №50–51. Ст. 384.
203. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо корпоративних договорів Закон України від 23.03.2017. Відомості Верховної Ради України. 2018, №10, ст. 52.
204. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав інвесторів: Закон України від 7 квітня 2015 р. Відомості Верховної Ради України. 2015, №25, ст. 188.
205. Про внесення змін до Закону України «Про акціонерні товариства» щодо вдосконалення механізму діяльності акціонерних товариств: Закон України від 03 лютого 2011 р. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 2994-VI. Ст. 344.
206. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення механізмів регулювання банківської діяльності: Закон України від 13 травня 2020 р. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 590-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-20#Text> (дата звернення 29.07.2020).
207. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо інсайдерської інформації: Закон України від 22 квітня 2011 р. Відомості Верховної Ради України. 2011. №44. Ст. 471.
208. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: зауваження до проекту Закону України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45160 (дата звернення 29.07.2020).

209. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення рівня корпоративного управління в акціонерних товариствах. Закон України від 23.03.2017 Відомості Верховної Ради. 2017. № 25, ст. 289. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1983-19> (дата звернення 22.07.2020).
210. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція) Закон України від 12 лютого 2015 р Відомості Верховної ради. 2015. № 21, ст. 133 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191-19> (дата звернення 29.07.2020).
211. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення підсудності справ з питань приватизації та з корпоративних спорів: Закон України від 15 грудня 2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2007. №9. Ст. 77
212. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення ведення бізнесу та залучення інвестицій емітентами цінних паперів: Закон України від 16.11.2017 року № 2210-VIII Верховна Рада України. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2210-19>(дата звернення 29.07.2020).
213. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 р. Відомості Верховної Ради. 2016. №30. Ст. 542
214. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств: Закон України від 17 листопада 2009 р. Відомості Верховної Ради України. 2010, №8. Ст. 51
215. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV (редакція від 02 грудня 2012 р.). Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
216. Про внесення змін до Положення про порядок створення відкритих акціонерних товариств на базі майна об'єктів незавершеного будівництва : пост. Кабінет Міністрів України № 1076 від 25.08.2004 р. URL:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1076-2004-%D0%BF> (дата звернення 30.07.2020).

217. Про господарські товариства: Закон України від 19 вересня 1991 р. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 49. Ст. 82.

218. Про депозитарну систему: Закон України від 06 липня 2012 р. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 39. Ст. 517.

219. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30 жовтня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. №51, Ст. 292.

220. Про деякі питання практики застосування ГПК України судами першої інстанції : постанова пленуму Вищого господарського суду України від 26.12.2011 № 18. База даних «Законодавство України». Пленум Вищого господарського суду України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0018600-11> (дата звернення 29.07.2020).

221. Проект Закону про Національне бюро фінансової безпеки України. №8157 від 19.03.2018. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=8157&skl=9 (дата звернення 27.07.2020).

222. Проект Закону про акціонерні товариства № 2493 від 25.11.2019 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468 (дата звернення 29.07.2020).

223. Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах : Указ Президента України від 21 березня 2002 р. № 280/2002. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/2002> (дата звернення 29.07.2020).

224. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 7 червня 1996. Відомості Верховної Ради України, 1996, № 36. Ст. 164

225. Про заходи щодо посилення захисту права власності: Указ Президента України від 12 лютого 2007 року № 103/2007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/2007>(дата звернення 30.07.2020).

226. Про корпоратизацію підприємств: Указ Президента України від 15.06.1993 р. № 210/93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/210/93> (дата звернення 29.07.2020).
227. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України. 2004. №50. Ст. 540.
228. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року. Відомості Верховної Ради України, 2005. № 32. Ст. 422
229. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку : Указ Президента України від 23 листопада 2011 р. № 1063/2011. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011> (дата звернення 29.07.2020).
230. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову Постанова 248 України від 12. 06. 2009 №9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06> (дата звернення 30.07.2020).
231. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року Відомості Верховної Ради України. 1997. № 40, ст. 263
232. Про стан фінансово-бюджетної дисципліни, заходи щодо посилення боротьби з корупцією та контролю за використанням державного майна і фінансових ресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2006 р. Відомості Верховної Ради України, 2006, № 1673
233. Про утворення Міжвідомчої комісії з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств: постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2007 року № 257. Кабінет Міністрів України. Законодавство України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/257-2007-%D0%BF> (дата звернення 29.07.2020).
234. Про управління об'єктами державної власності : Закон України від 21 вересня 2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 46. Ст. 456.

235. Про холдингові компанії в Україні: Закон України від 15 березня 2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. №34. Ст. 291.
236. Про цінні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 р. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 31. Ст. 268.
237. Публічні та приватні акціонерні товариства: про зміщення меж. URL: http://us.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA011255 (дата звернення 29.07.2020).
238. Процедура squeeze-out: як діяти, хто учасники, які терміни. URL: <https://www.pard.ua/uk/news/4524/> (дата звернення 29.07.2020).
239. Разводовський В. Й. Особливості нормативно-правового регулювання державноуправлінських відносин у транспортній сфері. Вісник Національного університету внутрішніх справ. 2003. Випуск 23, с. 167–174.
240. Регурецька О. В. Охорона прав акціонерів у цивільному праві: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. С. 5.
241. Резнікова В. В. Правове регулювання спільної господарської діяльності в Україні : навч. Посібник. К.: Центр учбової літератури. 2007. 280 с.
242. Резнікова В. В. Єдність судової практики в сучасних реаліях: загрози модернізації механізмів її забезпечення. Право України. 2019. №10 С. 229–249.
243. Рыбалкин В. Механизм и формы реализации акционерной собственности. Экономика Украины. 1999. №4. С. 112–118.
244. Рішення у справі East/West Alliance Limited проти України», рішення у справі «Совтрансавто-Холдинг проти України», рішення у справі «Агротехсервіс проти України». URL: <http://old.minjust.gov.ua/19623> (дата звернення 29.07.2020).
245. Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве. Львов : Высшая школа, 1985. 160 с.
246. Румянцева С. Переваги Закону «Про акціонерні товариства». Цінні папери України. 2008. № 39 (531). С. 12–18.
247. Саракун І. Б. Порядок та строки переведення акцій на бездокументарну форму існування. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства

- України. 2010. Вип. 25. С. 136–144. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvchzu_2010_25_29 (дата звернення 30.07.2020).
248. Свердлык Г. А., Страунинг Э.Л. Защита и самозащита гражданских прав: учебное пособие. М.: Лекс-Книга, 2002. 208 с.
249. Сердюк Е. Б. Акционерные общества и акционеры : корпоративные и обязательственные правоотношения. М. : Юриспруденция, 2005. 192 с.
250. Сердюк І. А. Норма права, правова норма і юридична норма: співвідношення понять. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 1. С. 129–135.
251. Скакун О. Ф. Теорія держави та права (Енциклопедичний курс): Підруч. Х., 2006.
252. Сліпенчук Н. А. Захист корпоративних прав: поняття, суть та актуальні питання. Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин. ІваноФранківськ: Прикарпатський нац. унів. ім. В. Стефаника, 2012. С. 142–146.
253. Словник української мови: в 11 т. за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка. 1970–1980. Т. 8.
254. Солощук М. М. Захист прав інтелектуальної власності. М. М. Солощук, М. М. Капінос, Е. Лерантович. Інтелектуальна власність. 2008. № 11. С. 51–62.
255. Спасибо-Фатеева І. В. Міноритарні акціонери в механізмі зміни структури корпоративної власності. URL: <http://corpravo.com/biblioteka/statti/spasibo-fatejeva-v-mnoritarn-akconeri-vmehanzm-zmni-strukturi-korporativnoji-vlasnost> (дата звернення 28.07.2020).
256. Спасибо-Фатеева І. В. Шляхи розв'язання проблем охорони та захисту корпоративних прав. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5662/1/Spasibo_Fateeva_150.pdf.
257. Спасибо-Фатеева И. В. Акционерное общество как юридическое лицо: монография. Харьков : Право. 2011. 72 с.
258. Спасибо-Фатеева И. В. Акционерные общества: корпоративные правоотношения. Харьков: Право. 1998. 251 с.

259. Справа № 22/5009/3458/11 від 29.11.2011. Постанова Вищого господарського суду України. URL: http://www.arbitr.gov.ua/docs/28_3509050.html (дата звернення 29.07.2020).
260. Сташевський О. М. Нормативне регулювання підготовки та якості проектів регуляторних актів. / О. М. Сташевський, О. О. Юлдашев. Європейські перспективи. 2011. № 4 ч. 3. С. 159–165.
261. Стратегія підприємства: зміна парадигми управління та інноваційні рішення для бізнесу, за ред. д. е. н., проф. А. П. Наливайка. К.: КНЕУ, 2015. 398 с.
262. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: Навчальний посібник. К: Атіка, 2007. 624 с.
263. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб в цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту) : монографія Хмельницький : Вид-во Хмельн. ун-ту упр. та права, 2007. С. 137.
264. Стрельцов Є. Л. Правове регулювання або правове управління: привід для обговорення. Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України № 10, 2017. С. 8–17.
265. Сумський Д. О. Основи держави і права. К.:, 1999. 565 с
266. Сядриста І. І. Про проблему визначення поняття відповідальності учасників акціонерних правовідносин та її місця у системі цивільно-правової відповідальності. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 9. С. 35–39.
267. Суторміна К. М. Концентрація банківського капіталу в Україні. Спец. 08.00.08: Дисертація на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук. Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. Київ, 2015. 217 с.
268. Тарасов І. Т. Вчення про акціонерні компанії. М.: Статут, 2000. С. 71.
269. Тархов В. А. Ответственность по советскому гражданскому праву. Саратов., 1973. С. 10.
270. Темченко В. Особливості юридичного змісту термінів «захист» та «охорона» у механізмі забезпечення прав людини. Вісник Академії управління МВС. 2007. №2–3. С. 58–65.

271. Теремецький В. І. Дем'янчук В. А. Актуальні напрями адміністративної реформи в контексті модернізації антикорупційної політики України. Держава і право. 2017. № 78. С. 73–84.
272. Теремецький В. І. Поняття адміністративно-правового регулювання у сфері оподаткування. Держава та регіони. Серія «Право». 2012. № 1 (35). С. 50–54
273. Теремцова Н. В. Актуальні питання правового регулювання бюджетних відносин. Фінансове право. 2009. № 3(9). С. 23–27.
274. Тильчик О. В. Адміністративно-правове забезпечення протидії тінізації економіки : монографія. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 378 с.
275. Тихончук Р. Г. Державно-правове регулювання акціонерної форми господарювання. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук з державного управління. Національна академія державного управління при Президентові України. Одеса, 2016. 190 с.
276. Тихончук Р. Г. Нормативно-правове регулювання акціонерної форми господарювання. Актуальні проблеми державного управління. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2014_2_37
277. Тиркало В. Б. Акціонерні товариства в Україні (витяг із конспекту) Українська Школа Бізнесу «НаШЕ», МВА Київ, 2011. С. 12. URL: http://ubsnashe.com.ua/docs/at_in_ua.pdf (дата звернення 29.07.2020).
278. Труш І. В. Деякі питання щодо удосконалення правового регулювання контролю за діяльністю суб'єктів господарювання комунального сектору економіки. Держава та регіони. Серія : Право. 2014. № 4. С. 104-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drp_2014_4_21 (дата звернення 29.07.2020).
279. Туркот О. А. Напрями захисту акціонерних товариств з часткою державного майна від посягань на їх майно та органи управління. Актуальні проблеми правового забезпечення господарської діяльності в Україні : матеріали круглого столу; м. Харків, 12 березня 2015 р. Харків : ХНУВС, 2015. С. 190–192.

280. Туркот О. А. Посягання на права інтелектуальної власності господарських товариств як частина «рейдерського плану». Актуальні проблеми права інтелектуальної власності: захист від контрафакції, піратства та плагіату : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (9 жовтня 2012 р., м. Одеса) за заг. ред. О. І. Харитонової / упоряд. Р. Є. Еннан, Г. О. Ульянова. Одеса, 2012. С. 115–117.
281. Туркот О. А. Способи захисту майна та органів управління акціонерних товариств від посягань. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2013. № 4 (55). С. 54–59.
282. Туркот О. А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Кривий Ріг, 2015. 240 с.
283. Туркот О. А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2018. 200 с.
284. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011 (дата звернення 30.07.2020).
285. Уманців Ю. Формування української моделі корпоративного управління. Державний Інформаційний Бюлетень про приватизацію. 2010. № 4. С. 10-13.
286. Функ Я. И. Акционерное соглашение и договор об осуществлении прав участников ООО (ОДО) в праве республике Беларусь. Консультант плюс. Беларусь.ООО «ЮрСпектр». Минск. 2015. 203 с.
287. Функ Я. И. Акционерное общество: история и теория (Диалектика свободы). Мн. : Амалфея, 1999. 608 с.
288. Харитонов О. І. Організаційні корпоративні правовідносини: до проблеми визначення поняття. Охорона корпоративних прав: матер. Всеук. наук.-практ. семін. Івано-Франківськ, 2011. С. 125-130.

289. Хачатуров Р. Л. Общая теория юридической ответственности : монографія. Р. Л. Хачатуров, Д. А. Липинский. «Юридический центр Пресс», 2007. 951 с.
290. Харитонов Є. О., Старцев О. В. Цивільне право України: Підручник. Вид. 2, перероб. і доп. К. : Істина, 2007. 816 с.
291. Харченко Г. Г. Правова проблематика захисту інтересу в цивільному праві України. Часопис Київського університету права. 2011. № 1. С. 175–179.
292. Хрімлі О. Г. Примирні процедури як форма захисту прав інвесторів у сфері господарювання. Підприємництво, господарство і право. 2016. №12. С. 100–104. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_12_19 (дата звернення 29.07.2020).
293. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40–44. Ст. 356.
294. Цивільний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) № 1618-IV від 18.03.2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40–41, 42. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 30.07.2020).
295. Цивільне право України : Підручник. К. : Істина, 2007. 816 с.
296. Чернадчук В. Д. Господарське процесуальне право: Чернадчук В. Д., Сухонос В. В., Нагребельний В. П., Лук'янець Д. М. 2-ге вид., перероб. і доп. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 378 с.
297. Чернадук Т. О. Щодо захисту цивільних прав: деякі аспекти. Підприємництво, господарство та право. 2001. №12. С. 27.
298. Чернуха Т. Л. До проблеми самообмеження держави у філософсько-правовій доктрині Георга Єллінека. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAfr_2015_167_12
299. Черпак А. Є. Розвиток корпоративного контролю в умовах трансформаційної економіки: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.06. Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. К., 2006. 19 с.

300. Шваб О. В. Економічний розвиток акціонерних товариств молокопереробної галузі за умов законодавчих змін. URL: http://www.economy-confer.com.ua/full_article/908/ (дата звернення 30.07.2020).
301. Шваб О. В. Розвиток акціонерних товариств молокопереробної галузі в сучасних умовах господарювання. Вісник Житомирського національного агроекологічного університету. Вип. № 2 (27), науково-теоретичний збірник. Житомир : ЖНАЕУ. 2010. С. 262–270.
302. Шелухин М. Л. Обеспечение экономической безопасности субъектов хозяйствования как приоритетное направление правовых исследований. // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнар. наук. конф. «Шістнадцяті осінні юридичні читання», м. Хмельницький, 20–21 жовтня 2017 р. №2. С. 63–66
303. Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права (издание 9-е, второе посмертное). М.: Московское научное издательство. 1919. 387 с.
304. Шибаев С. Р. Роль акционерных обществ в развитии предпринимательских отношений. Российское предпринимательство. 2011. № 10. Вып. 1 (193). С. 51–54
305. Що таке дуалізм? URL: <https://www.gotquestions.org/Ukrainian/Ukrainian-dualism.html> (дата звернення 29.07.2020).
306. Юлдашев О. Х. Зростання ролі асоційованої, колективної власності як перспективна тенденція в розвитку публічного регулювання відносин власності. / О. Х. Юлдашев, О. В. Павленко. Lex portus. 2017. №1. С. 74–86. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/LP_2017_1_9 (дата звернення 30.07.2020).
307. Юридичні особи як суб'єкти звернення до Європейського суду з прав людини. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2017. № 1. С. 104-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2017_1_19 (дата звернення 27.07.2020).
308. Юридична деонтологія: підручник / за ред. В. Д. Ткаченка. Х.: Одіссей, 2006. 256 с.

309. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А–Г. 672 с.
310. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2002. Т. 4: Н–П. 720 с.
311. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2003. Т. 5: П– 736 с.
312. Юридична енциклопедія: В 6 т. Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2001. Т. 3: К. 792 с.
313. Юридичні терміни. Тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, П. П. Андрушко, Т. П. Базова та ін. / за ред. В. Г. Гончаренка. Київ, 2004. 218 с.
314. Яковлева А. М., Афонська Т. М. Сучасний тлумачний словник української мови. Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС. 2007. 672 с.
315. Яновська О. Г. Новели правового регулювання за Законом України «Про акціонерні товариства». Юридична Україна. 2009. № 8. С. 66–70.
316. Australian Securities and Investments Commission Act 2001 : as of 01.07.2014. Australian Parliament. Act № 51
317. Bohrer S. D. Merger and Acquisition: Protecting the Rights of Minority Companies Act 2006 : as of 8.11.2006 (Акт про компанії) / Parliament of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents> (дата звернення 29.07.2020).
318. Corporation Act 2001: as of 19.12.2015. Australian Parliament. Act № 50, 2001. URL: <http://www.comlaw.gov.au/Details/C2015C00003> (дата звернення 29.07.2020).
319. Code de commerce France. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000005634379&dateTexte=vig> (дата звернення 29.07.2020).
320. Diritto Amministrativo con scalette espositive e riferimenti normativi. Arzana : Simone. 2005. 384 p.

321. Does Bank Institutional Setting Affect Board Effectiveness? Evidence from Cooperative and Joint-Stock Banks March 2017 Pages 78-99 <https://doi.org/10.1111/corg.12185> (дата звернення 29.07.2020).
322. Efficiency or Power? The Rise of the Shareholder-oriented Joint Stock Corporation Paddy Ireland Indiana Journal of Global Legal Studies Vol. 25, № 1 (2018), pp. 291-330 Stable. URL: <https://www.jstor.org/stable/10.2979/indjglolegstu.25.1.0291> (дата звернення 29.07.2020).
323. Germany Squeeze-out Guide IBA Corporate and M&A Law Committee // Prof. Dr. Stefan Simon. – 2010. URL: file:///C:/Users/zoor1989/Downloads/GERMANY_squeeze_out.pdf (дата звернення 30.07.2020).
324. Global Corporate IT Security Risks: 2016 URL: <http://novosti-it.pp.ua/bezopasnost/1286>
325. Grossbauer J. F. Recent Developments in Delaware Law Concerning Standards of Judicial Review in Going Private Transactions. J. F. Grossbauer, M. A. Morton, M. R. AndersonFindLaw. 2008. URL: <http://corporate.findlaw.com/corporategovernance/recent-developments-in-delaware-law-concerning-standardsof.html> (дата звернення 29.07.2020).
326. Kidyba A., Code of Commercial Companies and Partnerships. 2nd Volume. Commentary on Art. 301. 633 (Kodeks spółek handlowych. Tom II. Komentarz do art. 301-633 KSH), Warszawa 2013, 1594 pp
327. Percention of innovations by public enterprises in Kazakkhstan Academy of Strategic Management Journal, Volume 17, Issue 1, 2018 <https://www.abacademies.org/articles/Perception-of-innovations-by-public-193-6104-17-1-166.pdf> (дата звернення 29.07.2020).
328. Pinior P., Popiołek W/, Strzępka J. A. (red.), Zielińska E., Code of Commercial Companies and Partnerships. Commentary. (Kodeks spółek handlowych. Komentarz), Warszawa 2013, 1418 pp.

329. Rodzynkiewicz, Code of Commercial Companies and Partnerships. Commentary. (Kodeks spółek handlowych. Komentarz) Warszawa 2012, 1368 pp
330. Sheehy B. Australia's Eggleston principles in takeover law: Social and economic sense? B. Sheehy. Australian Journal of Corporate Law. 2004.
331. Sixth Council Directive 82/891/EEC of 17 December 1982 based on Article 54 (3) (g) of the Treaty, concerning the division of public limited liability companies. EEC. Brussels: OJ L 378, 31.12.1982. pp. 47 - 54.
332. Sovjetunionens konstitution. URL: http://www.sweden4rus.nu/rus/info/juridisk/konstitucija_shvecii.asp (дата звернення 29.07.2020).
333. S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, Code of Commercial Companies and Partnerships. 3rd Volume. Joint-stock company. Commentary on (Kodeks spółek handlowych. Tom III. Spółka akcyjna. Komentarz do art. 301-490), Warszawa 2013, 1978 pp
334. The Swedish Corporate Governance Model. URL: http://www.corporategovernanceboard.se/UserFiles/archive/515/the_swedish_corporate_governance_model_-_article_in_the_iod_handbook_2009.pdf (дата звернення 29.07.2020).
335. Voermans W. The Legitimacy and Effectiveness of Law & Governance in a World of Multilevel Jurisdictions. 2003. URL: www.researchgate.net/profile/Wim_Voermans (дата звернення 30.07.2020).

Список публікацій здобувача за темою дисертації**У наукових фахових виданнях:**

1. Назарчук О. М. Історичний екскурс розвитку акціонерних товариств. *Регіональна економіка та управління*. 2017. № 3. С. 67–72. URL: [sisee.zp.ua/images/journal/2017/3\(16\)2017.pdf](http://sisee.zp.ua/images/journal/2017/3(16)2017.pdf)
2. Назарчук О. М. Розвиток інвестиційної діяльності акціонерних товариств в умовах валютної лібералізації. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 133–137. URL: http://kul.kiev.ua/doc/CHAS17_3.pdf
3. Назарчук О. М. Правовий аналіз акціонерної угоди акціонерних товариств в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 6. Том 2. С. 44–47. URL: http://nvppp.in.ua/vip/2017/6/tom_2/10.pdf
4. Nazarchuk O. M. Strategy of protection of financial security of joint stock companies. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 2. С. 34–41. URL: <https://doi.org/10.17721/2227-796X.2018.2.04>
5. Назарчук О. М. Природа правового регулювання права акціонерних товариств. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 8. С. 213–220. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/8_2018/32.pdf

У зарубіжних виданнях:

6. Назарчук О. М. Особливості юридичної відповідальності за порушення прав акціонерних товариств. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6. Р. 130–135. (Словацька Республіка). URL: http://vjhr.sk/archive/2019_6/part_2/23.pdf
7. Назарчук О. М. Защита прав акционерных обществ в Украине и опыт зарубежных стран. *Legea si Viata*. 2020. № 4-5. С. 64–69. (Республіка Молдова). URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2020/4-5/11.pdf>

В інших наукових виданнях:

8. Назарчук О. М. Вплив глобалізаційних викликів на акціонерне право Німеччини. *Globalization. Development and Perspectives: proceedinds and scientific essays*. (Lviv, 14–15th of September, 2015). NGO Society Initiatives Institute. Lviv. 2015. P. 60–61.
9. Назарчук О. М. Сучасна система інформаційної безпеки акціонерних товариств. *Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Об'єднані наукою: перспективи міждисциплінарних досліджень»*. Київ, 17–18 листопада 2016 р. С. 95–97.
10. Назарчук О. М. Концепція дуалізму правового статусу акціонерних товариств. *The concept of dualizm in the legal status of the joint stock companies. «Human rights: theory and practice»*. (Poland, January 23–28, 2017). С. 18–21. URL: <http://docplayer.net/66817341-Human-rights-theory-and-practice-collection-of-scientific-papers.html>
11. Назарчук О. М. Дуальна природа правового статусу акціонерних товариств. *International Scientific-Practical Conference: Development of legal regulation in East Europe: experience of Poland and Ukraine: Conference proceedings January 27–28, 2017*. Sandomierz: Humanities and Natural Sciences University in Sandomierz, 2017. P. 124–127.
12. Назарчук О. М. Формування інвестиційної моделі привабливості акціонерних товариств. *Міжнародна науково-практична конференція: «Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення»*. Запоріжжя, 28–29 липня 2017. С. 59–62.
13. Назарчук О. М. Акціонерні товариства: сучасні проблеми та глобальні тренди корпоративного управління. *Міжнародно науково-практична конференція: «Проблеми та стан дотримання захисту прав людини в Україні»*. Львів, 18–19 серпня 2017. С. 69–71.
14. Назарчук О. М. Векторная стратегия развития акционерных обществ. *Міжнародна науково-практична конференція, присвячена 20-річчю юридичного факультету і 50-річчю Полоцького державного університету*.

Новополоцк, том 2. 6–7 октября 2017 г. С. 91–92. URL: <http://elib.psu.by:8080/handle/123456789/21150>

15. Назарчук О. М. Порівняльний аналіз моделі акціонерних товариств між Україною та Францією. *Всеукраїнська науково-практична конференція «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації української держави»*. Одеса, 2–3 березня 2018 р. С. 74–77.

16. Назарчук О. М. Захист прав акціонерів при процедурі squeeze-out: удосконалення законодавства про акціонерні товариства. *Міжнародно-наукова конференція: «Верховенство права та правова держава»*. Ужгород 14–15 вересня 2018 р. С. 96–98.

17. Назарчук О. М. Новели законодавства України про акціонерні товариства. *Наближення законодавства України до права Європейського Союзу в контексті Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції*. К.: Видавничий центр «Кафедра», 9 грудня 2019 року. С. 78-82.

**International Law
Association**

www.ila-hq.org

Ukrainian Branch

36-B Yevhena Konovalsia St, letter A2, 3rd Floor, Kyiv, 01133, Ukraine, tel: +38 044 377 7760
Charles Clore House, 17 Russell Square, London WC1B 5DR, United Kingdom, tel: +44 020 7323 2978

4 24 СЕР 2020

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

В ДІЯЛЬНІСТЬ ВІДДІЛЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ (НЕУРЯДОВОЇ) ОРГАНІЗАЦІЇ «АСОЦІАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА» В УКРАЇНІ

Відділення громадської (неурядової) організації «Асоціація міжнародного права» в Україні розглянуло результати дисертаційного дослідження аспіранта Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Назарчук Оксани Михайлівни на тему «Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств» в цілому, та в частині висновків і пропозицій щодо вдосконалення захисту прав акціонерних товариств.

В роботі належним чином досліджуються як джерела міжнародного права, так і зарубіжна практика у сфері захисту прав акціонерних товариств.

На підставі аналізу отриманих за результатами проведеного дисертаційного дослідження висновків та пропозицій вважаємо, що вони мають належний науково-теоретичний та методологічний рівень, практичну значимість та, у випадках необхідності, можуть бути використані в ході практичної та методологічної діяльності Відділення громадської (неурядової) організації «Асоціація міжнародного права» в Україні.

24 серпня 2020 р.

Віце-президент Відділення громадської (неурядової)
організації «Асоціація міжнародного права» в Україні,
кандидат юридичних наук

Максимов В.В.

КИЇВСЬКА ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВА ПАЛАТА

вул. Б.Хмельницького, 55, 01054, Київ, Україна
Тел. (044) 482-0301
Факс (044) 482-3966
e-mail: info@kcci.org.ua
www.kiev-chamber.org.ua

B. Khmelnytskogo str., 55, Kyiv, 01054, Ukraine
Tel. (044) 482-0301
Fax (044) 482-3966
e-mail: info@kcci.org.ua
www.kiev-chamber.org.ua

THE KYIV CHAMBER OF COMMERCE AND INDUSTRY

№ 1705-6/631
від « 25 » серпня 2020 р.

**Акт впровадження
результатів дисертаційного дослідження Назарчук Оксани Михайлівни на
тему «Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств» у
практичну та правозастосовчу діяльність Київської торгово-промислової
палати**

Київська торгово-промислова палата розглянула результати дисертаційного дослідження аспіранта ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» Назарчук Оксани Михайлівни на тему «Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» в частині практичних висновків та пропозицій щодо адміністративно-правового захисту прав акціонерних товариств.

Окрема увага в дисертаційній роботі приділена дослідженню місця та ролі торгово-промислових палат як суб'єктів недержавного регулювання у сфері захисту прав акціонерних товариств.

На підставі вивчення обґрунтувань запропонованих автором практичних висновків та пропозицій вважаємо, що отримані за результатами проведеного дисертаційного дослідження висновки та пропозиції мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість та, за необхідності, можуть бути використані у практичній та правозастосовчій діяльності Київської торгово-промислової палати.

**Віце-президент Київської
торгово-промислової палати**

Коляденко В.А.

012014

А К Т

про впровадження результатів дисертації Назарчук Оксани Михайлівни на тему «Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств» у освітній процес та наукову діяльність Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Результати дисертації Назарчук Оксани Михайлівни на тему «Адміністративно-правовий захист прав акціонерних товариств» впроваджені у освітній процес та в наукову діяльність Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана».

Матеріали дисертації Назарчук Оксани Михайлівни застосовуються у освітньому процесі при підготовці та проведенні лекцій, семінарських і практичних занять із студентами з навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Господарське право», «Цивільне право України».

Дисертаційне дослідження Назарчук Оксани Михайлівни пов'язане із виконанням комплексної науково-дослідної теми Навчально-наукового інституту «Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» «Угода про асоціацію України з ЄС як основа розвитку її національного законодавства» (державний реєстраційний № 0115 U 003418).

В якості джерел для вивчення навчальних дисциплін рекомендовано наукові публікації, в яких відображені результати дисертаційного дослідження Назарчук Оксани Михайлівни (Назарчук О. М. Історичний експурс розвитку акціонерних товариств. *Регіональна економіка та управління*. 2017. № 3. С. 67–72; Назарчук О. М. Розвиток інвестиційної діяльності акціонерних товариств в умовах валютної лібералізації. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 3. С. 133–137; Назарчук О. М. Правовий аналіз акціонерної угоди акціонерних товариств в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. № 6. Том 2. С. 44–47; Nazarchuk O. M. Strategy of protection of financial security of joint stock companies. *Адміністративне право і процес*. 2018. № 2. С. 34–41; Назарчук О. М. Природа правового регулювання права акціонерних товариств. *Юридичний бюлетень*. 2018. Випуск 8. С. 213–220; Назарчук О. М. Особливості юридичної відповідальності за порушення прав акціонерних товариств. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 6. Р. 130–135, Словачка Республіка; Назарчук О. М. Защита прав акционерных обществ в Украине и опыт зарубежных стран. *Leges si Viata*. 2020. № 4-5. С. 64–69, Республіка Молдова), а також публікації в матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій.

За результатами використання під час підготовки та проведення навчальних занять зазначені вище публікації підтвердили належний теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність у використанні в навчальному процесі.

Директор Навчально-наукового інституту
«Юридичний інститут ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
доктор юридичних наук, професор

Колодій А.М.

27 серпня 2020 р.